Za “Vreme” pišu:

IVAN IVANJI: Prosvećeno prikupljanje informacija; BOŽO KOPRIVICA: Juriš, partizani!

BiH 4,70 KM; Hrvatska 19 KN; Makedonija 175 DEN; Crna Gora 2.50 EUR; Slovenija 2.80 EUR; Greece 3.00 EUR; Austria, Germany 4.00 EUR; Switzerland 6.00 CHF cena 250 RSD

01452 9 770353 802002

VREME

broj 1505

7. novembar 2019.

SLUČAJ SINIŠE MALOG

VELIKOMUČENIK SA PLAGIRANIM DOKTORATOM

Posetite Vugl.rs !

Vugl je medijski portal namenjen razvoju političke pismenosti i kritičkog mišljenja.

Podstičemo dijalog, promišljanje i zdravu kritiku aktuelnih društvenih procesa.

Ne nudimo gotove odgovore već postavljamo pitanja: gde živimo, kako živimo, za šta živimo.

VUGL.RS

GDE ŽIVIŠ // KAKO ŽIVIŠ // ZA ŠTA ŽIVIŠ

VREME
BROJ 1505
7. novembar 2019.

04 Slučaj Siniše Malog:
Velikomučenik sa plagijanim doktoratom

10 Akademska čestitost:
Ko će reći da je car go

12 Intervju: Biljana Stojković

17 Nuspojave: Žiri za roze poze

18 **Vlast, opozicija i duboka država: Za šta služi Služba**

21 TV Manijak: Prepričavanje

22 Lični stav:
Zločin iz mržnje – (ne)dovršena priča

25 Putevi oko znakova:
Korupcija kao estetika

26 Lični stav: Da li je moguće nesvesno priznanje Kosova

28 Špijunaža:
Prosvećeno prikupljanje informacija

KULTURA

34 **Intervju: Nebojša Milenković**

40 Pozorište: Šumadija

41 Bioskop: Terminator:
Mračna sudbina i Doctor Sleep

42 Koncert: Afro-Cuban All Stars

SVET

44 **Južna Amerika: Nemiri od Čilea do Argentine**

47 Velika Britanija:
Torijevci pod udarom Bregzita

MOZAIK

50 Kultura sećanja: Juriš, partizani

55 Dizajn: Kad sto nije samo sto

58 Navigator:
5G mreža, strah od turšije

60 Strip: Subotica/Szabadka (1)

62 Vreme uživanja: Režim letenja

Iz BIA odlaze ljudi čim ispune zakonske uslove. A u BIA to su napunjene 53 godine života, od toga bar 20 provedenih u Službi, te posedovanje statusa ovlašćenog službenog lica u trajanju od 10 godina. I ko onda ne bi otišao – penzija je barem duplo veća od prosečne

DAVOR LUKAČ

"Ljudi koji ne prave kompromise oko temeljnih humanističkih vrednosti oduvek su nepodobni za takozvanu ideološku upotrebu. U vremenu raspada Jugoslavije moj junak odbija da se svrsta u bilo koji od kolektivističkih torova u koje smo kao pojedinci i kao narodi tih godina saterivani"

GORDANA DRAGANIĆ NONIN

Neredi u Čileu i Ekvadoru, protesti u Argentini, tenzije u Boliviji i Paragvaju govore o jazu između bogatih i siromašnih, besu marginalizovane mladeži, sporom privrednom rastu, rastućem dugu i nepoverenju građana i u leve i u desne vlade

MILAN MILOŠEVIĆ

Fotografija na naslovnoj strani: **Tanja Valič/ Tanjug**

izdavač
NP "VREME" d.o.o.
Kosovska 17, Beograd

direktor
Stevan Ristić

pomoćnik direktora
Vojislav Milošević

finansijski direktor
Daniela Vesić

glavni urednik
Dragoljub Žarković

odgovorni urednik
Filip Švarm

pomoćnici glavnog urednika
Jovana Gligorijević, Momir Turudić

redakcija
Dimitrije Boarov, Slobodan Bubnjević, Radoslav Ćebić, Sonja Ćirić (kultura), Zora Drčelić, Jovana Georgievski, Slobodan Georgijev, Andrej Ivanji (svet), Jelena Jorgačević, Tatjana Jovanović, Radmilo Marković, Saša Marković, Ivana Milanović Hrašovec, Marija Janković (foto), Milan Milošević, Teofil Pančić, Saša Rakezić, Mirko Rudić, Nedim Sejdinović, Tamara Skrozza, Zoran Stanojević, Bojan Stekić, Dragan Todorović, Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić

dokumentacija
Dragoslav Grujić (arhiva)
Jelena Mrđa (foto)

tehnička redakcija:
Ivan Hrašovec (ur.), Tanja Stanković, Vladimir Stankovski, Slobodan Tasić;
lektori: Olga Babić, Živana Rašković, Ivana Stanković;
korektori: Nikola Dragomirović, Ana Ćuk Dragomirović, Stanica Milošević

internet izdanje
www.vreme.com
Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata
Nikola Ćulafić, Milan Radović

računovodstvo
Slavica Spasojević

marketing
Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com
telefon redakcije: 011/3234-774
telefaks: 011/3238-662

štampa: Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028
COBISS.SR-ID 16907266

Prenošenje, preuzimanje ili korišćenje tekstova objavljenih u Nedeljniku "Vreme" je zabranjeno. Za svako eventualno korišćenje potrebna je posebna dozvola autora i NP VREME, kao nosioca isključivih imovinskih prava na iskorišćavanje autorskih dela koje su stvorili zaposleni u NP VREME.

VELIKOMUČEN PLAGIRANIM D

NE ODUSTAJE: Siništa Mali

IK SA OKTORATOM

Foto: Zoran Mrđa/FoNet

Ukoliko se, iz bilo kog razloga – lako ih, naravno, možemo naslutiti – donese odluka uz pomoć koje će, i pored silnih dokaza o plagijatu, Siniša Mali izaći kao pobednik, to će biti snažan, do danas verovatno najsnažniji udarac i akademskoj zajednici i Univerzitetu u Beogradu, i veliko je pitanje da li će se ova institucija nakon toga ikada oporaviti. U tom smislu, "presuda" koja će biti doneta 22. novembra biće ne samo "presuda" doktoratu Siniše Malog nego i celom društvu. Sa druge strane, ukoliko se donese odluka da je u pitanju plagijat, to će biti izuzetno snažan šamar naprednjačkoj vlasti i biće srazmeran ogromnoj energiji koju je ona uložila da se to ne desi

Navikli smo već na to da Srpska pravoslavna crkva sa naprednjačkom vlašću po potrebi, fudbalskim žargonom rečeno, izvodi "duple pasove". Kada je vlastima potreban legitimitet ili podrška, SPC je uvek tu. Sa druge strane, kada Crkvi treba lova, tu je državni budžet da se iz njega zahvati koliko god treba. Da je SPC više privržena hrišćanskim načelima, a manje materijalnim dobrima, da više razmišlja o svom ugledu, a manje o novcu – sigurno ni u ludilu ne bi dodelila ordene predsedniku Srbije Aleksandru Vučiću i ministru finansija Siniši Malom. Iz prostog razloga jer su ova dvojica – to se vidi i iz aviona – personifikovane fabrike grehova i "višestruki povratnici" u kršenju božjih zapovesti. Podsetimo da je gordost smrtni greh, pohlepa takođe, a da osma božja zapovest veli: ne kradi!

Da drži do svog ugleda, SPC ne bi na samom vrhuncu vreve o njegovom plagiranom doktoratu Siniši Malom dodelila Orden velikomučenika kragujevačkih prvog stepena i to uz blagoslov patrijarha Irineja. Da ima više mudrosti, ne bi sebi dozvolila da bude iskorišćena za političku i medijsku relativizaciju – odavno se to sa sigurnošću može reći, bez obzira na to šta će biti konačna presuda Odbora za profesionalnu etiku Univerziteta u Beogradu – činjenice da je Mali "akademski kradljivac".

PREKO HLEBA – DOKTORAT!

Ako govorimo o pohlepi, evidentno je da Mali baštini jednu na ovim prostorima prilično rasprostranjenu osobinu, »

NE POSUSTAJU: Studentski protesti sa zahtevom da se Malom poništi doktorat

Foto: Andrija Vukelić/ Tanjug

odnosno da pripada onoj nemaloj grupaciji ljudi koja, narodskim jezikom rečeno, insistira na hlebu preko pogače. Teško bi se drugačije mogla objasniti njegova želja da, po svaku cenu, i uz sve rizike, ima ono "dr" ispred imena i prezimena. Neko sa strane bi se, možda naivno, pitao šta mu je kog đavola taj doktorat trebao. I da li se sada kaje što ga je uopšte pisao (odnosno prepisivao)?

Taj neko sa strane bi pomislio da je Mali manje-više ostvario sve što se u životu ostvariti može – verovatno je "uštekao" dovoljno para za tri generacije, a što se tiče zvanja – ni to mu ne fali bez obzira na to ko je (bio) na vlasti u Srbiji. Mali je bio pomoćnik ministra za privatizaciju u postpetooktobarskom periodu, potom direktor Centra za tenderskoaukcijsku privatizaciju, restrukturiranje i tržište kapitala Agencije za privatizaciju da bi elem, posle dolaska naprednjaka na vlast – zle glasine kažu, zahvaljujući bliskosti sa Stankom Subotićem Canetom i Vladimirom Bebom Popovićem – postao prvi čovek glavnog grada. Siniša Mali je "izdurao" ceo mandat na mestu gradonačelnika Beograda, a kada su svi mislili da će ga na kraju sustići posledice afere "Savamala", on je u maju 2018. avanzovao u ministra finansija. Da bi bio gradonačelnik i ministar finansija, sasvim je izvesno da mu nije bilo neophodno da na Fakultetu organizacionih nauka Univerziteta u Beogradu 2013. godine odbrani doktorsku tezu pod nazivom "Kreiranje vrednosti kroz proces restrukturiranja i privatizacije – teorijske koncepcije i iskustva Srbije". To je potvrdio i predsednik Srbije Aleksandar Vučić, koji je nedavno rekao – ako smo ga dobro razumeli – da bi Siniša Mali bio ministar i da ima "samo osnovnu školu".

Doktorat Malom, dakle, apsolutno nije bio potreban jer očigledno ima neke druge osobine koje ga preporučuju za napredak na lestvici moći. Sigurno da nije planirao ni da se po isteku mandata – odnosno kada se desi to čudo pa naprednjaci padnu sa vlasti – okuša kao univerzitetski profesor, gde će se za male pare zezati sa studentarijom. Pre će biti da će, po odlasku sa vlasti, završiti kao član nekog stručnog konzilijuma nekakvog investicionog fonda, a ni za to mu nije bio neophodan doktorat. Pa čak ako se desi i takav scenario da na kraju završi u zatvoru, opet mu ono "dr" neće biti od velike koristi.

DEMONSTRACIJE NAPREDNJAČKE OMNIPOTENCIJE

Na pitanje zašto ljudi koji poseduju novac i moć imaju potrebu da se okite diplomama, doktoratima i ordenjem, novosadski psiholog Mikloš Biro, u intervjuu za portal "Autonomija", odgovara: zbog "osećaja omnipotencije". Biro tvrdi da naprednjačka vlast želi da nas "preplavi u svim aspektima života" i da – kada se vlast tako sprovodi – njeni predstavnici imaju "osećaj omnipotencije". Oni neće samo da nekontrolisano vladaju, već žele da imaju i ogroman novac, "pa kradu na sve strane". Žele da budu i uvažavani, pa se "kite lažnim ordenjem, lažnim doktoratima i drugim ukradenim stvarima".

Sličnog je mišljenja i Aleksandra Đurić Bosnić, kulturološkinja, koja za "Vreme" kaže da je "lov na doktorate" pripadnika vladajuće stranke "demonstracija njihove omnipotencije", odnosno da oni smatraju da "mogu sve" – da bez truda i "podrazumevajućeg akademskog umeća", "na osnovu sopstvene moći" dobiju ono "za šta su drugima potrebne godine i godine mukotrpnog rada".

"Sa druge strane, ovo je i korak dalje u njihovom prepoznatljivom maniru fabrikovanja realnosti i tvorenja identiteta (u ovom slučaju, sopstvenih) putem obmana, simulacija, medijskih iskrivljavanja... Sa treće strane, i ne manje važno, ovo je svakako i njihova snažna želja da i na ovaj način 'operu' ili dorade svoje biografije, da lažno stečenim akademskim titulama 'ukrase' svoje ličnosti i tako se, po ko zna koji put obmanjujući javnost, prikažu ne samo kao vlast već i kao eksperti dostojni ugleda i poštovanja. I najzad, ovo je pokazatelj do koje mere je uspela njihova devastacija čak i one institucije koja je morala ostati nedodirljiva i nezavisna – a to je univerzitet", kaže za "Vreme" Đurić Bosnić.

VELIKI KAPACITET I NEDOSTOJAN PUT

Za razliku od mnogih drugih naprednjačkih nosilaca kupljenih ili okolišnim putem stečenih diploma i sumnjivih doktorata, koji su – evidentno – bili loši učenici, Siniša Mali je bio dobar student.

Foto: Jedan od pet miliona

REKTORAT: FON

Foto: Marija Janković

To njegov slučaj čini još tragičnijim. O njemu kao dobrom studentu svedočila je nedavno profesorica Danica Popović, koja priznaje da je bila veoma sumnjičava kada su se prvi put u javnosti pojavile vesti o plagiranom doktoratu Siniša Malog. Pomislila je, priseća se Popović, da je Mali žrtva zlonamerne kampanje, pa je rekla sebi "uvek udaraju na najbolje".

Međutim, kada je uzela da čita doktorat svog bivšeg studenta, shvatila je da je on čovek sa "velikim mozgom" i "velikim kapacitetom" koji je izabrao "krajnje nedostojan" put. Utvrdila je, takođe, da u pitanju nije nemoral već "krivično delo", te da je Mali – "akademski kradljivac" koji bi kao plagijator u civilizovanoj zemlji morao da plati "veliku novčanu nadoknadu". Zbog, između ostalog, i ovih javno iznesenih opservacija sama Danica Popović će se ubrzo naći na udaru naprednjačke vlasti i njene smrtonosne tabloidne mašinerije i to pod optužbom da je zapravo ona – plagijator. Još jedan skromni doprinos orvelovskoj dimenziji ove vlasti po kojoj je rat zapravo mir, sloboda ropstvo, a neznanje predstavlja moć.

Što se tiče Siniše Malog, zaključak je sledeći: imao je kapacitet da izradi svoju doktorsku disertaciju onako kako nalažu akademska pravila, ali nije imao vremena da se još i time bavi. Očigledno je bio zauzet nekim unosnijim poslovima. Možda je nekom i dao da mu napiše doktorat, a ovaj ga je zeznuo – ko će ga znati!

KAKO SAM PREDRIBLAO SVE FUDBALERE I ZARADIO CRVENI KARTON

Siniša Mali podseća na fudbalera koji predribla sve igrače – i svoje i tuđe – i izbije sam pred protivničkog golmana. Potom, umesto da zvekne golčinu, napravi potez viška. I ne samo što zbog tog poteza viška promaši gol nego napravi i prekršaj nad golmanom i zaradi crveni karton. Taj "potez viška" Siniše Malog očigledno prilično tangira i Srpsku naprednu stranku koja ulaže odista enormnu energiju da "odbrani neodbranjivo", odnosno da pošto-poto dokaže da Malog doktorat nije plagijat. Kao da u vazduhu lebdi taj neki osećaj da crveni karton za Malog može da označi početak rasklapanja i rastakanja celokupnog sistema vladavine Aleksandra Vučića, zasnovanog na falsifikovanim vrednostima, lažnim diplomama, nadrilekarstvu, napumpanim usnama i silikonskim grudima. Ako Univerzitet u Beogradu skupi hrabrost i bobu kaže bob, postoji mogućnost da se i druge profesije pobune protiv šalabajzera na vlasti.

A da li će Siniša Mali dobiti crveni karton, saznaćemo 22. novembra. Taj Dan D svi sa radošću iščekujemo. Rektorka Univerziteta u Beogradu Ivanka Popović – koja je, nakon objave da podržava studente koji traže da se razreši slučaj spornog doktorata, postala ljubitelj "druge Srbije" – prvobitno je najavila da će se istina o doktoratu znati već 4. novembra, a potom se, na taj dan, izvinila i rekla da će datum biti prolongiran iz birokratsko-administrativnih razloga. Naime, ona i njen tim su tokom pregovora sa studentima – koji su zbog doktorata Siniše Malog u septembru dve sedmice držali Rektorat pod blokadom – potpuno prevideli da nakon odluke Naučno-nastavnog veća Fakulteta organizacionih nauka, koja je prosleđena univerzitetskom Odboru za profesionalnu etiku, treba uračunati i vreme potrebno za ostvarenje prava na žalbu. Sve u svemu, Odbor za profesionalnu etiku će 22. novembra doneti odluku, koja će valjda biti konačna. Odbor je drugostepeni i konačni organ odlučivanja, koji ima sve mogućnosti u svojim rukama. On može da potvrdi odluku NNV-a, poništi je ili vrati na ponovno odlučivanje. Dakle, on može da donese odluku kojom će poništiti doktorat Malog kao plagijat.

KUPOVINA VREMENA ILI – "MORANJE"

U javnosti, koja se u Srbiji u dobroj meri preselila na društvene mreže, odmah se pojavila sumnja da rektorka i Univerzitet kupuju vreme pre nego što donesu odluku koja podseća na čuvenu dilemu iz "Tamnog vilajeta" – ako uzmeš, kajaćeš se, ako ne uzmeš, isto ćeš se kajati. Uz dodatak: ukoliko odlučiš da sače-

»

kaš sa odlukom da li ćeš uzeti ili nećeš, opet ćeš se kajati.

Valentina Reković, studentkinja beogradskog Fakulteta političkih nauka, koja je bila jedna od vođa studentske blokade Rektorata, podseća, u razgovoru za "Vreme", da su studenti obustavili blokadu upravo zbog obećanja da će slučaj biti razrešen 4. novembra. Ona kaže da joj je veoma neobično to što profesori sa kojima su pregovarali, a među kojima su bili i pravnici, nisu znali da postoji rok za žalbu koji može prolongirati odluku. Dodala je da će se studenti konsultovati sa profesorima okupljenim oko univerzitetske podrške "1 od 5 miliona" i inicijative "105 od 5 miliona" o tome da li je u pitanju "nenamerna greška" ili je u pitanju prolongiranje sa ciljem da se studenti prevare. Ukoliko je ovo drugo, kaže Reković, studenti će odmah da krenu sa novim turnusom blokade Rektorata. Sutradan kada smo se čuli, Reković nam je potvrdila da je procenjeno da je ipak u pitanju "nenamerna greška" i da će se čekati 22. novembar, kada će Odbor za profesionalnu etiku – nadati se – doneti konačnu, drugostepenu odluku, na osnovu koje će se kreirati dalje aktivnosti studenata.

Profesor Ognjen Radonjić sa beogradskog Filozofskog fakulteta ukazuje u razgovoru za "Vreme" da prolongiranje datuma nije odluka rektorke i Univerziteta već "moranje".

"U julu je Odbor za profesionalnu etiku poništio odluku NNV FON-a, jer je utvrdio da je mišljenje Stručne komisije FON-a, na osnovu kojeg je doneta odluka fakultetskog Nastavno-naučnog veća – nepotpuno, nejasno i kontradiktorno. Po mom dubokom uverenju, sam ovaj nalaz, da je mišljenje Stručne komisije FON-a nejasno, nepotpuno i kontradiktorno predstavljao je dovoljnu osnovu za donošenje konačne, drugostepene odluke. To se nije desilo, i odluka da se proces vrati FON-u na ponovno razmatranje bacila nas je u zagrljaj Zakona o opštem upravnom postupku. Da li je došlo do previda, namernog ili nenamernog, ne znam, ali je došlo. Konačna odluka obećana studentima do 4. novembru bila je moguća samo pod uslovom da FON nije doneo novu odluku, koja je, uzgred, bespredmetna. Dakle, Univerzitet je sada dužan da ispoštuje žalbeni rok na poslednju odluku FON-a u trajanju od 15 dana. Tako je, kako je – za prosutim mlekom ne vredi plakati", kaže Radonjić, koji je potpisnik podrške nastavnika i saradnika Filozofskog fakulteta protestima građana Srbije pod nazivom "105 od 5 miliona".

Crveni karton za Malog može da označi početak rasklapanja i rastakanja celokupnog sistema vladavine Aleksandra Vučića, zasnovanog na falsifikovanim vrednostima, lažnim diplomama, nadrilekarstvu, napumpanim usnama i silikonskim grudima. Ako Univerzitet u Beogradu skupi hrabrost i bobu kaže bob, postoji mogućnost da se i druge profesije pobune protiv šalabajzera na vlasti

OSUDA UMESTO OPOMENE – UVOD U PONIŠTENJE DOKTORATA?

Neki, međutim, smatraju da odluka koju je donelo Nastavno-naučno veće FON-a ipak nije "bespredmetna", tim pre što je umesto "javne opomene", koju je predložila Etička komisija ove visokoškolske ustanove, Siniši Malom izrečena "javna osuda". To, kako kažu poznavaoci prilika, predstavlja "snažnu preporuku" Odboru za profesionalnu etiku Univerziteta u Beogradu da poništi sporni doktorat ministra finansija. Prema njima, iako tako ne izgleda na prvi pogled, u pitanju je preokret na ovom fakultetu koji se dugo godina pravio gluv, slep i nem kada je doktorat Malog u pitanju. "Usvaja se izveštaj Etičke komisije FON-a, kojim se utvrđuje postojanje neakademskog ponašanja, a Nastavno-naučno veće predlaže meru izricanja javne osude", glasi odluka Nastavno-naučnog veća. Inače, kako izveštavaju mediji, za opciju javne opomene glasao je 21 član NNV, dok su za pooštrenu meru javne osude glasala 83 člana.

Podsetimo se da je "agonija" sa doktorskom disertacijom Siniše Malog započela pre nešto više od pet godina, kada je na sajtu "Peščanika" redovni profesor i šef katedre za finansije na EBS Univerzitetu u Vizbadenu i gostujući profesor na Njujorškom univerzitetu (NYU) Raša Karapandža objavio analizu doktorata Siniše Malog i utvrdio da je u pitanju – čist plagijat! "U svojoj karijeri nikada se nisam suočio sa količinom prepisivanja kakva je prisutna u doktorskoj tezi gospodina Siniše Malog", pisao je te, 2014. godine Karapandža.

U nekoj ozbiljnoj državi, optužbe i dokazi koje je profesor Karapandža izneo u tekstu bili bi više nego dovoljni da se po ubrzanom postupku krene u njihovu proveru, odnosno procenu tzv. akademske čestitosti Siniše Malog. Tim pre jer je u pitanju javni funkcioner i što građani imaju pravo da čim pre saznaju da li se na čelu glavnog grada nalazi čestit čovek ili "kradljivac". Da ne kažemo da bi u iole ozbiljnoj državi pod teretom dokaza kakve je izneo Karapandža, javni funkcioner podneo neopozivu ostavku. Namesto toga, vlast je učinila sve da zaštiti Sinišu Malog – ili je ćutala i pravila se blesava, ili je vodila prljavu kampanju protiv onih koji su zahtevali da javnost sazna istinu o spornom doktoratu.

KRATAK PREGLED BEŠČAŠĆA

Dve godine nakon pomenutog teksta, dakle 2016, napokon je sazvana Etička komisija FON-a, koja je kao "neosnovan" odbila zahtev za utvrđivanje neakademskog ponašanja Siniše Malog. Ta odluka je donesena iako je, u međuvremenu, povučen članak u časopisu "Organization and Management", čiji je Mali bio koautor i na osnovu kojeg je stekao pravo da

IZVINJENJE ZBOG ODLAGANJA: Rektorka Ivana Popović

Foto: Marija Janković

brani doktorat. Razlog povlačenja – u pitanju je bio plagijat! Zaključak Etičke komisije je bio da rad Malog "sadrži određene propuste u načinu citiranja", ali da su one "zanemarljivog obima". Nastavno-naučno veće FON-a je prihvatilo ovaj izveštaj, ali ga je odbio Senat Univerziteta u Beogradu, koji je zatražio od FON-a da formira stručnu komisiju koja bi analizirala sporni doktorat.

Početkom 2018, 339 akademika i univerzitetskih profesora potpisalo je peticiju kojom je od Odbora za profesionalnu etiku Univerziteta u Beogradu zahtevalo da se pokrene disciplinski postupak protiv mentora Siniše Malog i ostalih članova komisije pred kojima je Mali branio doktorat, kao i da se tadašnjem gradonačelniku Beograda ne dodeli titula doktora. Nakon niza peripetija i raznih obračuna u javnosti, stručna komisija je formirana tek početkom 2019. godine, a njena odluka je bila takoreći identična onoj iz 2016. godine – "postoje određeni delovi teksta disertacije koji se mogu smatrati spornim", ali i "kada bi se isključili ti delovi iz disertacije, ona ne bi izgubila ništa od svog značaja i naučnog doprinosa".

Nakon toga, u maju ove godine Karapandža upućuje javnu žalbu (objavljena takođe na "Peščaniku" i naslovljena na rektorku Univerziteta u Beogradu Ivanku Popović) na odluku Nastavno-naučnog veća (NNV) Fakulteta organizacionih nauka (FON) da usvoji izveštaj Etičke komisije FON-a, a na osnovu izveštaja Stručne komisije FON-a. U ovoj žalbi/tekstu Karapandža podseća na stare i navodi nove, nedvosmislene i lako proverljive dokaze koji potvrđuju da je rad Siniše Malog ordinarni plagijat. Profesor je pokazao da je ministar finansija "sistematski kopirao i direktno prevodio tekst", "kopirao ilustracije", pa "čak i stil slova od drugih autora, i to na više desetina celih strana". "On je čak od reči do reči kopirao zaključke", navodi Karapandža. U julu je Odbor za profesionalnu etiku poništio odluku NNV FON-a.

Nakon Karapandžine javne žalbe, protiv njega je krenula kampanja širokih razmera, a vlast je odlučila da upotrebi razna teška oružja. Čak se u čitavu priču upetljao i "akademik" Željko Mitrović, koji je "otkrio tajnu profesora Karapandže". Naime, kaže Mitrović, Karapandža optužuje Malog za plagijat zbog toga što je ministar stao na put Karapandžinim "kombinacijama sa bankama". "Alo" piše da Karapandža godinama vodi kampanju protiv Malog da je plagirao doktorat "iako nije izneo niti jedan dokaz". U priču je upao i izvesni student-ekspert Aleksandar Jakšić, koji je prethodno optužio profesorku Danicu Popović za plagijat. On je, a tabloidi prenose, utvrdio da bi i doktorska disertacija profesora Karapandže "mogla biti osporena". Sve u svemu, još jedna pokazna, prljava i bezdušna kampanja, koja bi mogla biti interesantna za analizu – studentima sa medijskih studija ili istraživačko-analitičkim centrima.

"PRESUDA" I ZA MALOG I ZA DRUŠTVO

U julu je Odbor za profesionalnu etiku poništio odluku NNV FON-a jer je utvrdio da je mišljenje Stručne komisije FON-a, na osnovu kojeg je doneta odluka fakultetskog Nastavno-naučnog veća, "nepotpuno, nejasno i kontradiktorno" i ono je vraćeno FON-u na ponovno razmatranje. To ponovno razmatranje rezultiralo je javnom osudom, koja bi, ako je verovati stručnjacima, morala da poluči poništavanje doktorske disertacije Siniše Malog.

Ukoliko se, međutim, iz bilo kog razloga (razloge, naravno, možemo lako naslutiti) donese odluka uz pomoć koje će, i pored silnih dokaza o plagijatu, Siniša Mali izaći kao pobednik – to će biti snažan, do danas verovatno najsnažniji udarac i akademskoj zajednici i Univerzitetu u Beogradu, instituciji koja je i u ovim strašnim, burnim, naprednjačko-šarlatanskim vremenima uspela nekako da održi glavu iznad vode. I veliko je pitanje da li će se Univerzitet nakon toga ikada oporaviti. U tom smislu, "presuda" koja će biti doneta 22. novembra biće ne samo "presuda" doktoratu Siniše Malog nego i celom društvu.

Sa druge strane, ukoliko se donese odluka da je u pitanju plagijat, to će biti izuzetno snažan šamar naprednjačkoj vlasti, koji će biti srazmeran ogromnoj energiji koju je ona uložila da se to ne desi.

Postoji naravno i ona treća opcija – da opet sve bude prolongirano za neko buduće vreme.

Ognjen Radonjić za "Vreme" ističe da je doktorska disertacija po definiciji proizvod samostalnog naučnoistraživačkog rada. "Ako to nije slučaj, nijedan univerzitet na svetu nema budućnost jer gubi svoju svrhu postojanja. Naš cilj je da motivišemo studente da budu intelektualno radoznali, inovativni, uporni, istrajni i da budu, zajedno sa nama, zaštitnici univerzalnih vrednosnih načela akademske čestitosti i integriteta. Ono što mene daleko više zabrinjava u ovom konkretnom slučaju su razmere mašinerije koja je pokrenuta da se odbrani neodbranjivo", kaže Radonjić. ¶

NEDIM SEJDINOVIĆ

Ko će reći da je car go

Pomalo izopačeno deluje čitava rasprava o slučaju doktorata Siniše Malog. Profesori su dovedeni u poziciju da moraju da pišu duge žalbe, tekstove u medijima, održavaju tribine kako bi javnost i kolege ubeđivali da plagijat ne može biti doktorat, da su dva teksta ista ili da se pamuk ne gaji u Srbiji. Sve to da bi opovrgli fraze o originalnom naučnom doprinosu ili o nečestitom neplagijatu ili dobrom bivšem studentu punom znanja, koji valjda po definiciji ne prepisuje od drugih

Piše: **Đorđe Pavićević**

Autor je profesor Fakulteta političkih nauka u Beogradu

Postoji duga lista svetskih političara koji su napustili položaje i završili političke karijere zbog akademskih prekršaja. Na toj listi su nemački ministri odbrane i obrazovanja, mađarski predsednik, američki senator itd. Na listi je i bivši rumunski premijer, sada državljanin Republike Srbije i po sopstvenim rečima "počasni savetnik" Aleksandra Vučića, Viktor Ponta, koji se najpre u decembru 2014. sam odrekao doktorata, ali je 2016. godine zvanično utvrđeno da je njegov rad plagijat. Kroz iglene uši provere doktorata provukli su se nemački predsednik Hans-Valter Štajnmajer i predsednica Evropske komisije Ursula von der Lejen, koji su prošli sa javnim prebrojavanjem ozbiljnih propusta u radu, ali im nije oduzeto zvanje. U Srbiji, trenutno, na visokim funkcijama nalazi se najmanje četvoro političara za koje postoje ozbiljne i osnovane sumnje da su plagirali doktorske radove, ali ni univerziteti ni država nisu doneli ni jednu konačnu odluku po tom pitanju.

TEST AUTONOMIJE UNIVERZITETA U BEOGRADU

Nedovršena priča, sa mnogo dramskih zapleta, jeste ona o proceni doktorata bivšeg gradonačelnika Beograda i ministra finansija Siniše Malog. Siniša Mali i njegov plagirani rad nisu tema ovog teksta. Za autora ovog teksta, tekst doktorata je plagijat i to je činjenica utvrđena van svake sumnje. Zainteresovani mogu pogledati tri žalbe profesora Univerziteta u Beogradu upućene Odboru za profesionalnu etiku i najnoviju na odluku Naučno-nastavnog veća Fakulteta organizacionih nauka. Takođe, doktorski kandidat Siniša Mali nije tema jer on nije jedini student Univerziteta u Beogradu koji je osumnjičen da je pokušao da iskoristi tuđi rad kao svoj i stekne zvanje pomoću prevare. Specifičnost slučaja jeste u tome što se u njemu prelamaju odnosi države, vlasti i univerziteta. Zbog toga postaju značajna pitanja, koja su postavljena u saopštenju Mreže akademske solidarnosti i angažovanosti, ko će reći da je car go i kakve su posledice ako nadležni, kao Stručna komisija FON-a, kažu da je njegovo odelo lepo, ali ima nekoliko mrlja nastalih nepažljivom upotrebom pribora za jelo.

Ova odluka može imati teške posledice za budućnost Univerziteta u Beogradu, pre svega za njegovu autonomiju, njegov ugled, vrednost diploma i dostojanstvo zaposlenih i studenata. Ono što hoću da naglasim jeste da će odgovornost snositi ceo univerzitet, ne samo oni koji su proizveli problem ili oni koji nisu umeli ili imali hrabrosti da ga reše.

Autonomija univerziteta je jedno od najosetljivijih pitanja kada je reč o funkcionisanju univerziteta. Sklonost vlasti, svetih i svetovnih, dobro je dokumentovana u istoriji, ali je jednako dobro dokumentovana i borba univerziteta da od vlasti dobiju garancije za vlastitu autonomiju. Najstariji dokument koji svedoči o tome jeste *Authentica habita* izdata od Frederika I Barbarose, koji potiče iz 1158. godine. Zbog toga ne iznenađuje sklonost srpskih vlasti da uređuju odnose na univerzitetima, ono što iznenađuje jeste brutalnost sa kojom se to radi i slaba reakcija na univerzitetima, makar onima koji nisu napravljeni kao uslužna delatnost bilo kojoj vlasti.

Slučaj doktorata kandidata Siniše Malog jeste slučaj koji testira autonomiju Univerziteta u Beogradu. Pitanje je da li će tela univerziteta biti u stanju da donesu odluku kakvu, po mom mišljenju, većina nastavnika, istraživača i saradnika smatra ispravnom i jedino mogućom. Teret je još veći zbog prirode vlasti u Srbiji. Univerzitet u Beogradu je jedna od retkih ustanova koja nije pod potpunom kontrolom vlasti, ali su neki delovi, poput instituta koji su lakša meta, pod velikim pritiskom. Utoliko su i oči šire javnosti uprte na zbivanja na univerzitetu i očekivanja velika. Univerzitet u Beogradu može postati još jedna od posrnulih institucija i sveden na status javnog preduzeća. Zakon koji su akteri današnje vlasti doneli 1998. godine i onaj koji se najavljuje za organizaciju instituta govori da stvari idu u tom pravcu. Nadam se da nas, u nekom crnom scenariju, neće voziti na mitinge podrške vođi ili da, poput radnika "Milana Blagojevića", dajemo podrške na suđenjima, osuđujemo kolege koji se bune ili potpisujemo tužbe protiv "Danasa", "Vremena" i NIN-a.

DOSTOJANSTVO PROFESIJE NA UDARU

Još jedan problem za Univerzitet jeste nerazvijen sistem odgovornosti za ovakve slučajeve i nedostatak mreže solidarne podrške za one koji bi trebalo da donesu teške odluke. Umesto

Foto: Zoran Žestić /Tanjug

toga, na delu je prebacivanje odgovornosti iz jednog dvorišta u drugo. Zbog toga je moguće ponašanje nekih aktera prema načelu "korist naša, sramota svačija" ili neka neko drugi bude hrabar u ovoj situaciji. Na Univerzitetu je, kao i u celom društvu, razbijen osećaj solidarne odgovornosti za poslove koji se tiču svih. Cenu odbrane autonomije univerziteta i dostojanstva profesije ne bi trebalo da plaćaju samo oni koji nisu spremni da zatvore oči pred očiglednim, niti bi ta cena trebalo da bude razlog za neodlučivanje i skrivanje iza procedura i stručnih mišljenja. U konkretnom slučaju, cenu sigurno neće platiti članovi stručne komisije koji dolaze sa drugih, u nekim slučajevima, konkurentskih ustanova. Oni sigurno neće morati da objašnjavaju studentima kako je moguće da doktor nauka na položaju može da ima određen procenat plagijata, a da oni moraju na disciplinsku komisiju zbog toga. Neće morati ni da daju odgovor na slavno pitanje "koliko je plagijata dopušteno?". Nezamisliv broj pitanja bez smislenog odgovora otvorila bi odluka koja bi pranje biografije jednog ministra stavila ispred odbrane dostojanstva profesije.

Dostojanstvo profesije jeste na najvećem udaru. Deo javnosti se s pravom pita da li su profesori univerziteta zaštićena, ali bezopasna vrsta koja štiti svoje privilegije i apanaže i da su zbog toga spremni svašta da istrpe. Nema jače reakcije kada se njihove kolege blate po tabloidima, kada se u Skupštini omalovažava njihov rad ili kada političari preko reda postaju njihove kolege. Kao opravdanje da nisu svi preplašeni, ucenjeni, potkupljeni i spremni da se pokoravaju u svakom slučaju navode se liste, peticije, tribine. Ipak, dostojanstvo profesije podrazumeva više od toga. Podrazumeva da poštujemo vlastita pravila, da ih jednako primenjujemo prema svima i da stanemo uspravno kada su ona dovedena u pitanje. Pomalo izopačeno deluje čitava rasprava o slučaju doktorata Siniše Malog. Profesori su dovedeni u poziciju da moraju da pišu duge žalbe, tekstove u medijima, održavaju tribine kako bi javnost i kolege ubeđivali da plagijat ne može biti doktorat, da su dva teksta ista ili da se pamuk ne gaji u Srbiji. Sve to da bi opovrgli fraze o originalnom naučnom doprinosu ili o nečestitom neplagijatu ili dobrom bivšem studentu punom znanja, koji valjda po definiciji ne prepisuje od drugih.

Zbog toga, čini mi se da će najveća žrtva ove rasprave biti zdrav razum ili kako bi se to stručno reklo – javna razložnost. Vlast se svim sredstvima trudi da protera sve racionalne standarde iz svih institucija. U velikoj meri je uspela sa medijima, a na dobrom putu je da to učini i sa univerzitetom. Ako je potrebno pet godina da se ustanovi sličnost dva teksta ili da se kaže "nepravilno korišćenje navodnika jeste plagijat", možemo se pitati šta ćemo sledeće morati da dokazujemo. Možemo da ukinemo navodnike ili da ne dajemo bibliografske podatke o citiranim delima, kad to i onako nije važno za originalnost naučnog doprinosa.

Čini mi se da će najveća žrtva ove rasprave biti zdrav razum ili kako bi se to stručno reklo – javna razložnost. Vlast se svim sredstvima trudi da protera sve racionalne standarde iz svih institucija. U velikoj meri je uspela sa medijima, a na dobrom putu je da to učini i sa univerzitetom

Ako nam autentične diplome i naučni radovi već nisu toliko važni, mogli bismo konstruktivno da iskoristimo takvu situaciju. Na kraju i jedan konstruktivan predlog. U Nemačkoj su do 2016. godine pregledane 152 doktorske teze političara. U većini slučajeva doktorati su oduzeti. U Rumuniji je formirana nacionalna komisija koja proverava stečena zvanja, a procene su da u Tadžekistanu, na primer, trećina doktorskih disertacija stečenih u poslednje vreme jeste sumnjiva. Možda bi, kao u slučaju Viktora Ponte, svima njima mogli da damo državljanstvo i zaposlimo ih u državnim službama. Nadamo se da se Srbija neće proslaviti takvim odnosom prema plagijatima. ¶

Vlast finansira univerz

“Ukoliko se ne proglasi da je doktorat Malog plagijat, onda smo zaista priznali da obrazovanje nije važno. Mi smo onda sami sebe pogazili. Sami smo rekli, mi smo bezveze, nije ni važno da li postoji univerzitet ili ne postoji”

Foto: Marija Janković

Garantovani rok za konačnu odluku o doktoratu ministra finansija Siniše Malog bio je 4. novembar. Ipak, pred sam njegov istek odložen je za 22. novembar zbog, kako se navodi, previda da postoji i rok za žalbe u trajanju od 15 dana. Studenti koji su u septembru blokirali zgradu Rektorata uputili su zahtev profesorima koji su ih tokom blokade podržavali da se izjasne da li je reč o zaista neophodnom produžetku roka ili o namernom odugovlačenju.

U odgovoru profesora koji su se potpisali kao pokretači Inicijative “105 od 5 miliona” Filozofskog fakulteta u Beogradu, između ostalog, piše: “Odluka Odbora da se proces vrati FON-u na ponovno odlučivanje je, kako se ispostavilo, aktivirala primenu Zakona o opštem upravnom postupku zbog čega smo dužni da sačekamo istek petnaestodnevnog žalbenog roka. Do previda je došlo, sigurni smo, ne rektorkinom krivicom. Razloge previda je u ovom trenutku teško identifikovati, ali koji god da su, zabrinjavajući su.”

Svemu je prethodio novi izveštaj Etičke komisije FON-a u kome piše da komisija nije imala dovoljno činjenica na osnovu kojih bi mogla doneti nedvosmisleno mišljenje o doktoratu Siniše Malog i predložila da mu se izrekne mera javne opomene. Iako je Nastavno-naučno veće FON-a usvojilo takav izveštaj, ipak je donelo odluku o izricanju višeg stepena kazne – javne osude.

Ne znajući još kako će u potpunosti taj 4. novembar izgledati, u razgovoru sa profesorkom Biološkog fakulteta dr Biljanom Stojković nastojimo da razmotamo klupko neverovatnih odstupanja od svih pravila, izbegavanja odgovornosti i bežanja od istine u koje su se umotale važne akademske ustanove, ali i pojedinci. Profesorka Stojković je inače i aktivistkinja u oblasti ljudskih prava, pa je nedavno u okviru Inicijative žena Srbije učestvovala u organizovanju protesta ispred Centralnog zatvora radi puštanja na slobodu uzbunjivača Aleksandra Obradovića. U septembru je aktivno podržavala studente tokom blokade Rektorata, provodeći tada dosta vremena s njima, kao što je i sada u novim okolnostima – profesorka, ali iz studentskih redova.

“VREME”: Odluka Nastavno-naučnog veća FON-a da se Siniša Mali javno osudi ocenjena je dvojako. Za jedne je to kukavički čin, a za druge hrabar iskorak. Šta se suštinski postiglo tom odlukom?

BILJANA STOJKOVIĆ: U stvari, malo toga. Bilo bi mnogo bolje da se cela stvar završila u julu posle prvog izveštaja FON-a, odnosno da je Etički odbor univerziteta još tada presudio i da nije sve opet vratio fakultetu. Osnovni problem je u tome što Etički odbor univerziteta ni sada nije dobio odgovor na pitanje koje je postavio FON-u, a to je: da li je doktorat Siniše Malog plagijat ili nije plagijat? Podvala FON-a se sastoji u tome da pruži mogućnost Siniši Malom da kaže da FON nije rekao da je plagijat, jer se fakultet nije ni izjašnjavao po tom pitanju. A dekan je upravo na tome insistirao, da FON ne zauzme nedvosmislen stav da to jeste plagijat. Ali eto ta odluka o javnoj osudi pokazala je da se FON ipak mrdnuo i to je malo podiglo raspoloženje na celom univerzitetu. Međutim, podvala se sada svodi i na to da će rektorka biti prinuđena da poništi svoju garanciju studentima posle blokade Rektorata. Ne zaboravite da je ona garantovala studentima da će 4. novembra Etički odbor univerziteta doneti konačnu odluku.

Veće FON-a je i sada, kao i u prvom navratu, usvojilo izveštaje Stručne i Etičke komisije fakulteta. Pa i pored predloga o javnoj osudi Siniše Malog, usvajanje tih izveštaja čini se najviše spornim.

Procedura nalaže da kada se pojavi predmet kao što je doktorat Siniše Malog, on prvo ide na Etičku komisiju fakulteta koja onda formira Stručnu komisiju, sa zadatkom da rad proučava i kaže da li je

zitet, ali ga ne poseduje

reč o plagijatu, autoplagijatu i o čemu se tu zapravo radi. Na FON-u se ovaj predmet radi unazad dve godine, gde je prvi problem nastao jer se raspadala Etička komisija koju su napuštali pojedini članovi koji nisu želeli da učestvuju u tome, a onda su se problemi javljali i u samom formiranju Stručne komisije. Na kraju su Stručnu komisiju činili jedan profesor iz Slovenije, jedan iz Hrvatske, jedan iz BiH i jedan sa izvesne Beogradske bankarske akademije. Kada članove te komisije potražite u bazama na internetu radi procene njihove naučne vrednosti, vidite koliko su beznačajni. Doktorat su propustili kroz softver i ocenili da je, osim nekih manjih propusta u citiranjima, sve odlično i da je rad dobar. Etička komisija je prihvatila taj izveštaj, a Veće FON-a je u julu prihvatilo izveštaj i Stručne i Etičke komisije. U tom prvom navratu, u veću FON-a bilo je samo 20 članova, od sigurno preko 100, koji su bili uzdržani u prihvatanju tako divnog izveštaja da je doktorat Siniše Malog odličan, naučno dobro zasnovan, čak i da je naučno inovativan. Sa takvim zaključkom, predmet su, po proceduri, predali Etičkom odboru univerziteta.

Tada su usledile žalbe profesora koji stoje iza toga da je doktorat plagijat.

Profesori Dušan Teodorović i Vesna Rakić-Vodinelić na osnovu svih nalaza profesora Raše Karapandže, koji se vrlo ozbiljno posvetio analizi tog doktorata, podnose žalbu koju je potpisalo nas nekoliko stotina profesora. Tada se sastaje i Etički odbor univerziteta, i ne želeći da reši problem koji je bio u njihovoj ingerenciji, kukavički ga vraća FON-u, odnosno njegovoj Etičkoj komisiji na ponovno odlučivanje, sa određenim pitanjima. A glavno pitanje je da se Stručna, Etička komisija i Nastavno-naučno veće izjasne: da li to jeste plagijat ili nije. Rok da se FON ponovo izjasni bio je 60 dana, ali u jednom »

trenutku iz Rektorata im produžavaju rok do 26. oktobra sa obrazloženjem da su bili godišnji odmori.

U međuvremenu, studenti koji su bili jako iznervirani takvim potezima, prvo FON-a, a kasnije i Etičkog odbora koji produžava rok, blokirali su zgradu Rektorata. I to nije bilo iznebuha, oni su i pre toga odlazili na sastanke sa rektorkom, međutim nikakav dogovor nisu bili postigli.

Kako vam danas, pogotovo s obzirom na nove okolnosti, izgleda ta blokada Rektorata?

Ulaz u Rektorat i njegovo "zauzimanje" bili su jako važan događaj. Postignuto je, prvo, da rektorka javno izađe sa osudom upada SNS aktivista tog prvog dana blokade, a potom i s garancijom da će se konačna odluka o plagijatu doneti 4. novembra.

Masovnija podrška studenata tada je izostala. Koliko je to ipak važan činilac?

Čini mi se da je sama brojka prestala da bude važna, već je važniji sâm način na koji se nastupa. Studenti su bili jako složni, svako veče su sastančili i dogovarali se šta da rade dalje, dobijali su pretnje, dobijali su informacije da će biti upada, bili su zaista uplašeni, ali rekla bih da što su više bili uplašeni to su bili i više odlučni. Dosta sam vremena tada provela s njima i u svemu tome videla jednu zdravu dinamiku.

Isto su razmišljali i drugi profesori univerziteta?

Ne svi. Tačno je da su ih mnogi profesori pomalo obeshrabrivali zahtevajući da popuste kako bi se cela stvar "na miru" završila. Međutim, oni nisu na to pristali, a da su pristali, ne bi ni došlo do toga da rektorka javno osudi ulaz SNS-a u Rektorat, niti bi dala određene rokove za konačno rešavanje situacije. Ona je bila ta koja je studentima dala rok do 4. novembra, i njima je to izgledalo u redu, pristali su. Najveća stvar celog tog događaja zapravo je bila ta što je Rektorat stao na stranu Univerziteta, na stranu studenata.

Kada je prethodno doktorat Siniše Malog kao "vruć krompir" ponovo bačen u ruke FON-a, da li se zaista mislilo da će se u drugom navratu dobiti suštinski drugačije mišljenje?

Zapravo, svi su mislili da će FON gledati da propusti taj rok. I kako se bližio kraj roka, tako je i izgledalo. Dekan FON-a je izbegavao da se to uopšte stavi na sastanak veća. Po nekim informacijama koje imam, on je izbegavao da to uradi, iako je po proceduri morao, zato što je shvatio da se atmosfera na samom FON-u promenila, čemu je svakako doprinela blokada Rektorata, ali i to što se cela priča o plagijatu podigla u javnosti. Čak je, želeći da zaobiđe proceduru, pisao Rektoratu i hteo da pošalje samo novi izveštaj Etičke komisije, međutim to je s punim pravom odbijeno.

Onda se pojavila informacija da je dekan, dva-tri dana pre nego što će sazvati Veće, na sastanak pozvao redovne profesore i šefove katedri FON-a da oni o tome odlučuju, što je opet bilo mimo procedure. Sastali su se, ali ni tada se ništa nije desilo. I tek onda je dekan zakazao sednicu Veća za ponedeljak 28. oktobra. Dakle, posle utvrđenog roka.

Šta ste mislili pod tim kada ste rekli da dekan vodi "perfidnu igru"?

Izgledalo je kao da je u par dana neko vrlo vešt savetovao dekana da Nastavno-naučno veće ipak treba da dâ neku opomenu i da je to, u stvari, jedna mala stavka. Tek da ne bude baš ništa, jer neki prestup očigledno postoji. Čak je vrlo moguće da su uzimali u obzir i to da će Veće da pojača "kaznu" na javnu osudu. Na Veću je zaista bilo i hrabrih ljudi koji su pre toga ćutali a sada progovorili jer, koliko shvatam atmosfera na tom fakultetu jeste takva. Na njemu postoji kruta, centralizovana hijerarhija na čijem čelu je dekan, što nije u duhu fakulteta niti univerziteta, ali tako je izgleda tamo. No, neki su se sada osnažili, sednica je trajala četiri sata i ono što jeste bio uspeh iz perspektive tih ljudi, a u nekom trenutku i same javnosti, to je činjenica da su uspeli da izglasaju javnu osudu. Ali, ono što dekan nije dozvolio to je da se glasa o tome da li taj doktorat jeste ili nije plagijat. FON je izbegao da glasa na osnovu člana 22 Pravilnika utvrđivanja neakademskog ponašanja u izradi pisanih radova, koji utvrđuje da li je nešto plagijat. Na Veću FON-a, kako sam čula, bilo je ljudi koji su tražili da se glasa na osnovu ovog člana, ali dekan im to jednostavno nije dozvolio.

Da li dekan ima pravo da bude iznad Pravilnika?

Kako vidimo, ovde to zavisi od kolektiva i od dekana.

Kada su u pitanju važne institucije kao što je fakultet, verujemo da birokratska pravila imaju presudnu ulogu, a ne hijerarhijski, ljudski faktor.

Na nekim fakultetima bi se upravo tako i desilo. Zaista zavisi od toga kakav je kolektiv i na koji način je strukturisana vlast na samom fakultetu. Neki fakulteti upravo ovako funkcionišu i to, gle čuda, jesu upravo fakulteti koji su vrlo bliski vlastima, čije su upravljačke strukture bliske vlastima, fakulteti koji su puni novca, a jedan od načina njegovog sticanja je i bliskost sa vlastima koja im odobrava različite projekte i povlastice. U takvim situacijama, rukovodeće strukture, najčešće dekan, ponašaju se upravo ovako, autoritarno. Ne dozvoljavaju komunikaciju, ne dozvoljavaju izražavanje slobodnog mišljenja na nastavno-naučnim većima, što opet ima veze s novim Zakonom o univerzitetu iz 2017. koji dekanu daje velika ovlašćenja. I ne samo dekanu, nego i ministru, upravnim odborima, savetima na fakultetima, koje sad većinom čine predstavnici vlasti. Na tom talasu menjanja strukture vladanja na univerzitetu dosta se promenila i sloboda izražavanja.

Takođe, kao jedan od osnovnih problema javlja se i to što su fakulteti komercijalizovani, što se sve vrti oko novca, u čemu se onda gube osnovni etički standardi i ideje šta je uloga univerziteta, šta je uloga svakog univerzitetskog nastavnika, asistenta, šta je uloga studenata. Sve se to izgubilo u kontekstu toga da fakultet i univerzitet treba da zarađuju novac. Zato su danas mali fakulteti, koji nemaju mnogo novca, ostali kao neki džepovi slobode, a tu ubrajam i svoj, Biološki fakultet. Meni je nezamislivo da se ovakve stvari mogu desiti na našem nastavno-naučnom veću. Najzad, mi smo prvi na univerzitetu, čim je Pravilnik donet, imali sličnu odluku, jer se univerzitet pravio mrtav po tom pitanju, a reč je o autoplagerstvu jedne profesorke koja je 19 svojih radova autoplagirala. Tako da ako u kolektivu iole postoji zdrava komunikacija, u konačnom i svađa, onda ipak ispliva ono što je principijelno i dobro.

"Podvala FON-a se sastoji u tome da pruži mogućnost Siniši Malom da kaže da FON nije rekao da je plagijat, jer se fakultet nije ni izjašnjavao po tom pitanju. Čuli smo da dobijaju novu zgradu. Radi se o milionima evra koji će tu biti uloženi"

Prolongiranjem roka za donošenje konačne odluke o doktoratu Malog izazvana je nova pometnja. Ko ju je sada izazvao? Rektorat?

Prva stvar koja je bila krajnje neobična jeste zašto niko u pravnoj službi Rektorata nije shvatio da će Siniša Mali svakako imati pravo na 15 dana žalbe. Niko ne kaže da je to bilo namerno, ali prosto je reč o propustu koji nije smeo da se desi. Uspostavljanje poverenja između studenata i rektorke, koje je na kraju ipak postignuto, ovim je poljuljano. Studenti su rekli da će, ako ne bude odluke 4. novembra, ponovo blokirati Rektorat i ovo je situacija u kojoj se dovodi u pitanje i njihovo obećanje. Sve je to dosta problematično. Na prvi pogled mnogima to izgleda nebitno i kažu šta ima veze koji je datum, ali ovi mladi ljudi su ipak ozbiljni. Mnogi profesori na univerzitetu sada misle da studenti treba da se strpe, i ja bih mogla da se složim. S tim što sam tokom čitave njihove blokade pokušavala da razumem njihovu poziciju i, konačno, zato što mislim da su oni ti koju su hrabri i koji su sve pokrenuli, a ne mi "matori".

Jeste li upoznati s tim kako će studenti sada reagovati?

Nakon pregovora studenata sa Rektoratom, koji traju cele ove nedelje, oni će tražiti da se rektorka javno izvini zbog toga što je napravljena greška i da javno zamoli studente da uzmu u obzir tu grešku, kako bi se napravio korak ka očuvanju jedinstva univerziteta. Tražiće da se 4. novembra ipak sastane Etički odbor univerziteta i da to bude konsultativni sastanak na kome će se razmatrati ono što je stiglo od FON-a, iako su svesni da ne može biti donesena konačna odluka. Tražiće i da na tom sastanku prisustvuju, kao posmatrači, dakle bez učešća, profesor Danijel Sinani, profesor Slobodan Prvanović, koji je dao ostavku u Etičkom odboru nakon prvog vraćanja predmeta FON-u, jedan student i ja. Taj sastanak će izgleda biti održan, jedino ne znamo da li će biti otvoren za javnost to jest za nas, jer to je na odluci samog Etičkog odbora. (Sastanak 4. novembra, kako je Odbor odlučio, nije bio otvoren za javnost, pa profesori-posmatrači nisu mogli da mu prisustvuju – prim. aut.)

Znate li nekog od profesora koji, nasuprot vama, tvrdi da doktorat Malog nije plagijat?

Ne znam nikoga ko će reći da nije plagijat. Reč je o proverljivom dokumentu.

Ostalo je, dakle, još da vidimo da li će i Etički odbor univerziteta reći to glasno, pa iako je reč o ministru finansija, a odnedavno i predsedniku Koordinacionog tela za sprečavanje pranja novca.

Kakve li ironije... Nikad se nije desilo ovoliko društveno srozavanje i rasturanje svega što je vredno u jednom društvu. Ovaj trenutak u kome je univerzitet direktno prozvan zapravo je fenomenalan i to je naš test, da vidimo da li smo se utopili u ovaj haos koji su nam napravili, u društveno ludilo, u relativizaciju svega, znanja, univerziteta, da li mi pristajemo na to ili ne pristajemo. Čini mi se da su svi na univerzitetu svesni toga i da postoji manjina, ili ja želim da verujem da je manjina, koja iz ovog svega profitira, zarađuje, koja se uklopila u raznorazne odbore, državne jasle i neke druge forme a da to nisu obrazovanje i nauka. Ono što i dalje ne mogu da razumem jeste strah koji postoji. Možda čak i nije toliko strah koliko strepnja za neku malu dobrobit koju mogu da očekuju. "Ne znam da li ću biti zabeležen u ministarstvu, pa kad budem konkurisao za projekat da li će moje ime biti automatski odbijeno." Što, naravno, može da se desi. Može i meni da se desi, ja sam vrlo spremna na to, ali ne znam kako drugačije da postupam nego upravo ovako. I sada ćemo videti da li će neko stisnuti petlju, da li će većina stisnuti petlju.

Verujete li da će Etički odbor univerziteta stisnuti petlju?

Želim u to da verujem, ali nisam sasvim sigurna.

Zašto?

Zbog prvog postupka kada su sve vratili FON-u. Po meni, to je zaista bio vrlo problematičan postupak.

Znači, postoji doza izvesnosti i pored peticije koju je potpisalo 800 profesora, i pored svih dokaza i žalbi, da Etički odbor univerziteta donese odluku o tome da nije reč o plagijatu?

Mislim da bi to bilo mnogo izvesnije da nije bilo blokade Rektorata.

Koje bi bile eventualne posledice koje bi univerzitet trpeo ukoliko bi odluka odbora bila da doktorat Malog jeste plagijat?

Pre bih ovako rekla: ukoliko se ne proglasi da je doktorat Malog plagijat, to će biti mnogo teža posledica. Onda smo zaista priznali da obrazovanje nije važno i da je odsustvo struke iz svakog posla koji se ovde radi potpuno u redu. Mi smo onda sami sebe pogazili. Sami smo rekli, mi smo bezveze, nije ni važno da li postoji univerzitet ili ne postoji. Time bismo sebi napisali smrtnu presudu.

A ako se proglasi da jeste plagijat, to znači da je univerzitet jasno stavio do znanja da politička elita ne može tek tako da se sa njim igra. Moguće je da bi finansijskih posledica bilo, jer mi smo ipak budžetska ustanova. S tim što SNS misli da ako pare za univerzitet idu iz budžeta, onda nas oni kao vladajuća stranka i poseduju, to je njihova logika. Mislim da njima uopšte nije jasno šta znači autonomija univerziteta, da njima suštinski nisu jasne društvene organizacije. Ne razumeju zašto univerzitet u svakoj demokratskoj državi jeste autonoman i zašto mora imati autonomiju. Čak su i u Zimbabveu uspeli da proglase plagijatom doktorat žene predsednika države, bili su dovoljno autonomni da to urade. Dakle, osim potencijalno finansijskih posledica, u slučaju proglašenja plagijata sve drugo će biti dobrobit za univerzitet.

Ako idemo tom logikom "kazne" i "nagrađivanja", šta onda FON može da očekuje od vlasti?

Čuli smo da dobijaju novu zgradu. Radi se o milionima evra koji će tu biti uloženi.¶

IVANA MILANOVIĆ HRAŠOVEC

Uskoro...

...nešto novo.

nedeljnik
VREME
www.vreme.com

TEOFIL PANČIĆ

Žiri za roze poze

Da li je građanin Vučević *greškom* dobio batine, koje su inače po zasluzi pripadale nekom drugom? Ako jeste, u čemu je greška? Ako nije, ko je onda u zabludi?

U gradu u kojem čitave ulice, trgovi ili trolejbuske linije mogu da nestanu preko noći i da više nikada ne budu pronađeni, stvarnost je pomalo nestabilna i svakako nepouzdana kategorija. U tom i takvom gradu, kao u karakazanu punom nervoznih, uplašenih, besnih i obesnih, agresivnost klija i buja beričetno i obilno, kao sama od sebe; i nema ko, razume se, da joj se suprotstavi, kamoli da je desetkuje, kanališe i do mere i granice mogućeg uljudi. Jer proces kojem prisustvujemo u svojstvu pokusnih kunića ili laboratorijskih miševa upravo je suprotan tome: to je proces dehumanizacije. Odustajući od vlastitog ljudskog lika s nekim zlokobnim olakšanjem, svakako ćeš odustati i od toga da vidiš ljudsko lice kod nekoga drugog, naročito kod onoga čije ti se lice – gde je lice, dakako, tek metafora za ličnost – ionako nimalo ne dopada.

E sad, ako je stvarnost u podivljaloj mikroklimi jednog prekomilionskog grada u progresirajućem odumiranju postala entitet tako sumnjive i klimave ustanovljivosti i raspoznatljivosti, ako više ni Uzrok i Posledica, a kamoli štogođ drugo, možda i mnogo komplikovanije, ne stoje tamo gde bi ih čovek očekivao i gde su fakat stajali još otkad je gavran pocrneo, onda se tu više možda ni bolji i oštrovidiji od nas ne mogu razabrati u tom (kolo)pletivu, nego svako udara kud stigne, nadajući se da će ponekad i pogoditi... Ali većinom, po prirodi stvari, greše: nema više nikoga ko može da raskrči ovu zaraslu prašumu znakova.

Može li ovo, Pančiću, jednostavnije? Može, kuća časti. Da li su bilmezi koji su – i to u samom centru Postbeograda – brutalno pretukli građanina Iliju Vučevića bili u zabludi, to jest, da li je Vučević *greškom* dobio batine, koje su inače po zasluzi pripadale nekom drugom? Ako jesu, u čemu je greška? Ako nisu, ko je onda u zabludi? Nije li to, na posletku, samo jedan veliki nesporazum zbog kojeg sada svi žalimo ali, znate kako kaže naš narod: shit happens?

Da se podsetimo: Vučevića su nabatinali zato što je nosio nekakvu torbicu roze boje (on kaže da je to nešto za psa... whatever), pa su otuda zaključili da mora da je "peder", jer valjda svako ko je "peder" nosi stvari roze boje (a ja mislio da nosi "pederušu"?), ili je možda obrnuto: svako ko nosi stvari roze boje, a nije devojčica, mora da je "ženski Petko", "pešovan" i tako to, jer ne dolikuje zdravom muškom čeljadetu da mu se dopada nešto što je, kako bi se reklo, rozikasto. Ne znam odnosi li se to i na Rozen tortu.

Nesporna je činjenica da je siroti, malerozni Vučević nastradao na pravdi boga, ali nije nevažno da ustanovimo šta tačno znači tvrdnja da je dobio batine greškom, to jest da su oni što su ga tukli u svoje pesnice ugradili, što bi rekao Šklovski, "energiju zablude".

Okej, dakle, u čemu je tačno "zabluda"? U tome što Vučević "nije gej". Tako i sam kaže, a to potvrđuje i njegova verenica, pokazujući i odgovarajući prsten. S druge strane, međutim, nisam siguran da je to argumentacija koja je siledžije naročito impresionirala, bez obzira na to što su lako mogli uvideti *tehnički* previd koji su napravili. To, pak, znači ovo: okej, možda taj Vučević i nije peder, ali zašto onda nosi pederske stvari? I *kako to* da nije peder, kad već nosi pederske stvari? I nije li, uostalom, drska provokacija prema poštenim junošama vrele krvi to njegovo odašiljanje protivurečnih znakova u svet oko sebe? A zna se ko na taj način provocira zdravu srbsku omladinu: oni koji su čak i od pedera gori, takoreći arhipederi, kojima ništa nije sveto – čak ni pederluk, kako stoje stvari.

Najgluplje što biste sada mogli da učinite jeste da kontraargumentirate u stilu da to-i-to "nije pederska stvar". Da se razumemo, oni koji prisvajaju sebi pravo da po svom nahođenju "biju pedere" (kao i bilo koga drugog ko se ne uklapa u jalova pravilca njihovog skučenog svetića) takođe – i sasvim konsekventno – polažu i pravo da sami procenjuju ko jeste, a ko nije "peder", te da u tom procenjivanju koriste bilo koje i kakve kriterijume, uključujući i ugledni naučni kriterijum koji se na latinskom zove "bio mi ćeif".

Šta je, dakle, poenta? Hajde da se, ilustrativnosti radi, obratimo good ol' Trećem Reichu. Nacisti su smislili vrlo komplikovane, i vrlo idiotske, kriterijume za ustanovljavanje ko je arijevac, a ko Jevrejin. Međutim, i to je bilo svojevrsna farsa; u praksi, kao i kod svakog poretka baziranog na nasilju i tlačenju, radilo se o pukoj samovolji zlikovaca. Ako im je neki Jevrejin bio potreban, oni bi ga naprosto proglasili "počasnim Arijevcem" i terali dalje, a (ne)srećnik bi, umesto u Aušvicu, završio, na primer, u nekoj "namenskoj industriji" kao neophodni stručnjak.

E, tako vam je nekako i sa "pederima", Ciganima, Šiptarima, "izdajnicima" i sve po redu. To ste ako vas oni tako markiraju, a niste ako vas propuste. I tačka. Šta to znači u slučaju Vučević? Nije komplikovano, verujte. Radi se o odbrani *prava* da bijete svakoga za koga pomislite da je, recimo, "peder"; potpuno je sporedno da li on to jeste, a promašeno insistirati na tome, tj. na "grešci". Greške, međutim, nikada nema, ona je konstitutivno nemoguća. A presuda koju su napadači dobili – koja je više čestitka nego kazna – pokazuje da oni, naposletku, i nisu baš neki samozvanci, nego zvanično ovlašćeni merioci svačijeg pederluka, žiri za *roze poze*. ¶

Za šta služi Služba

Stanje u zemlji je takvo da na funkcije ne dolaze sposobni, nego poslušni. Kao i iz MUP-a i Vojske Srbije tako iz BIA odlaze ljudi čim ispune zakonske uslove. A u BIA to su napunjene 53 godine života, od toga bar 20 provedenih u Službi, te posedovanje statusa ovlašćenog službenog lica u trajanju od 10 godina. I ko onda ne bi otišao – penzija je barem duplo veća od prosečne

Lider Stranke slobode i pravde Dragan Đilas, mora se priznati, suočen je sa efikasnom akcijom Bezbednosno informativne agencije vezanom za predsednika opštine Stari grad Marka Bastaća. Da li su operativci BIA u tome učestvovali voljno ili nevoljno, nije bitno: njihov rad je zloupotrebljen, neko od nadležnih je sve ono što su uradili i njihove izveštaje, sa sve foto i video dokumentacijom, predao nadređenima, a oni opet "tamo gde treba", u neformalni "paralelni Generalštab" Vučićeve vlasti. I onda režimski tabloidi pokrenu kampanju, sa sve snimcima.

I ranije je toga bilo, ne samo u vreme vladavine Slobodana Miloševića, nego i za vlasti Borisa Tadića. Ali ovog puta je potpuno ogoljeno. I u sve je opet, gle čuda, umešan Goran Vesić. Malo ko se seća, kad je Demokratska stranka Srbije izašla iz DOS-a, afere sa tadašnjim predsednikom Skupštine Srbije Draganom Maršićaninom i njegove veze sa stenografkinjom parlamenta koju je Služba uredno dokumentovala, a Vesić dostavio listu "Nacional". Glavni urednik bio je Predrag Popović, nekadašnji Vučićev prijatelj a danas ogorčeni protivnik, a na mestu njegovog zamenika nalazio se Dragan Vučićević, tadašnji vatreni "dosmanlija" (kako se izražavao Vučić), sadašnji veliki prijatelj i najverniji sluga predsednika Srpske napredne stranke i Srbije.

Sve u svemu, Đilas je prošle nedelje na konferenciji za novinare javno zapitao direktora BIA Bratislava Gašića da li je tačno da se na kolegijumima BIA lideri opozicije nazivaju ološima, izdajnicima, lopovima i da se od nižih rukovodilaca zahteva svakodnevno angažovanje u pravcu praćenja opozicionih aktivnosti.

"Da li vi uopšte razumete da ste ovakvim vođenjem BIA prekršili 'nestranačke orijentacije' u ovom poslu sa nesagledivim posledicama po bezbednost zemlje i celokupnu profesiju?", ukazao je Đilas.

A ŠTA JE TU NOVO

U razgovoru sa penzionisanim radnicima BIA, autor ovog teksta dobio je samo ciničan podsmeh, praćen pitanjem: "A šta je BIA radila dok je Demokratska stranka bila na vlasti?" I objašnjenje kako se opozicioni lideri uvek prate, jer je osnov postojanja Službe očuvanje bezbednosti države.

"Đilas tvrdi da je BIA dobila u obavezu nadzor dela opozicionih lidera, dok je drugi deo takvih struktura dodeljen strukturama MUP-a. Pa šta je tu novo?", kaže jedan od tih ljudi, "stari poznanik" sa demonstracija devedesetih, koji je bio infiltriran u masu, neretko i među one uz vođe demonstracija, kao vatreni pristalica. On dodaje da su se metodi rada osavremenili, ali da, i pored sve tehnike, čovek, neposredni "pešak" ostaje osnova svega.

"Napravljena je izvesna preraspodela uloga, ljudi iz MUP-a su, sa svojim prepoznatljivim stilom oblačenja, jasno vidljivi, vođe protesta se sa njima često dogovaraju o trasama ili o sprečavanju incidenata, iako u civilu, oni su prepoznatljivi i javno snimaju sva događanja. Ljudi iz BIA poseduju sofisticiranu opremu, što je i red, a oduvek je i bilo, oni su u masi, ne odudaraju", kaže taj izvor.

Drugi od bivših "udbaša", upitan o Đilasovoj tvrdnji da BIA svoje podatke i snimke dostavlja tabloidima, sa podsmehom kaže da je to oduvek činjeno, u ovoj ili onoj formi.

"Misliš da je u vreme vlasti demokrata bilo drugačije? Uđite u arhivu i pogledajte šta su tad objavljivali 'Pres' i 'Kurir'. Ipak, tada se to radilo mnogo suptilnije. Na primer, naši šefovi jave njihovim šefovima gde da kao slučajno pošalju fotoreportera i on uslika tobože ekskluzivni snimak nečega. Kad su novi radikali došli na vlast, sve su sveli na primitivan nivo", objašnjava on. Kao primer navodi da su, kad je Vučić 2012. godine postao prvi potpredsednik Vlade zadužen za borbu protiv korupcije, kod kolportera na ulazu u podzemni prolaz na Terazijama čekale na dolazak sutrašnjih novina kolone džipova, čiji vlasnici su strepeli da li će se pojaviti na naslovnoj strani.

FUGA ZA SLUŽBU: Predsednik Vučić i direktor Gašić na svečanoj akademiji povodom obeležavanja 120 godina poslovanja
Foto: Rade Prelić /Tanjug

Pitanje prvog miliona

Za Đilasovu tvrdnju da je firma Knezpetrol "sponzor" BIA, bivši pripadnici Službe ne spore da to može biti istina.

"Vidi, Služba je oduvek imala svoje firme preko kojih je namicala sredstva u crne fondove, potrebna za tajne operacije. To preko koje firme će ići, državne ili privatne, potpuno je nebitno", objašnjava jedan od "veterana".

"Šverc cigareta, oružja, farmerki ranije, devedesetih nafte i cigareta, ništa to nije moglo bez blagoslova Službe. Oni koji su to radili u tišini i posle se primirili, živi su i danas i vlasnici su imperija; oni koji su sebi davali oduška, pokojni su. Ako ti Služba nešto omogući, onda se drži pravila, ako ne, sam snosiš odgovornost", kaže taj izvor i nabraja imena onih koji su se "odmetnuli" devedesetih i završili su kako su završili, ili onih koji su sad "ugledni biznismeni".

Što se Gašića tiče, dodaje on, čovek je devedesetih godina bio u biznisu sa naftom i zna dobro kako on funkcioniše. "Ne tvrdim da on to radi, samo ukazujem da se na taj način mogu obezbediti sredstva za 'crne fondove'. A na pitanje o Knezpetrolu, čiji je vlasnik Srđan Knežević, pravosnažno osuđen zbog šverca goriva, ali mu se stalno odgađa odlazak na odsluženje kazne, on odgovara da je ovo Srbija i da je čovek u medijima u kojima redovno plaća oglase predstavljen kao humanista i filantrop, a tako je zaradio i priznanje Privredne komore Srbije.

Pravo pitanje koje treba postaviti je, tvrdi naš sagovornik koji je devedesetih za potrebe Službe pokrivao i "prekodrniske Srbe", odakle tom mladom čoveku iz Batajnice ono što se zove prvi milion maraka, sa kojim kapitalom je napravio prve pumpe, kako se širio i ko mu je u tom pomogao. Naravno, i šta mu je radio otac u zapadnom delu Republike Srpske, gde je živeo, i u kakvim je odnosima bio sa tadašnjom vlasti RS? Onda će sve kockice da se slože. Kad na osnovu tog novca i potom "malo šverca" za koje ste osuđeni raširite imperiju, onda vam je lako biti humanista. Takođe, i onako "spontano" ponuditi da se vozila BIA na vašim pumpama snabdevaju po nižoj ceni, manje koštaju bonovi. Uostalom, ko da zameri, na primer, specijalizovanim prodavnicama vojne i policijske opreme, poput Army shopa ili Military shopa, da pripadnicima Vojske i MUP-a daju 10 odsto popusta?, navodi taj izvor.

Za Đilasove optužbe da je Gašić u BIA od stupanja na dužnost primio više stotina novih radnika, uglavnom članova i aktivista SNS-a, više bivših pripadnika Službe tvrdi da su neproverljivi i ne mogu se dokazati. Oni ukazuju da je stanje u državi, a samim tim u Službi, takvo da na funkcije dolaze ne sposobni, nego poslušni. Kao i iz MUP-a i Vojske tako iz BIA odlaze ljudi čim ispune zakonske uslove. A u BIA su to napunjene 53 godine života, od toga bar 20 provedenih u Službi, te posedovanje statusa OSL (ovlašćeno službeno lice) u trajanju od 10 godina. I ko onda ne bi otišao – penzija je barem duplo veća od prosečne u Srbiji, plus mogućnost da se odmah nađe posao u nekoj od državnih ili privatnih firmi kao čovek sa iskustvom. S druge strane, u taj kontekst se mogu dovesti i smene koje je Gašić, kao i mnogi njegovi prethodnici, sproveo – pod obrazloženjem "podmlađivanja kadra" starije pripadnike BIA koji su nosili aktivnosti imenovali su za "savetnike direktora". U prevodu, ti ljudi ne rade ništa, čekaju penziju.

Kada su u pitanju Đilasove optužbe o stranačkom zapošljavanju, prekretnicu u sunovratu Službe, tvrde neki od njih, predstavljalo je krajem devedesetih imenovanje tadašnjeg funkcionera SPS-a Uroša Šuvakovića za pomoćnika načelnika zaduženog za analitiku. Posle tog, svaki načelnik je mogao da dovede koga je hteo i kada je hteo.

USLUGE I KONTRAUSLUGE

Vučić je u predizbornoj kampanji 2012. obećavao kako će sve da promeni, depolitizuje državnu upravu, policiju i BIA. Koliko se toga držao, pokazao je već u proleće 2013. Tada je poslanik SNS-a u »

VIDEO I OSTALA PRODUKCIJA:
Film o paljenju knjige Gorana Vesića i ispovest Lazara Lešnjaka
Foto: printscreen *youtube.com*

Skupštini Srbije Mićo Rogović napustio to mesto, a zvanično obrazloženje je bilo da prelazi na rad u BIA. Rogović, poslanik prvo Srpske radikalne stranke, a potom SNS-a, ugostitelj iz Nove Varoši, sa završenom Vojnom akademijom, u BIA se zaposlio sa 47 godina i krenuo na kurs za "mlađeg operativca".

"Pustite Rogovića, eto sreće da je to najveći problem. On je još dobar kakvi su sve došli", kratko je potpisniku ovog teksta tu situaciju opisao jedan tada sveže penzionisani operativac BIA.

Đilas je postavio i pitanje prijema radnika BIA sa završenim privatnim fakultetima, navodno takvih je većina. U pravilniku Službe nigde ne stoji da mora biti završen državni fakultet. Ranija rukovodstva Službe su imala prećutan kriterijum da to mora biti državni fakultet. Onima koji su radili decenijama sa završenom srednjom ili višom školom, završeni privatni fakultet se priznavao u odnosu na primanja ili broj dana godišnjeg odmora, ali u službi nisu mogli napredovati. Pošto su po zakonu državni i privatni akreditovani fakulteti ravnopravni i tu je ispunjen neophodan uslov. A bezbednosnih provera je uvek bilo, obavezne su, i biće ih. Ranije je bio pozitivan poen da li ti je otac član Socijalističke partije Srbije, posle DS-a ili DSS-a, sad SNS-a, sve je stvar diskrecije Službe.

Jedno od Đilasovih pitanja odnosilo se i na to da li je tačno da je izuzetno važnu ulogu u Gašićevom imenovanju na direktorsko mesto imao kontroverzni trgovac oružjem Slobodan Tešić, koji je "ubrzo skinut sa svih mera i koji je sada čest gost u njegovom kabinetu, kao i da bez problema dobija sve potrebne dozvole za problematične poslove i trgovinu oružjem".

Poznato je da u Srbiji svaka vlast ima svog "podobnog" trgovca naoružanjem koji je, zauzvrat, spreman činiti razne kontrausluge. Tešić je maher u toj oblasti – bude u nemilosti, pa u milosti vlasti, pa onda u nemilosti druge... Ali on očigledno zna kako da te probleme reši. Stavljanje i skidanje na američku listu nepoželjnih isto je relativna stvar, sve se reši određenim "aktivnostima" vezanim za transakcije novca. A to da li je istina da mu je zet primljen na rad u BIA? To je veoma teško dokazati. Bilo koja komisija da dođe, dobiće sve dokumente da je urađeno po zakonu i da niko nije znao o kome se radi, čak ni "bezbednosne provere". A kad su bezbednosne provere u pitanju, onda bi neko od opozicije trebalo da "zagrebe" o famoznoj Akademiji BIA.

Zbog svega ovog, BIA ćuti, ne pada im na pamet da odgovaraju na Đilasove optužbe, ali joj je dalo dodatni zamah da obrati pažnju na neke druge stvari i proširi krug svojih saradnika. A "slučaj Bastać" opoziciji treba da posluži kao nauk da je BIA uigran sistem i da vode računa o ponašanju svojih predstavnika. Ispovest Bastaćevog kuma Lazara Lešnjaka TV Pinku ili "Kuriru" to potvrđuje. Danas oni, sutra neko drugi. ¶

DAVOR LUKAČ

DRAGAN ILIĆ

Prepričavanje

Što su odnosi sa komšijama komplikovaniji, to je doza konspiracije veća

U Srbiji se često i opširno govori o kontroli medija. Međutim, osim cenzure i autocenzure, postoji još jedan oblik kontrole informacija koji je možda najpogubniji. U pitanju je ignorisanje. Ne mora se uvek izbeći odgovor na važno pitanje, umesto toga, odgovor ćemo prepričati i gurnuti negde van glavnih tokova informacija. Ovo se naročito može primetiti kada želimo da čujemo šta drugi misle ili govore o nama. U silnim razgovorima i pregovorima mi čujemo i vidimo detaljne i opširne izjave "naše strane", ali vrlo retko vidimo i čujemo izjave "onih drugih", ali od njih samih. Umesto izjava, čujemo (ali od "naših") šta misli ili govori druga strana u pregovorima.

Eto, na primer, kada je nedavno naš ministar Ivica Dačić govorio na sednici Saveta bezbednosti UN, prekinuše program javnog servisa, ko što je red, i mi smo lepo videli i čuli kako naš ministar podnosi izveštaj. Ivica se išlifovao, pa osim govorom, pažnju kolega privlači i detaljima poput izvoda iz matične knjige rođenih ili dokaza o srpskom državljanstvu njegove koleginice iz delegacije Kosova (Vljore Čitaku). Što bi se reklo, valjaju joj još uvek naši papiri. Narod gleda, navija, ukupan utisak je da se Ivica bori, fudbalskim jezikom rečeno, u malom prostoru. Međutim, kako je on završio poslednju rečenicu govora i spustio papir, ma nije ni čašu vode dohvatio da ispere grlo, rez! Nemojte tako, kolege, ako serija, Slagalica ili Dnevnik ne mogu da čekaju, mogli smo naknadno da vidimo snimak ostalih aktera sa sednice u Njujorku. Šta su rekli Rusi, šta Amerikanci, a šta je, priznajem to me možda i najviše zanima, rekla Vljora?

Verujem da ovo prepričavanje ima nekoliko uzroka. Nikada ne znate kako će deo javnosti da reaguje na stavove one "druge" strane. Možda ćete od tih "drugih" čuti nešto o "našima", odnosno šta su nudili, kako su se držali. Osetljive uši naše javnosti možda nisu spremne za kreativna rešenja i različite predloge.

Sledeći razlog ove medijske prakse delimično možete prepoznati kod izveštavanja sa domaće političke scene. Ako se komentarišu izjave ili akcije opozicije, nećete videti i čuti opozicionare lično. Novinar će pročitati izjavu ili vest, a zatim ćete uživo gledati predstavnika vlasti koji daje komentar/reakciju/demanti/mišljenje/retvit. Tako se povećava medijska minutaža vlasti, a izbegne prilika da se da koja sekunda opoziciji. Sam pitaš, sam odgovaraš.

Što su odnosi sa komšijama komplikovaniji, to je doza konspiracije veća.

Trenutno, bez premca, ovu pojavu je moguće prepoznati u izveštavanjima o Kosovu. Bez obzira što imamo vesti na albanskom, što znači da bismo mogli dobiti prevod izjava albanskih i kosovskih političara, mi ih retko ili gotovo nikada nismo čuli. Ruse jesmo, možda najčešće, ali diplomate iz Brisela, a naročito one iz Amerike, veoma retko.

Zato se sa velikom pažnjom prate izjave Metjua Palmera. On je pre Beograda posetio Prištinu i tamo otvoreno, možda prvi put jasno i glasno povezao proces pristupanja Srbije EU i normalizaciju odnosa sa Kosovom. Bez rešenja Kosovskog pitanja (po Amerikancima, idealno kroz obostrano priznavanje) nema Srbije u EU. Ovo je izazvalo buru reakcija i čekao se dolazak u Beograd i razgovor sa predsednikom Vučićem kao prilika da mi kažemo "svoju" istinu. Kada se susret desio, na kratkoj i izuzetno šturoj konferenciji za štampu, Vučić je o Palmeru govorio kao "prijatelju", a mi smo saznali da Amerika ne želi da kupujemo rusko oružje i da bi Srpsku listu trebalo uključiti u vlast na Kosovu. Tačka kraj, što bi rekao predsednik Vučić.

Umesto prepričavanja, Metju Palmer je svima nama dao priliku da čujemo stavove SAD u emisiji "Pravi ugao" na RTV Vojvodina. Ljubica Gojgić je na engleskom jeziku, za pola sata, uspela da sazna od američkog zvaničnika više nego većina medija u poslednjih nekoliko godina. Mi smo praktično saznali (ako sam ja dobro razumeo poruke) da sada Amerika preuzima inicijativu u pregovorima, da je Kosovsko pitanje razdvojeno na dve stavke, nezavisnost (koja se ne dovodi u pitanje) i priznanje (koje može biti zbog stava javnosti zamenjeno sveobuhvatnim sporazumom o normalizaciji odnosa). Saznali smo da je Amerika spremna da ekonomski pomogne (možda je tačniji izraz "podstakne" pregovore), a rekao bih da je uticaj Brisela znantno smanjen. Prekid procesa proširenja je bila greška po mišljenju Amerike. Eto, drage kolege, godinama pitate Vučića koji je plan za Kosovo, on tvrdi da je bio jedan pa propao, pa ne znamo detalje ni tog prošlog, evo, čuli smo sasvim dovoljno, što se mene tiče, šta kažu SAD. Neprijatno, bolno, ali opet, čuli smo od Palmera šta su planovi, a koliko me sećanje služi, ono što su Amerikanci na Balkanu isplanirali to se bez izuzetka nekoliko godina kasnije i desilo. Moram još jednom odati priznanje koleginici Gojgić na profesionalnom nivou emisije, pogotovo zbog onog što je usledilo posle emisije.

Očekivao sam lavinu komentara, reakcije analitičara, izjave vlasti i opozicije, međutim, desilo se – ništa. Neverovatno je da su sve televizije danima pratile Palmera, da je bio na naslovnim stranama svih dnevnih novina, a da se posle intervjua svi mediji (ovde govorim o rasponu od RTS, koji je "odložio" vest za 24 časa, a pre toga je čak imao vest o tome kako je Palmer malo rekao na konferenciji za štampu, preko komercijalnih medija koji baš vole aktuelnu vlast, do informacije svedene na fusnotu na N1) prave gluvi i slepi.

Na prvi primer otvorene izjave u medijima, reakcija naše medijske i političke scene bila je guranje glave u pesak. Mi, u stvari, ne znamo šta da radimo u ovakvim situacijama, pa se pravimo da ne postoje. Izgleda da ipak više volimo da nam umesto dijaloga, stavove drugih neko prepriča svojim rečima. Kao u školi ili u "Upitniku". ¶

Zločin iz mržnje – (ne)dovršena priča

Kakva se poruka šalje potencijalnim učiniocima krivičnih dela u Srbiji, ako se vinovnici ovog napada kažnjavaju uslovnim osudama? Moglo bi se s punim pravom protumačiti kao unapred aboliranje učinilaca

Piše: **Bojan Stojanović**

Pravni savetnik i saradnik Beogradskog centra za ljudska prava

U subotu veče, u centru Beograda ispred picerije u blizini centralnog gradskog trga, došlo je do incidenta u kojem je verbalno i fizički napadnut muškarac. Na njega su nasrnula dva mladića zbog, kako se ispostavilo, njegove pretpostavljene homoseksualne orijentacije. Naime, u redu za kupovinu pice, samo zbog toga što je pomenuti čovek nosio ljubičastu torbu u kojoj nosi stvari svog kućnog ljubimca, a koja je napadačima izgledala kao znak da je reč o homoseksualcu, krenuli su sa uvredama i fizičkim obračunom sa njim. Supruga napadnutog čoveka je morala napadačima da "dokazuje" da je žrtva napada heteroseksualne orijentacije, pokazujući burmu kao dokaz da su venčani... Policija i hitna pomoć su vrlo brzo reagovale. Učinioci krivičnih dela su pronađeni i privedeni su nadležnom tužilaštvu. Nadležno tužilaštvo je takođe reagovalo u rekordnom roku.

U vezi sa krivičnim delima sa pobudom mržnje učinjenim ovom prilikom, nadležno tužilaštvo postiglo je sporazum o priznanju krivičnog dela sa vinovnicima krivičnih dela teška telesna povreda (član 121 Krivičnog zakonika) i nasilničko ponašanje (član 344 Krivičnog zakonika). Sporazum je potvrdio nadležni sud, pa je tako prvom napadaču (za izvršena krivična dela u sticaju – nasilničko ponašanje i nanošenje teške telesne povrede) izrečena uslovna osuda kojom je utvrđena kazna zatvora u trajanju od jedne godine sa proverom u roku od tri godine. Drugi napadač, zbog izvršenja krivičnog dela nasilničkog ponašanja, osuđen je na uslovnu osudu kojom je utvrđena kazna zatvora u trajanju od osam meseci sa rokom provere od dve godine.

Imajući u vidu da je krajem prošle godine doneta prva pravosnažna sudska presuda kojom je utvrđeno da je krivično delo iz člana 194, stav 1 KZ – nasilje u porodici, učinjeno sa motivom mržnje prema pripadniku LGBT populacije, moglo bi se pomisliti da je na ovaj način država Srbija počela savesnu primenu instituta odmeravanja kazne za dela učinjena sa motivom mržnje. U toj presudi, vinovnik je osuđen na jedinstvenu kaznu zatvora od jedne godine, uslovno na tri godine i određena mu je mera bezbednosti zabrane približavanja i komunikacije sa žrtvama (ta mera mu je određena na jednogodišnji period).

Problem sada ne predstavlja brzina procesuiranja krivičnog dela i učinilaca, već odmeravanje kazne, odnosno pristup sankcionisanju vinovnika. Uzimajući u obzir propisanu kaznu iz člana 194, stav 1 KZ – raspon kazne od tri meseca do tri godine, i propisanu kaznu zatvora za krivično delo teške telesne povrede (član 121 KZ), gde je u stavu jedan (osnovni oblik krivičnog dela) propisana kazna zatvora u rasponu od šest meseci do pet godina, kao i kaznu propisanu za krivično delo nasilničko ponašanje (član 344, stav 1 KZ) – kazna zatvora u trajanju do tri godine, može se postaviti i pitanje adekvatnosti kažnjavanja učinilaca ovih krivičnih dela kada se vrše sa motivom mržnje. Ostaje, dakle, nejasno kako se onda u ovom slučaju može izreći utoliko blaža sankcija u poređenju sa prvim slučajem – prvom presudom za zločin izvršen sa motivom mržnje. Ovde bi se po strani moglo ostaviti i to što je u potonjem slučaju izbegnuto određivanje, na primer, kazne rada u javnom interesu (član 52 KZ), kako bi se napadačima ukazalo da je napadom koji su izvršili napadnuto društvo u širem smislu, imajući u vidu okolnosti slučaja. Krivična dela koja su učinjena prema žrtvi u ovom slučaju, pored toga što je zastrašujuća prema tom, konkretnom pojedincu i ljudima sa kojima je bio te večeri na centralnom gradskom trgu, opasnost jednog takvog (ne)dela je i po celu LGBT populaciju u Srbiji, pa i šire posmatrajući – po celo društvo u Srbiji.

Nije slučajno da je tema zločina iz mržnje aktuelna, imajući u vidu različite vrste "fobija" koje su karakteristične ne samo za društvo u Srbiji, već i šire – ksenofobija, homofobija i druge

NAPADAČI OSUĐENI USLOVNO: Ilija Vučević i posledice napada u piceriji u centru Beograda
Foto: *facebook.com*

Kakva se poruka šalje potencijalnim učiniocima krivičnih dela u Srbiji, ako se vinovnici ovog napada kažnjavaju uslovnim osudama? Moglo bi se s punim pravom protumačiti kao unapred aboliranje učinilaca predočavajući im blage kazne kao pretnju usuđivanju da nasrnu na sve one koji im se ne sviđaju po ma kom osnovu. Nečija pretpostavljena pripadnost grupi ili pak stvarna pripadnost grupi dovodi nas na nesiguran teren – žrtva može biti svako! A takav teren je čist ako se generalna prevencija izostavi, te se vinovnici krivičnih dela učinjenih iz mržnje (pre)blago kažnjavaju.

Usvajanje Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, učinjenim krajem 2012. godine, koji je stupio na snagu 1. januara 2013. godine, a kojim je u krivično zakonodavstvo Srbije uveden institut zločina iz mržnje (član 54a KZ), ostavilo je sasvim dovoljno vremena nadležnim organima da počnu na valjan način da procesuiraju krivična dela sa elementom mržnje. Tako je članom 54a KZ, kao posebna okolnost za odmeravanje kazne za krivično delo učinjeno iz mržnje propisana na sledeći način: "Ako je krivično delo učinjeno iz mržnje zbog pripadnosti rasi i veroispovesti, nacionalne ili etničke pripadnosti, pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta drugog lica, tu okolnost sud će ceniti kao otežavajuću okolnost, osim ako ona nije propisana kao obeležje krivičnog dela." Članom 54a KZ propisano je da se motiv mržnje zbog pripadnosti određenoj društvenoj grupi treba ceniti tako da se učiniocima pripiše mržnja kao otežavajuća okolnost. Imajući to u vidu, i kazna bi trebalo da bude stroža nego što bi inače bila, osim u slučajevima kada je mržnja već propisana kao obeležje nekog krivičnog dela. Stoga, nadležni državni organi ne treba da zanemare "ovlašćenje" koje im je dato članom 54a, te bi učinioce krivičnih dela učinjenih sa pobudom mržnje trebalo adekvatno i da kažnjavaju.

U pogledu reakcija na zločin iz mržnje, oglasile su se organizacije civilnog društva, poverenica za zaštitu ravnopravnosti i deo medija koji su reagovali tako što su osudili napad učinjen sa motivom mržnje zbog pretpostavljene pripadnosti manjinskoj grupi. Tako su Beogradski centar za ljudska prava, Da se zna, YUCOM i druge organizacije civilnog društva blagovremeno reagovali povodom ovog zločina iz mržnje osuđujući ovakav čin i tražeći od vlasti u Srbiji da kazne učinioce krivičnih dela i učine više da se ubuduće ovakva dela ne dešavaju, a ukoliko se i dese, da učinici što pre otkriju i adekvatno kazne. Takođe, neophodno je da se žrtve adekvatno obeštete. Međutim, zabrinjavajući je izostanak reakcije funkcionera vlasti, od kojih se očekuje da u ovakvim slučajevima, gde se krivična dela čine iz mržnje, osude takva dela. Generalno, izostala je reakcija po ovom pitanju i političkih partija. Osuda državnih funkcionera, kao i reakcija nadležnih državnih organa, trebalo bi da bude praksa i drugim slučajevima, kao što su napadi na Prajd info-centar u Beogradu, koji je u više navrata ove godine bio meta napada huligana.

U jednom ranijem tekstu objavljenom u ovom časopisu početkom septembra ove godine ("Vreme", broj 1496), osvrnuo sam se na genezu zločina iz mržnje na prostorima bivše Jugoslavije. Nije slučajno da je tema aktuelna, imajući u vidu različite vrste "fobija" koje su karakteristične ne samo za društvo u Srbiji, već i šire – ksenofobija, homofobija i druge. Baš zato, neophodno je da se učini više na planu generalne i specijalne prevencije. Baš zato se ne sme nespretno reagovati kada se nailazi na situacije kakav je ovaj nemili događaj od prošlog vikenda, a posebno imajući u vidu da je reč o "novom" pravnom institutu u našem krivičnom zakonodavstvu – zločinu iz mržnje. Ako ništa, naša prošlost, koja je obilovala nekažnjenim zločinima, podučila nas je (ili je bar trebalo da nas podući!) da izostanak reakcije ili preblaga sankcija otvaraju vrata drugim nemilim događajima, pa i najtežim zločinima. ¶

TAMAN
ZA STRESAN DAN

Magnetrans® omogućava svakodnevni optimalni unos magnezijuma u organizam.

MAGNEZIJUM MAGNETRANS® 375 DIRECT JE DOBRO DELO ZA UM I TELO.

Koristan

Magnezijum Magnetrans® daje optimalnu dnevnu količinu magnezijuma, važnog za energiju, metabolizam, zaštitu srca i krvnih sudova.

Direktan

Magnezijum Magnetrans® se uzima bez vode, direktno na jezik, što je veoma praktično i omogućava bolju apsorpciju i iskoristljivost preparata.

Ukusan

Magnezijum Magnetrans® ima vrlo prijatan i osvežavajući ukus.

Originalna nemačka receptura

www.magnetrans.rs

Hemofarm STADA GRUPA

LAZAR DŽAMIĆ

Korupcija kao estetika

Naš progres postoji, moguć je samo ako od njega neko ima ličnu privilegiju, nauštrb drugih; naš progres je zatvoreni klub

Progres je ovde "progres" jer nam je skoro nemoguće da razdvojimo javni tender od pljačke, projekat od korupcije

Mali moralni aforizam iz Jugoslavije: "Kada na Zapadu vide građanina u mercedesu, ljudi pomisle 'koliko ovaj zarađuje?'; kod nas pomisle 'koliko li je ovaj pokrao?"

Malo se toga, izgleda, promenilo. Uprkos utisku da je Balkan vreli kazan, u kome svake decenije proključa neka revolucija, geopolitičko ili nacionalno previranje, gde istorija vozi u šestoj brzini, naši sistemi su, ispod toga, glečeri. Naše društveno vreme kaplje; naše civilizacijske promene putuju na leđima puža. Mi smo betonska brana bez upravnika: malo-malo, pa neko slučajno, neplanski, pusti bujicu kroz rupu, ali brana ostaje...

Zato je kod nas definicija progresa mnogo amorfnija i površnija stvar. Isti mentalni sistem neofeudalne vladavine i prisvajanja javnih resursa i dalje traje, uprkos simboličkim i formalnim promenama, uglavnom pod evropskom prinudom. Srbija danas, u poređenju s Miloševićevim vremenom, deluje kao prosvećena država. Pakovanje, uključujući zvanične izjave o putu u Evropu, svakako je drugačije. Proizvod ima novi dizajn. Nažalost, i dalje ne radi.

Progres se najčešće meri opipljivim stvarima. Nove zgrade i četvrti od kristala, džentrifikacija oronulih kvartova, novi trgovi i parkovi, novi putevi i mostovi, nove fabrike i parkinzi, turističke gondole, fontane i novogodišnje rasvete, klizališta i igraonice, kafei i restorani, galerije i šoping centri...

Za razliku od "razvijenog sveta", ukus privida i kulisa u ovakvom progresu ovde je jači. Težak je na jeziku, ali štipa i za oči. Progres je ovde "progres" jer nam je skoro nemoguće da razdvojimo javni tender od pljačke, projekat od korupcije. Tako ih osećamo. Prva reakcija nam je kao i kod bivših Jugoslovena: nema osećanja opšteg dobra, samo lične i partijske koristi. Tamo gde neko opšte dobro i postoji, zagorčano je ovim drugim. Sve nam je 'zabibereno' i moralno oljućeno. Iako je, možda, stvarno lepo i, čak, napredno.

Sebe hvatam, evo, već godinu dana, kako kroz Beograd idem pognute glave; gledam u asfalt i glavu podižem tek povremeno, uglavnom u parkovima i u mirnim zakucima Ade. Nije mi mnogo bolje ni u ostatku Srbije. Jedva čekam da naiđe knjižara, u koju skoro utrčim, kao u sklonište u planini, da se malo mentalno ogrejem i nadišem drugog vazduha, pre nego što nastavim svoj nervozni marš. Nisam dugo znao zašto, sada znam, i to je nešto što delim s mnogim drugim Beograđanima. Ono što ne delim je da i u kafee i restorane ne idem često iz istog razloga.

Korupcija mi je postala estetika, filter kroz koji sada vidim sve. Moralni otrov zagađuje ne samo vazduh, koji takođe vidim, već i objekte. Novi asfalt u mojoj ulici, 'art nuvo' zgrada iza Hrama, novi Trg republike, staze u parku koji nikako da se završi, gondola na Kalemegdanu, novogodišnja rasveta, bahato parkirani automobili oko vračarskih kafea, luksuzna moda i siromašna dikcija povlašćenih slojeva, statistike koje nije moguće pronaći u realnosti – ništa više nije kako izgleda na površini, ništa u suštini nije progres jer je samo još jedna šansa za pljačku, za ugradnju, za kombinaciju...

Nema politički neutralne estetike na Balkanu. Najveći neprijatelj estetike kod nas nije neznanje i nestručnost, nego etika. "Ružno nam je jer je od *vas*", vrište naše oči i duše, bez obzira na stvarnu formu toga u šta gledamo, čak i kada nije ružno, čak i kada bi bez problema bilo pohvaljeno kao progres i znak boljitka i u srcu Londona, Pariza ili Beča. Srce mu je ružno i misao mu je ružna. Teško je oduprti se ovom mračnom filteru; pitanje je da li i treba.

Ceo Balkan sedi iza crnog stakla koje garavi čak i njegove najlepše prizore. I vrh Kopaonika, i padine Zlatibora, i plaže Hrvatske i bulevare Podgorice, hotele u Prištini i šoping centre u Sarajevu. Naš progres postoji, moguć je samo ako od njega neko ima ličnu privilegiju, nauštrb drugih; naš progres je zatvoreni klub. Štagod kapne društvu biće malo, retko, s teškim pristupom, mala nadoknada za ono što smo izgubili da je drugačije, ali bolje nego ništa. Progres nije bolji javni saobraćaj, nego klima u nekim vozilima; progres nije tolerancija, nego nedostatak ubistava na Paradi ponosa, progres nisu slobodni mediji, nego impotentna strategija imaginarnog razvoja istih.

Naš progres je trula pomorandža sa, ne još zadugo, očuvanom sjajnom korom. Boja zrači, vosak blešti, lepa je po sebi. Dok se ne oljušti... ¶

Da li je moguće nesvesno priznanje Kosova

Predsednik Srbije nikada nije izneo svoj plan za Kosovo niti objasnio šta pojam "razgraničenje", o kome toliko priča, zaista znači, a u javnom prostoru se samo nagađa o mogućim scenarijima

Piše: **Sanja Sovrlić**

Urednica portala *Crno-beli svet* sa Kosova

Godina 2019. se bliži kraju, a optimistične najave pojedinih stranih diplomata da će do nekakvog finalnog dogovora između Beograda i Prištine upravo ove godine doći polako padaju u vodu. Kalkuliše se sa novim datumima, a očekivanja se iz ove preseljavaju u 2020. godinu kao ključnu za postizanje dogovora, normalizaciju odnosa ili nečega što još uvek nije moguće predvideti.

U diplomatskim, vladinim, nevladinim i mnogim drugim krugovima nagađa se kako bi to konačno rešenje, ukoliko do njega dođe, moglo izgledati. Razgraničenje, podela, razmena teritorija prestali su da budu tabu tema nakon foruma u austrijskom Alpbahu, gde su predsednici Srbije i Kosova Aleksandar Vučić i Hašim Tači zatražili podršku Evropske unije za postizanje dogovora.

Predsednik Srbije nikada nije izneo svoj plan za Kosovo niti objasnio šta pojam "razgraničenje", o kome toliko priča, zaista znači, a u javnom prostoru se samo nagađa o mogućim scenarijima.

Priznanje Kosova je najemotivnija mogućnost kada su u pitanju pregovori Beograda i Prištine. To pokazuje istraživanje Centra za društveni dijalog i regionalne inicijative (CDDRI), prema kojem bi 75,4 odsto njihovih ispitanika ovakav potez Srbije videlo kao izdaju.

Istovremeno, 66,7 odsto ispitanika ne bi prihvatili priznanje Kosova od strane Srbije, a da je zauzvrat u pitanju razmena teritorija; 57,3 odsto ne bi podržalo sporazum koji podrazumeva priznanje Kosova od strane Srbije, a da Srbija dobije četiri opštine na Severu Kosova.

Sa druge strane, većina ispitanika (72,9 odsto) je, odgovarajući na pitanje koji bi scenario odabrali ukoliko bi morali da biraju između dva za rešenje kosovskog problema, navela da bi to bio "sveobuhvatni sporazum za normalizaciju odnosa koji podrazumeva formiranje ZSO", a prema kojem Srbija Kosovo ne priznaje zvanično, ali Kosovo postaje član UN-a.

Ranije sam govorila da veće razumevanje za potrebu nalaženja rešenja predsednik ima u krugovima koji se vrlo često etiketiraju bez argumenata i nazivaju stranim plaćenicima, izdajnicima i sličnim pežorativnim izrazima, dok publika koju je sam kreirao to manje razume. Ovu hipotezu mi, umnogome, potvrđuju i nalazi spomenutog istraživanja. Naime, najveći broj podržavalaca Vučićeve politike prema Kosovu, po ovom istraživanju, prate "Kurir", "Alo", "Informer", "Telegraf", Pink i Hepi ali, prema rečima istraživača, on ne uspeva da obezbedi podršku za realistična rešenja po pitanju Kosova upravo kod svojih podržavalaca. Zanimljivo je da veće razumevanje za predsednikove poruke o Kosovu imaju ispitanici koji prate medije kao što su NIN, "Vreme", "Danas" i N1, ali da među njima, ipak, nema podršku za svoju politiku.

KO JOŠ PAMTI BRISELSKI SPORAZUM I 2013.

Sve glasnije priče o nekom novom modelu rešavanja pitanja Kosova su potpuno izbacile iz fokusa do sada postignute sporazume i posledice koje su isti imali za građane. Mnogi su možda i zaboravili 19. april 2013. godine, kada je potpisan sporazum o normalizaciji u Briselu. Ali ne i građani četiri opštine na severu Kosova. Mnogo toga se promenilo u njihovim životima poslednjih šest godina.

Srpska napredna stranka je došla na vlast na krilima patriotizma, a kampanja iz 2012. godine nije ni na koji način ukazivala da će ova stranka stati iza sporazuma koji podrazumeva integraciju severa Kosova u kosovsko društvo. U šali imam običaj da kažem da bi, za takav sporazum, demokrate bile spaljene na lomači nasred Terazija, kako bih dočarala nivo otpora koji je kod Srba postojao prema kosovskom sistemu.

No, vrag je odneo šalu pa se još jednom ispostavilo da su predizborna obećanja jedno, a postupci na vlasti sasvim drugo. Tako su septembra 2013. godine protivzakonito raspuštene skupštine opština po zakonima Srbije, jedine koje su u Severnoj Mitrovici, Zvečanu, Zubinom Potoku i Leposaviću postojale, i započeo je proces integracije ovih opština u kosovski ustavno pravni poredak.

Iako je u tom trenutku postojao izražen bojkot prema učešću Srba u kosovskoj politici, kreće nasilni proces integracije organizovanjem prvih izbora po zakonima Kosova i u opštinama na severu. Kažem nasilni, zato što ne znam kako se drugačije može nazvati nešto što se radi protiv volje građana. Ono što se kasnije dešavalo u Lučanima ili u drugim krajevima Srbije, kao što su džipovi koji kruže oko biračkih mesta, na severu Kosova je već odavno bilo viđeno.

Videli smo i razbijanje kutija, kao i kolektivno glasanje – novi "demokratski" model – kada zaposleni građansku dužnost obavljaju u pratnji svojih direktora bliskih vladajućoj strukturi. Srbi su dobili nove političke lidere oličene u Srpskoj listi, lica do tada nepoznata javnosti po političkom ili drugom društvenom delovanju.

Nakon prvih kosovskih izbora krenula je dalja integracija Srba u Kosovo kroz civilnu zaštitu, policijske službenike, sudije i tužioce, do registracije kosovske kompanije "MTS" d.o.o. koja je zadužena za usluge telekomunikacija.

Svi ovi procesi su za Prištinu i međunarodnu zajednicu bili ne samo prihvatljivi već i poželjni. Niko nije mario za demokratiju i volju građana jer je jedini cilj bio integrisati do tada "neposlušne Srbe" u kosovski sistem.

Zato je nova politička partija imala njihovu svesrdnu podršku, a i ulaganja u sever su se povećala kao nagrada za sprovedene procese. Obe strane su znale jedno – Srbe u Kosovo može integrisati samo Srbija – pa su zato i zatvorili oči na nedemokratske procese.

Na poslednjim parlamentarnim izborima za Skupštinu Kosova Srpska lista se pohvalila rezultatom od 90 odsto glasova Srba, a sve druge političke partije iz redova srpske zajednice su targetirane kao albanske, Tačijeve, Haradinajeve ili Kurtijeve.

Posmatračka misija Evropske unije je u svojoj izjavi objavila da je u sredinama u kojima žive Srbi postojalo zastrašivanje i odsustvo konkurencije. Ispostavilo se te 2013. a zatim i u narednim izbornim ciklusima da na izborima među Srbima sa Kosova može pobediti bilo ko, samo je bitno da ga je Srbija postavila.

Pluralizam i razumno nadmetanje argumentima, u javnom prostoru, osuđeni su na propast, odnosno na klasičnu diskreditaciju bez argumenata i crtanje meta neistomišljenicima. Nažalost, interesovanje za ove procese u centralnoj Srbiji, počelo je tek kada je Kosovo zakucalo na vrata Beograda, da se tako metaforički izrazim. Ali tada je bilo kasno.

Zašto je ovo važno za neka buduća rešenja?

Ima više godina kako sam izgovorila rečenicu: "Ukoliko bi Vučić raspisao referendum kojim se prihvata priznanje Kosova, Srbi, pa i oni na Kosovu bi za to glasali". Ovakav zaključak proizilazi upravo iz procesa koji su se od potpisivanja Briselskog sporazuma na severu Kosova dešavali.

Nešto slično mi govore i gorenavedeni rezultati istraživanja jer je očigledno da ni oni koji podržavaju predsednikovu politiku je ili ne razumeju ili je samo bespogovorno podržavaju iako se možda kosi sa njihovim načelnim stavovima o Kosovu.

Potvrda za ovakvu pretpostavku ne mora dolaziti samo sa Kosova iako su ovde svi modeli patentirani. Na ovakav zaključak me navodi i skup podrške gradonačelniku Brusa Milutinu Jeličiću Jutki nasuprot Mariji Lukić, koja je progovorila o seksualnom uznemiravanju.

Na to me navodi i onaj najbolniji primer – aplauz za direktora namenske industrije iz Lučana dok roditelji njihovog stradalog kolege oplakuju izgubljenog sina. Mnogo je primera koji dovode do zaključka da je lični interes, posao ili naredba pretpostavljenog iznad nacionalnog, profesionalnog, a na kraju i ljudskog odnosa prema svemu što nas okružuje. ¶

Prosvećeno prikup

U Srbiji se često govori o nekakvim špijunima, obično stilizovanim u misteriozna bića koja u dosluhu sa domaćim izdajnicima iz tmine rovare protiv srpstva. Ko su ti obaveštajci, agenti tajnih službi, prvi ili drugi sekretari ambasada, špijuni i šta rade širom sveta

Piše: **Ivan Ivanji**

Foto: Hubert

"O baveštajnim službama treba postavljati ozbiljna pitanja, pa ćeš dobiti korisne odgovore. Ako ih pustiš da rade šta hoće, davaće ti koještarije", rekao mi je davno političar i diplomata Horst Grabert, koji je u vladi Vilija Branta bio koordinator nemačkih obaveštajnih službi – spoljne BND, (*Bundesnachrichtendienst*), unutrašnje VS (*Verfassungsschutz*) i vojne MAD (*Militärischer Abwehrdienst*). Posle Brantovog pada, o kome je posle više decenija baš Grabert prvi rekao punu istinu, bio je nemački ambasador u Beču, Beogradu i Dablinu.

Šef istočnonemačke tajne službe Markus Volf, koga su nazivali "najuspešnijim špijunom druge polovine dvadesetog veka" i "ključnim čovekom hladnog rata", napisao je u svojoj knjizi "Umetnost pretvaranja" 1998. godine: "Verovatno ćemo se brzo sporazumeti da pretvaranje nipošto nije privilegija samo špijuna... U pogledu umetnosti pretvaranja, špijunaža se ni uz najveći trud ne može odvojiti od politike. Baš kao i diplomatija i delatnost tajnih službi sastavni je deo umetnosti državnosti u najširem smislu. Ona je na osnovu svojih nepisanih pravila samostalni način delovanja na polju realne politike i tretmana moći."

Markusa Volfa dugo su nazivali i "čovekom bez lica". Na Zapadu su bili poznati njegovo ime i funkciju koju je obavljao, ali je sve drugo u vezi sa njim bilo obavijeno velom tajnosti. Jedan od najpoznatijih i najboljih pisaca špijunskih romana Džon Le Kare je lik velikog protivnika svog junaka, britanskog agenta Džordža Smajlija, nazvao Karla i napisao prema legendi o Volfu. Upitan da li to zna i da li je istina, Volf je rekao da nije, da je to poricao i sam Le Kare, ali je dodao kako čitaoci mogu sami da pročitaju i donesu sopstvene zaključke. Kasnije, kad je posle ujedinjenja dve Nemačke neko vreme proveo u zatvoru, tražio je da mu donesu Le Kareove knjige.

Prvu fotografiju Markusa Miše Volfa uspeo je da snimi nemački nedeljnik "Špigel" kada je u Norveškoj pod sopstvenim imenom odneo cveće na grob nemačkog pisca, publiciste i satiričara Kurta Tuholskog. Meni je postao simpatičan zbog tog gesta kojim je stavio na kocku svoj lažni

ljanje informacija

ŠPIJUNSKA POSLA: Markus Volf, Aleksandar Ranković, faraon Keops, Džejms Bond

identitet da bi privatno odao poštu književniku čije je delo očigledno voleo. Sam je posle rekao kako je to bila greška jer više nije mogao slobodno da se kreće po zapadnim zemljama. Na pitanje da li je pre toga bivao i u Bonu nasmešio se i odgovorio: "Pogodite sami."

Volfovo interesovanje za umetnost ne čudi jer potiče iz umetničke porodice: njegov otac je veliki nemački književnik i dramski pisac Fridrih Volf ("Pobuna kotorskih mornara"), a stariji brat filmski reditelj Konrad Volf sa kojim sam drugovao. Konrad Koni Volf mi je jednom rekao kako ličim na ruskog reditelja Sergeja Ajzenštajna o kome želi da napravi film i da će me zvati da igram glavnu ulogu, ali od toga nije bilo ništa. Koni je već sa četrdeset godina postao predsednik Akademije umetnosti Istočne Nemačke, što znači da je bio visoko rangiran u vladajućoj Jedinstvenoj socijalističkoj partiji Nemačke (SED).

FILM O GOJI

Kada je Konrad Volf odlučio da snimi film o Francisku Goji krajem šezdesetih godina, odabrao je Dubrovnik za kulisu španskog grada u vreme inkvizicije. Prava tema filma bila je odnos autoritarne vlasti prema umetničkoj slobodi. U inkviziciji nije teško naslutiti vlast komunističkih zemalja. Koni se sa bratom Mišom dobro slagao, uvek su se o svemu dogovarali. Za mene je snimanje ovakvog filma o Goji značilo da oni kritikuju svoju partiju, žele da dovedu do promena. Veliki inkvizitor u filmu ipak prolazi veoma dobro, on objašnjava Goji da mu pod pretnjom lomače zabranjuje da izlaže neke slike jer ih prosti puk ne bi razumeo, ali ih privatno otkupljuje za sebe. »

Glavnu žensku ulogu, vojvotkinju od Albe, igrala je Olivera Katarina. Koni je zapravo nije hteo, imao je u vidu jednu rusku glumicu, ali je Ratko Dražević navalio na njega i na kraju tvrdio da je Titova želja da ona dobije tu ulogu. Dražević je u to vreme bio direktor "Avala filma", koji je pružao usluge produkciji Volfovog filma, i bio u strasnoj ljubavnoj vezi sa Oliverom, što nimalo nisu tajili. Dražević je bio prvoborac, odmah posle rata oficir Ozne, pa likvidator Udbe, sa svojom grupom je ubijao po čačanskom kraju. Sam se hvalio da je ubio 2.000 ljudi i obljubio 2.000 žena.

Tito je bio na premijeri i primio ekipu sa rediteljem na čelu. Konrad Volf se pohvalio kako je, eto, poslušao želju maršala da Olivera Katarina igra glavnu ulogu i da je to dobro prošlo. Tito je bio zapanjen i rekao da nema pojma o čemu priča, nije znao ni da se snima film, a kamoli da je nekog preporučivao. Dražević je lagao da bi sproveo svoju volju. Ukoliko neko posumnja u ovu priču, moram da kažem da dokaza nemam, ali da mi je to ispričao lično Konrad Volf.

NOĆ U PLAVOM VOZU

Markus Volf je imao čin generalpukovnika i bio zamenik ministra unutrašnjih poslova Narodne Republike Nemačke, od 1952. do 1986. šef spoljonopolitičkog dela zloglasne službe Štazi. U intervjuu za časopis "Tikkun" 1994. u Njujorku je rekao: "Ja sam radio isto što radi svaka državna obaveštajna služba, što radi i vaša CIA." Na konstataciju novinara da su i CIA, KGB i mnoge druge službe poznate kao nemoralne organizacije, te da ne može da tvrdi da nema krvave ruke, Volf je odgovorio: "Nemački sud nije našao ni jedan slučaj u kome sam ja bio umešan u ubistva, mučenja ili bilo šta slično."

Hteo sam lično da upoznam tog čoveka još dok je bio na čelu svoje službe, pa i posle pada Berlinskog zida kada je često davao intervjue i pojavljivao se na televiziji. Bio bi dobar lik u nekom mom romanu. Pokušavao sam preko Konija i mog starog prijatelja Volfganga Leonarda, koji je s njim tokom rata pohađao višu međunarodnu školu za obaveštajce u Kušnarenku u Baškiriji. U tu školu su išli i Titov sin Žarko i ćerka čuvene Španjolke Dolores Ibaruri Gomez, poznate kao La Pasionarja. Miša Volf nije hteo da me upozna ni kad sam u NIN-u objavio pozitivan prikaz njegovog prvog i jedinog romana *Trojka*. Mislim da je imao obaveštajne podatke o meni, jer sam se igrom slučaja u vagonu Titovog Plavog voza, dok smo njega i predsednika Istočne Nemačke Eriha Honekera vozili na lov u Belje, nasamo opijao i čak prešao "na ti" sa njegovim šefom, ministrom unutrašnjih poslova Erihom Milkeom koji me je tada pitao: "Šta ti radiš tamo u Bonu, a dolaziš nama da prevodiš?"

Bio sam savetnik jugoslovenske ambasade u Zapadnoj Nemačkoj. Pod dejstvom dobrog konjaka sam mu odgovorio: "Pa, pošalji nekog da proveri, neka mi se javi i kaže da si ga ti poslao."

Nekoliko meseci kasnije iz predstavništva Istočne Nemačke su mi javili da je došao novi saradnik koji je pročitao sve moje knjige i želi da me upozna. To je mogao da bude samo pripadnik njihove tajne službe, a ti su činovnici bili u Mišinoj nadležnosti.

Markus Volf tvrdi da nikakve veze nije imao sa onim "drugim delom" Štazija koji se bavio kontraobaveštajnim radom – kontrolom sopstvenih građana, hapšenjima i ubijanjem "nepopravljivih" – da se bavio samo spoljnom aktivnošću koju nije voleo da naziva špijunažom već "prosvećenim pribavljanjem informacija".

DOBA FARAONA

Česta je fraza da su prostitucija i špijunaža dva najstarija zanata na svetu, samo što prostitutke prodaju telo, a obaveštajci dušu. Fraza jeste glupa, ali se u takvim izrekama najčešće krije istina.

Obaveštajni i kontraobaveštajni rad su uglavnom strogo razdvojeni i ne nalaze se pod istom upravom. Izraelski Mosad, koji mnogi smatraju najuspešnijom obaveštajnom službom na svetu, i unutrašnja obaveštajna služba Šin Bet su pod različitim upravama. U Velikoj Britaniji je MI5 odvojen od SIS-a, koji obično nazivaju MI6. U Sjedinjenim Američkim Državama zahvaljujući tolikim filmovima znamo šta je FBI a šta CIA, i da se neprekidno svađaju oko nadležnosti i budžeta.

U Jugoslaviji se u Titovo vreme Udba bavila i jednim i drugim poslom, ali to ne znači da svađa i ljubomora između raznih grana nije bilo, naprotiv. Savezna Udba, republička i pokrajinska Udba, a posebno beogradska Udba su svaka radila po svojoj volji, ponekad iste stvari prikazivale različito. Posle pada Aleksandra Rankovića nijedan ministar unutrašnjih poslova nije uspeo da ih stvarno kontroliše, a poslednji, Stane Dolanc po najmanje. Vojne službe svugde rade za sopstveni račun.

Od vremena o kome govorim mnogo toga se promenilo. Svugde su uvedene posebne službe za tehnološku špijunažu. Borba protiv terorizma službe prisi-

Ginter Gijom je brzo napredovao, postao odbornik u Frankfurtu na Majni, njegov organizacioni talenat i "odanost partiji" brzo su zapaženi, postao je lični referent saveznog kancelara Vilija Branta

ljava na blisku saradnju. Većina država je iznad postojeći tajnih službi postavljala neke posebne nacionalne nadslužbe, koje još više komplikuju rad.

Sve to, istorijski gledano, nije ništa novo. Još je faraon Keops 2600. godine pre nove ere organizovao strogu kontrolu građanstva, jer je u izgradnju čuvene piramide upregao više od 20.000 najamnih radnika i robova. Njih je valjalo staviti pod nadzor, valjalo je znati da li preti pobuna. Zanimljiv je nalaz u grobnici jednog docnijeg u kojoj hijeroglifi prikazuju četiri zemljoradnika nad kojima se nadvijaju četvorica kontrolora, a nad tom četvoricom još četiri kontrolora koji njih nadziru. Sa osam "policajaca" na četiri radnika odnos kontrole je spektakularniji nego u Istočnoj Nemačkoj ili Sovjetskom Savezu.

LANAC INFORMISANJA

Meni je pomalo komično što se brojne države, na primer SAD, Nemačka ili Srbija, žale da ih neko špijunira. Za razliku od njih, Rusija, Kina i Izrael o toj temi u javnosti ćute, a svakako bi i te kako imali šta da kažu. Neki daleki predak današnjeg čoveka izmislio je neku vrstu koplja kako bi neprijatelja mogao da ubije i na daljinu, da mora da se uhvati u koštac sa njim, pogotovu ako je jači. Napadnuti nije imao kome da se žali, nego je izmislio štit i bolje koplje. Zbog toga svi koji se osećaju špijuniranim ne treba da se žale, već da naprave odgovarajući štit. Mislim, naravno, na države.

Kakogod da se nabave podaci koje je neprijatelj ili prijatelj želeo da drži u tajnosti – plaćanjem "domaćih izdajnika", prisluškivanjem ili hakovanjem kompjutera – atmosferu, odnose u jednoj zemlji, bez kojih nije moguće sačiniti pravu sliku, mogu da jave samo sopstveni agenti na licu mesta. Njih vode pripadnici službe koji često imaju neku funkciju u ambasadama i diplomatski status, ponekad i u trgovinskim ili kulturnim predstavništvima. Na kraju tog lanca nalaze se analitičari koji obrađuju sve podatke i daju procenu i analizu. Oni danas dobijaju neizmerno više podataka nego ranije, samo što to ne olakšava, već zapravo otežava rad.

Računari pomažu, mnogo toga mogu da filtriraju kao nevažno, ali na kraju je neophodan zaključak čoveka. Zbog toga analitičari tajnih službi, čija imena gotovo nikada ne saznajemo, moraju da raspolažu visokom kvotom inteligencije da bi razumeli sve što im se nađe na stolu ili na ekranu. Pitanje je koliko su plaćeni, koliko su motivisani, da li su ljubomorni zato što terenci kupe svu slavu, da li kao mnogi činovnici jednostavno otaljavaju posao? To se odražava na uspešnost službe. Nije nebitno ni kako će analitičari svoja saznanja saopštiti izvršnoj vlasti, da li će je zainteresovati, da li su resorni ministri u stanju da razumeju i ispravno procene važnost obaveštajnih podataka.

NEPOVERENJE I PROPUSTI

Najbolji špijun tokom Drugog svetskog rata Nemac Rihard Zorge je još 1929. godine pristupio sovjetskoj vojnoj obaveštajnoj službi GRU. Kao novinar nemačkih ekonomskih listova, prvo je radio u Kini i uspeo da se infiltrira u vojne krugove Čang Kaj Šeka. Posle je prešao u Japan gde je stekao veliko poverenje nemačke ambasade, čak vodio njen službeni dnevnik. Od marta 1941. godine javljao je Moskvi podatke o pokretima nemačkih jedinica prema sovjetskoj granici, a 15. juna je 22. juni naveo kao datum napada, javio je koje će jedinice u koliko sati u kom pravcu i sa kojim taktičkim ciljevima napasti SSSR. Taj je izveštaj predočen Staljinu, ali on mu nije verovao i nije preduzeo ništa. Japanska kontraobaveštajna služba ubrzo je otkrila Zorgea, osuđen je na smrt i obešen.

Egipatski državljanin Mohamed Ata završio je studije arhitekture u Kairu, posle je u Hamburgu diplomirao za inženjera urbanizma i kao takav lako dobio turističku vizu za SAD. Tu je upisao pilotski kurs, na osnovu toga dobio vizu za strane studente i pohađao jednogodišnju nastavu u Njuarku, Nju Džersi, a pilotski ispit položio 19. decembra 2000. Nastavniku letenja palo je u oči da ga sletanje manje interesuje od poletanja i navigacije i to, za svaki slučaj, javio mesnom predstavništvu FBI. Ata je dozvolu boravka prekoračio za mesec dana, ali to niko nije zabeležio, pa je sledeće godine preko Madrida bez problema opet mogao da doleti u Majami, da se ukrca i sa četvoricom saučesnika 11. septembra 2001. preuzme i precizno pilotira avion koji će prvi udariti u "Kule bliznakinje" na Menhetenu. Tek posle toga je uočeno da je FBI znao za njegovo upadljivo držanje na nastavi letenja i da je za mesec dana prekoračio dozvolu boravka u zemlji, ali da ipak nije bio sprečen da ponovo uđe u Ameriku.

Za obaveštajne službe je frustrirajuće kad njihova saznanja ne postignu nikakav efekat ili kada ni same nisu u stanju da na osnovu prikupljenih podataka izvuku valjane zaključke. Na to se i Miša Volf često žalio pošto je dao ostavku na mesto šefa spoljne službe istočnonemačkog Štazija.

LICENCA ZA UBIJANJE

Ubistva koja se pripisuju obaveštajnim službama u sopstvenoj zemlji ili u inostranstvu izazivaju posebno interesovanje javnosti.

Iako Džejms Bond na filmu ima licencu da ubija, MI6 tvrdi da nikada nije u svojim redovima imao plaćene ubice. U svakom slučaju, nijedan takav primer nikada nije dokazan. Sveprisutno je mišljenje da američka CIA ubija i pokušava da ubija, ali naravno da to nikada nije priznala, osim kada se radi o teroristima. Mosad ne krije da to čini i da kidnapuje »

protivnike da bi ih osudio u svojoj zemlji (slučaj Ajhman). Za Udbu je dokazano da je ubijala političke protivnike u inostranstvu ili koristila kriminalce da to rade. Nemački BND energično osporava bilo kakvo ubijanje, ali Savezna Republika Nemačka ima elitnu jedinicu GSG9, koja je "u okviru borbe protiv terorizma" ubijala, na primer, prilikom oslobađanja talaca iz nemačkog aviona na aerodromu u Mogadišu, ali je ona jedinica savezne policije, znači, javne službe.

Za sovjetsku službu nekada, i za rusku službu danas, Zapad tvrdi da je ubijala i da ubija sa mnogo zanimljivih indicija u više poznatih slučajeva, ali Moskva to, naravno, redovno poriče.

Sve u svemu, u svakoj državi je upotreba sile, pa i smrtonosne sile, drugačije regulisana. Pomenuti Miša Volf je čak predložio da UN organizuje sastanak što je moguće više šefova obaveštajnih službi kako bi izradili zajednički kodeks ponašanja organizacija, na primer, da li je dozvoljeno postavljati agente pri samim kabinetima predsednika država i vlada (što je on činio) i da li je dozvoljeno ubijanje bez presude suda. Kao da je Volf parolu koje se ranije držao "Proleteri svih zemalja, ujedinite se" zamenio novom "Špijuni svih zemalja, ujedinite se". Ne iznenađuje me što taj predlog niko nije prihvatio.

GINTER GIJOM

Za razliku od novih pojava propagande i širenja dezinformacija preko interneta kao vidu mešanja u unutrašnju politiku stranih država, pokušaja da se utiče na političke tokove, stara je praksa bila primena "aktivnih sredstava" kojima su upravljale posebne grupe. Najeklatantniji primer je sprečavanje pokušaja smenjivanja vlade Vilija Branta u nemačkom Bundestagu 27. aprila 1972. Nemački ustav dozvoljava smenu vlade u toku njenog mandata samo ako uspe izglasavanje "aktivnog nepoverenja", to znači da postoji protivkandidat postojećem kancelaru koji je obezbedio potrebnu parla-

HEROJI SOVJETSKOG SAVEZA: Rihard Zorge i Kim Filbi

mentarnu većinu. Tada opoziciona Demohrišćanska partija bila je uverena da ima potrebnu većinu i da će za kancelara biti izabran njen kandidat Rajner Barcel, koji je već bio sastavio svoj "kabinet u senci". Međutim, kad je došlo do tajnog glasanja, ispostavilo se da su nedostajala dva glasa. Ubrzo se saznalo da je jedan od njih pripadao poslaniku CDU Julijusu Štajneru, za drugi se nikad nije saznalo.

Štajner je od 1952. radio za francusku obaveštajnu službu, kasnije za nemački VS, nemačku unutrašnju službu sličnu američkom FBI, da bi postao savezni poslanik. On je bio uzdržan jer je za tu "uslugu" od Miše Volfa dobio 50.000 nemačkih maraka. Kasnije se tvrdilo da je novac dobio od Socijaldemokratske partije Vilija Branta. Markus Volf je to prokomentarisao sa smeškom: "...kod nas je uredno proknjiženo da je tih 50.000 dobio, ako je dobio i sa neke druge strane, znači da je inkasirao duplo."

Tako je Štazi sačuvao Branta na položaju, a kasnije ga nehotice oborila aferom "Ginter Gijom", koja je takođe dobar primer za rad tajnih službi. Štazi je imao dobro školovanog oficira na mestu ličnog referenta saveznog kancelara Vilija Branta. Gijom je pravio raspored šefovih nastupa, imao uvid u tajna dokumenta namenjenih samo šefu vlade, učestvovao u organizaciji njegovog prilično burnog ljubavnog života. Ubacivanje Gijoma u vrh vlasti Savezne Republike Nemačke moglo je da se pretvori u najveći uspeh istočnonemačke tajne službe, a pretvorilo se, prema oceni Markusa Volfa, u njen najveći debakl, jer je njegovo raskrinkavanje doprinelo ostavci Branta.

Gijom je 1954. zajedno sa suprugom Kristel postao profesionalac tajne službe. Posle dve godine oni su, navodno, uspeli da pobegnu u Zapadnu Nemačku. Učlanili su se u socijaldemokratsku partiju SPD i oboje su počeli da rade prilježno i savesno. Ginter Gijom je brzo napredovao, postao odbornik u Frankfurtu na Majni, njegov organizacioni talenat i "odanost partiji" brzo su zapaženi, prebačen je u aparat saveznog kancelara. Brantu se svideo pa ga je uzeo ga za ličnog referenta. Ubrzo je postao sumnjiv zapadnonemačkoj kontraobaveštajnoj službi, pratila ga je i uhapsila 24. aprila 1974. godine. Iako nije bila sigurna da će imati dovoljno dokaza za sud, on je odmah priznao: "Ja sam oficir Nacionalne armije Nemačke Demokratske Republike, imajte obzira prema mojoj oficirskoj časti." Volf je to posle prokomentarisao rečima: "Nije trebalo to da kaže, izgubio je živce..." Posle se pokazalo da je sa položaja Brantovog referenta poslao devetnaest izveštaja, koji su u centrali procenjeni kao "osrednji". Verovatno je tek trebalo da prikupi važnije informacije. Osuđen je na trinaest, a njegova žena na osam godina zatvora, ali su odsedeli samo deo te kazne, pa su pušteni i deportovani u Istočnu Nemačku gde su slavljeni, nagrađivani. Bračni par Gijom se kasnije razveo.

ZAVODNICI I ZAVODNICE

Volf je slučaj "Gijom" nazvao najvećim neuspehom svoje karijere. Na pitanje koji je njegov najveći uspeh, rekao je da neće da kaže. Jedna od njegovih metoda je bila da na zapad šalje zgodne, mlade muškarce sa dobrim manirima i uputstvom da se ljubavno povežu, eventualno ožene sa sekretaricama ministara i drugih moćnika. U Ministarstvu unutrašnjih poslova

NDR radila je nastavnica engleskog jezika koju su nazvali "Mis Ingliš". Ona je priređivala i večere na kojima je momke, koji su nosili zbirni nadimak "Romeo", podučavala ponašanju za stolom, bontonu, svemu što je potrebno da se čovek dopadne na zapadu. Volf je kasnije priznao da su za Štazi radile "sjajne mlade žene", "pravi biseri". Jedna od njih je, na primer, javila da je zapadna kontraobaveštajna služba otkrila način šifriranja istočne, odmah je reagovala i uspela da zaštiti svoje veze.

Kad sam bio u Bonu sredinom sedamdesetih godina, pojavila se u jednom od tiražnih ilustrovanih časopisa karikatura čoveka koji sedi za velikim stolom sa mnogo telefona i vajka se: "Sada sam shvatio da nisam nikakav važan funkcioner, moja sekretarica definitivno nije istočnonemačka špijunka."

Što se tiče momaka koji su u ulozi Romea osvajali sekretarice važnih ličnosti, pa tako i za Gijoma, bilo je važno napraviti dobre "legende" – falsifikovane biografije potkrepljene svim potrebnim ličnim ispravama i dokumentima koje je valjalo dobro naučiti. Jedna od zavedenih sekretarica u Zapadnoj Nemačkoj je posle hapšenja Gijoma izvršila samoubistvo, druge su posle ujedinjenja Nemačke otkrivene i osuđene na dugačke zatvorske kazne.

DVOSTRUKI AGENTI

Uloga dvostrukih agenata je posebna priča. O arhitekti rodom iz Srebrenice Zelmanu Zelmanagiću već sam pisao u "Vremenu", on je kao sovjetski agent radio za nacističku službu. Mnogo je poznatiji slučaj Kima Filbija, koji je vodio odeljenje FBI za praćenje sovjetskih obaveštajnih službi, a zapravo je iz ubeđenja radio za Sovjete. Pre nego što je otkriven, uspeo je blagovremeno da pobegne u SSSR gde je dočekan kao heroj, a kada je umro 1988, dobio je državnu sahranu. Provera sopstvenih, pa i najuspešnijih agenata, za sve centrale predstavlja glavobolju.

Nemački kancelar Helmut Šmit je specijalnom izaslaniku Istočne Nemačke za odnose sa saveznom Republikom Nemačkom Mihaelu Kolu rekao: "Trebalo bi da prestanemo da se bavimo tim dosadnim špijunskim pričama, sve što je bitno inače znamo. To su suvišni izdaci, službe se samo prave važne da bi dokazale svoje pravo na opstanak." Poznata je Šmitova izjava da uopšte ne čita izveštaje BND-a već švajcarski list "Noje Ciriher Cajtung" koji je "bolje obavešten".

KO KOME NE VERUJE

U mnogim zemljama u javnosti postoji veliki otpor prema obaveštajnim službama i njihovim saradnicima, svakako i kod nas. To nije slučaj u Izraelu ili Velikoj Britaniji. U Engleskoj su značajni pisci kao Somerset Mom ili Grejem Grin radili za MI6, veliki marksistički filozof Herbert Markuze je radio za OSS, prethodnicu CIA. Pitanje je za koje ciljeve se radi, koji se sistem brani, a koji napada i podriva.

Sve obaveštajne službe rade za sopstvene vlade, njima šalju izveštaje, podnose svoja saznanja, ali odluke ne donose same, donose ih političari.

Volf piše da je ponekad izlagao svoja saznanja članovima Centralnog komiteta, koji su ga ljubazno slušali, klimali glavom, ali nisu hteli da ga poslušaju i konstatuje: "Šta vrede informacije, šta vredi rizik, šta vrede žrtve obaveštajaca, agenata, špijuna, ako državnici rezultatima svog tog rada ne poklone nikakvu pažnju." ¶

Intervju: **Nebojša Milenković, pisac i istoričar umetnosti**

Reč je

Foto: Nebojša Babić

o nepristajanju

“Ljudi koji ne prave kompromise oko temeljnih humanističkih vrednosti oduvek su nepodobni za takozvanu ideološku upotrebu. U vremenu raspada Jugoslavije moj junak odbija da se svrsta u bilo koji od kolektivističkih torova u koje smo kao pojedinci i kao narodi tih godina saterivani. I kada, tokom opsade Vukovara, neka pijana rulja pokušava da ga natera da se izjasni da li je Srbin ili Hrvat, on svoju nacionalnu pripadnost iskazuje rečenicom: “Ja sam umetnik”

Roman Nebojše Milenkovića *Nešto što strašno podseća na život (Kratka istorija letenja u Subotici)* u izdanju novosadske Akademske knjige je, pre svega, knjiga o gradu opisanom iz svih vizura: odozgo (sa oblaka), odozdo (sa tajnim lagumima), kao i na površini – sa velelepnim zdanjima i palatama koje pokazuju Suboticu kao grad u kom, egzistirajući paralelno, “prošlosti zapravo nikad ne prolaze”. Gradu koji Dragan Velikić u pogovoru knjizi naziva još i “pravom prestonicom čuda”, gde se “stvarnost i fikcija toliko prožimaju da ih je ponekad nemoguće razlikovati”, ali i gradu koji slovi za evropsku prestonicu samoubica, što je tema koju Milenković takođe ne zaobilazi. Reč je o jednoj od retkih knjiga za koju vam neće trebati *bookmarker* da obeležavate gde ste stali, nećete stati dok je čitate, a izazvaće toliko toga u vama da je, u stvari, nikad zapravo nećete ni završiti jer “knjige koje čitamo uvek su ogledala, koja odraz čitanog zadržavaju godinama”.

“VREME”: Vaš glavni junak, koji je između ostalog i bibliotekar, konstatuje: “Pre ili kasnije prirodno se zapitate čemu tim papirnatim zidovima plača pridodavati vlastiti kamičak?” I vi ste, eto, pridodali književnosti knjigu koja toliko toga pruža čitaocu. Da li ste je dugo pisali?

NEBOJŠA MILENKOVIĆ: Ova knjiga *plod* je petnaestogodišnje fasciniranosti mojim junakom – pesnikom, bibliotekarom i konceptualnim umetnikom Slavkom Matkovićem, osnivačem slavne neoavangardne grupe *Bosch+Bosch*. Još otkako sam u Muzeju savremene umetnosti Vojvodine 2004. priredio retrospektivu i napisao monografiju o njemu, osećao sam kako mu još nešto dugujem. Reč je, svakako, o najznačajnijem eksperimentatoru i inovatoru u jugoslovenskoj i srpskoj umetnosti 20. veka, ali i čoveku koji je, egzistencijalnom saživljenošću s vlastitim delom, bio neka vrsta jugoslovenskog Van Goga. U našem vremenu u kom, čini mi se, ničeg toliko ne manjka koliko velikih, pokretačkih ideja i ideala, bio mi je izazov pisati knjigu o čoveku i generaciji, formiranoj u ozračju klime iz 1968, koja je istinski verovala kako će svojom umetnošću uspeti da promeni svet.

Da li ste onda, tokom tih petnaest godina, puno toga izbrisali? “Od samog pisanja, bitnije je brisanje”, kaže junak romana.

Naravno, brisanje je često važnije čak i od samog pisanja. A vreme produženog trajanja, tokom kog je roman nastajao, omogućilo mi je, čini mi se, da dosegnem ideal knjige koja deluje kao da ju je paralelno pisalo više različitih pisaca. Gde je svako poglavlje različito i gde, kako ste i sami primetili, pojedinačni segmenti mogu egzistirati i potpuno autonomno.

U pogovoru knjizi Velikić primećuje kako je ovo “knjiga o čitanju i pisanju”, ali i o “zamenama identiteta”?

Svako od nas poseduje mogućnost vlastitih mnogostrukosti. To za koji ćemo se od svojih identiteta na kraju opredeliti nekad zavisi od nas, a često i od okolnosti. Ponekad nas ono što nismo uspeli da postanemo određuje čak i više od svega što u realnosti jesmo. Jedna od neostvarenih čežnji mog junaka bila je i ta da napiše roman. Tako ja, zapravo, materijalizujem konceptualni ideal po kom je ideja knjige važnija čak i od toga ko ju je naposletku zaista napisao. Na kraju, vašu knjigu uopšte i ne morate da napišete vi, već to može da učini i neko drugi umesto vas, te sam i sâm u stvari napisao Matkovićevu knjigu. A pošto je moj junak i bibliotekar bilo je logično da u njegovu svakodnevicu počnu da “uskaču” i junaci iz knjiga koje čita. Tako kroz Suboticu promiču Mihail Bulgakov, Ana Ahmatova, Franc Kafka, Bruno Šulc, članovi grupe *Bosch+Bosch*...

Promiče i Alan Ford. Otkud baš on?

Alan Ford je i u realnom životu bio Matkovićev alter-ego, sa kojim se u mnogo čemu samoidentifikovao. Pre svega nesnalaženjem u takozvanoj realnosti. Baš kao što i Alan Ford u trenutku svoje najveće slave rešava da pob(j)egne od Cvjećarnice, TNT-a, svojih paralelnih očeva Magnusa i Bunkera i opako gramzivih agenata *Korporacije za prodaju stripova* – ukratko od svih kojima su njegov život i sreća postali manje važni od tiraža, profita, prihoda – i useli se u lik našeg melanholičnog pesnika u epicentru panonske ravnice. Njih dvojica se kroz roman kreću zajedno, pozajmljujući identitete jedan drugome. Ta identifikacija toliko je snažna da čak i Slavkova supruga u jednom trenutku uopšte nije sigurna za kog se od njih dvojice uopšte udala.

Miroslav Mandić napisao je kako je Panonija mesto gde su se slegli svi uticaji. Vaš roman je i velika priča o Subotici, koja je “epicentar Panonske ravnice”. Po čemu vam je baš taj vojvođanski grad bio inspiracija?

»

Tko leti (nad Suboticom) vrijedi

Vojvođanski neoavangardisti šezdesetih i sedamdesetih: kakva galerija likova i frikova! Ima li ikoga od njih da nije *veći od života*? Braća Mandić, Slobodan Tišma, Slavko Bogdanović, Vujica, Kopicl, Katalin Ladik... i ne naposletku, Slavko Matković, samozatajni Subotičanin, osnivač grupe Bosch + Bosch. Malo ko će od njih u životu napisati roman, jer – šta će to njima? Oni su sami po sebi *romaneskni*, životom koliko i delom. Ako je Matković i nastojao da svoj život i svoj umetnički credo pretoči u roman, samo je to nastojanje, u njegovom slučaju, bilo vrednije od postignuća. Uostalom, ako poverujemo mistifikatoru od pisca – a koji pa to pisac nije mistifikator? – Slavko je ionako na vreme (sa)znao da će njegovu knjigu završiti neko drugi... E sad, da će joj milost uobličenja, i to u formi atipičnog biografskog romana, podariti baš novosadski kunsthistoričar Nebojša (Novi) Milenković, to teško da je iko mogao da očekuje! Pa ipak, roman je pred vama, u izdanju novosadske Akademske knjige. S nazivom izdavača ujedno je i iscrpeno sve "akademsko" u vezi s ovim srećno zamišljenim i sprovedenim literarnim galimatijasom, sa čije nas naslovnice, nimalo slučajno, gleda Alan Ford (Matkovićev alter ego; Kako? Proverite!) u letu nad subotičkom Gradskom kućom, nekovrsnim inače mističkim središtem romana, ali i života ne samo Matkovićevog, nego života bezbrojnih Subotičana u proteklih vek i kusur otkad ta hipnotišuća i dekadentna secesijska lepotica nadgleda grad, a grad joj istom merom uzvraća, zaljubljen i zastrašen, i jedno i drugo s predobrim razlozima.

Matković je bio, kao umetnička i građanska egzistencija, po mnogo čemu "granični slučaj", u jednom pograničnom gradu, u zemlji kojekakvih političkih, etničkih, verskih i drugih pograničja, neshvaćen ako ne i ismevan, kao palanački Galilej koji, gluhoći i slepilu uprkos i uinat, govori "Ipak se kreće", pa makar bio i spaljen na lomači kao Jan Hus, uz skromno bogobojazno sasluženje smerne bakice koja će drhturavom rukom dodati tanku grančicu u taj plamen. Nasukan u samom središtu Panonije, nevoljan da se trajno izmesti i odrekne avetanja alejama, trgovima i šorovima divne i melanholične, božanski ugodne i đavolski suicidalne varoši u kojoj se jezik i veltšmerc Mađara kao nigde drugde isprepliće s jezikom i veltšmercom Srbohrvata, Milenkovićev Matković skončava gotovo izopšten i u bedi koja se tako previše dobro uklapala u bedu epohe (devedesetih). Jer, Milenkovićeva priča o Umetniku gorka je i opora, nema tu ni šećera ni zaslađivača da pomognu pri gutanju. Osim ako u takve ne ubrojimo neodustajnu veru naratorovu – a narator je sam Matković, dakako u Milenkovićevoj izvedbi – da umetnost i književnost (Matković je, naime, i bibliotekar, i to kakav!; blaženi su svi koji su imali ili imaju nekoga takvog samo za sebe!) jesu srž oko koje se vrte život i svet, a sve ostalo da je samo pena dana. Romantičarski? Pa, kud ćete većih romantika od (neo)avangardista...

Pored toga što je jedan od najlepših – svojim paralelnim istorijama Theresiopolis, odnosno današnja Subotica, je i najuzbudljiviji grad na prostoru bivše nam države. Jedan od junaka knjige zato je i Gradska kuća, secesijsko remek-delo iz 1912, koja, poput onog Zamka iz istoimenog nedovršenog Kafkinog romana, na svaki način gospodari svakodnevicama stanovnika grada. U mojoj knjizi, uz stvarne događaje, centralno mesto imaju legende i pseudopovesti za koje u zvaničnim istorijama nije bilo mesta – uključujući i one o subotičkim letačima, odnosno njenim samoubicama...

Da, velika je to tema. Vaš junak veruje u protok i kruženje energija i to da svaki prostor pamti i odražava sve energije koje su ga prethodno naseljavale... Samoubistva su česta, a Matković u jednom trenutku otkriva i *Veliki carski kuvar*, objavljen za vreme Marije Terezije, autora Jirgena Sabadoša. Po njemu, i načinom ishrane može se preventivno delovati na "pogubno dejstvo geografskih i klimatskih uslova po psihu stanovništva". On zaključuje kako pravci vetrova, raspored podzemnih voda i arhitektonski stilovi u kombinaciji sa masnom, prezačinjenom hranom, i te kako "pogoduju razvoju različitih psihičkih oboljenja, halucinogenih efekata ili sklonostima ka suicidu"...

Ne znam jeste li sami imali iskustava s vanvremenskim tesnacima koji postoje u gotovo svim gradovima. Prostorima koji egzistiraju izvan, čak i iznad vremena, gde se u razumom teško dokučivim trenucima odjednom nađete usred vanvremenske, kondenzovane tišine. Kada sve oko vas najednom utihne i vi postanete svesni upravo pomenutog kruženja energija – toga da ljudi umiru, ali da energije prostora koje su naseljavali ostaju da žive čak i nakon njih. Moj junak jeste, zato i veruje kako naše živote određuje sve, i kako su oni povezani sa svime: počev od kuća u kojima živimo, ulica i ljudi pored kojih svakodnevno prolazimo, sve do knjiga koje čitamo, hrane koju jedemo ili vazduha koji dišemo. Što se *Velikog carskog kuvara* tiče, da, reč je o vanredno važnoj i još uvek nepročitanoj knjizi – svejedno da li je proizvod fikcije ili ne – koju, kao i mnoge druge, otkriva i prevodi upravo Matković.

Da li je u Subotici toliko dosadno da ljudi pričaju i živnu samo kada se neko ubije? Čak i vreme, kako pišete, meri se u tom gradu po pojedinim samoubistvima...

Nije reč o dosadi već o ustrojstvu života u malim gradovima, a isto važi i za male narode, male države, u kojima se godine, često čak i čitavi životi, provedu u iščekivanju čuda koja bi mogla sve da promene. Događaja koji bi svojom spektakularnošću i značajem imali moć da poništе sav akumulirani besmisao i očaj. Jedno od takvih čuda u Theresiopolisu koji opisujem bio je i Matkovićev roman.

Sjajna je epizoda u romanu kad postavljate tezu, naravno kroz svog junaka, da se procenat samoubistava može sprečiti pažljivim odabirom knjiga koje bibliotekar može da ponudi kako bi predupredio taj čin... Postoji li zavera bibliotekara? Preporučivanje knjiga, po vašem juna-

Nešto što strašno podseća na život, osim što je u našim zabitima jedinstven omaž umetniku kojim se pisac inače temeljito bavio i kao predmetom proučavanja u svojoj užestručnoj delatnosti, kunsthistoričarskoj, još je – ili je to možda i ponajpre – uzbudljiv, kritički, ljubiteljski naklon i poklon jednom gradu, tom gorkoslatkom središtu finim peskom posute depresije zvanom Subotica; to što Milenković, iju naopako, "nije Subotičanin" nije čudno, kamoli neprilično, nego je, naprotiv, samo tako i moguće da se bude nekom gradu ono što je Milenković odabrao, ili po nekom višem pozvanju morao da bude Subotici. I to je priča, takođe, o tajnama i dodirima, barem i ovlašnim, tobože slučajnim – a kud ćete boljih kulisa za sve tajne, ljubavne osobito, od onih subotičkih? – o erotici stvarnosti i telesnosti i erotici snova i mašte, o vetrometinama istorije, o propasti jugoslovenske države i neotklonjivom bluzu njenih boljih i časnijih sinova i kćeri, o marširajućem neovarvarstvu koje je razvejalo i malo jače *stubove kulture* od onih neoavangardističkih. Nebojša Milenković napisao je nešto što strašno podseća na roman o nekim ljudima koji strašno podsećaju na nas, i o jednom čoveku koji je strašno podsećao na sebe, a kroz to svoje nesvodivo sopstvo i na svako slobodno, samim tim i umetničko ljudsko biće. ¶

TEOFIL PANČIĆ

ku, jedan je od najtežih i najodgovornijih poslova...

Posao preporučivanja knjiga među najodgovornijim je, ali i najintimnijim u čitavoj vasioni. Matković istinski veruje kako knjige koje čitamo i te kako utiču na naše sudbine, zato on jeste i dobri duh grada. Neko ko, upravo posredstvom knjiga koje preporučuje, vodi brigu i o psihama njegovih stanovnika. Tako on i pred gradske oce izlazi s predlogom kojim se broj samoubistava preventivno može smanjiti upravo dupliranjem budžeta za kupovinu novih knjiga subotičkim bibliotekama. Pored egzistencijalnih i psiholoških, čitanje ima i neskrivene erotske konotacije. Tako, na primer, kada iz grada iščezne žena prema kojoj je osećao neskrivenu erotsku čežnju, i sa kojom je *emotivnu vezu* održavao upravo posredstvom knjiga, on uzima njen bibliotečki karton i unazad počinje da čita sve one knjige koje je godinama pozajmljivala. Čitajući knjige koje je i ona čitala, kao pred ogledalom, on oseća kako se ta žena pred njim sve potpunije razotkriva i svlači. Upoznajući je, ne može a da se ne zapita šta bi se sa njima dogodilo da se ovog sa knjigama dosetio ranije...

Pored svega, ovo je knjiga i o rukopisima koji gore, o bojazni da se objave svedočanstva o strahotama logora, sećanja na tu istu Gradsku kuću u čijem je centralnom dvorištu kiša ispirala krv sa pločnika.

Deo koji spominjete je iz poglavlja posvećenog još jednoj velikoj temi centralnoevropskih književnosti – temi oca koji, čak i vlastitim odsustvom, aktivno utiče na svakodnevicu mog junaka. Upravo otac još kao dečaka dovodio ga je u Gradsku kuću, objašnjavajući mu na njenom primeru kako bi trebalo da izgleda i funkcioniše jedna dobro uređena država. Takođe, i otac je čitavog života pokušavao da napiše vlastiti roman. Naposletku, očeva iskustva iz koncentracionog logora Baden-Baden, ali i događaji i zločini kojima je svedočio nakon oslobođenja, naučili su ga da istorije koje pišu pobednici nisu najpouzdanije niti uvek u potpunom saglasju s činjenicama.

Vaš roman je i omaž velikim umetnicima: Jozefu Bojsu, Kurtu Šviterssu, Tomislavu Gotovcu, Miroslavu Mandiću, Vujici Rešinu Tuciću, Voji Despotovu. Njima je u umetnosti uvek bila najbitnija istina, dok je doslednost podrazumevala i usamljenost: "Ako želite da sprovedete istinske promene, u rubrici u kojoj se upisuje članstvo mora da stoji: Sam!" Umetnicima je oduvek bilo teško da pobegnu "od provincijske skučenosti". Da li društva i gradovi u kojima se živi moraju biti oni "koji ubijaju sve koji ih vole"?

Reč je o pokušaju da odgovorim na večnu dilemu: mogu li i u malim kulturama postojati i delovati veliki umetnici? Iako je imao izglednih prilika da ode i u Budimpešti, Beču ili Gracu napravi sjajnu umetničku karijeru, moj junak je rešio da ostane u Subotici, pitajući se da li jedan grad čine samo njegovi trgovi, ulice i građevine, ili možda i upravo ta neobjašnjiva potreba da ga ne napustite, čak ni onda kada za ostanak nemate nikakvih racionalnih razloga?

"Male varoši ništa ne iritira na tako suštinski način kao što je to slučaj »

sa različitošću. Na svaku razliku ovde se gleda sa više prezira nego na sam zločin. Poput guste, lepljive paučine, osrednjost je premrežila grad." Koliko je pojedincu teško da se odupre osrednjosti?

Grad, kako ga moj junak vidi, jeste i mitsko, identitetsko mesto. Gradovi u kojima živimo određuju nas u većoj meri nego, recimo, naše nacionalne pripadnosti. Zato, pored gradograditelja, posebno mesto u knjizi imaju i gradobranitelji. Misleći ljudi koji su jednostavno obavezni da se suprotstave svim silama destrukcije koje kidišu na njihove gradove. I tu se ni do danas ništa nije promenilo.

Postoji i sjajan deo o mađarskom piscu Ištvanu Eršiju, kada navodite kako totalitarna društva slobodnog pojedinca po pravilu doživljavaju kao pretnju: "Društva nesigurna u sebe najveću pretnju po poredak laži u koji su ogrezla vide u onima koji ne čine kompromise – pogotovo ne sa samim sobom."

Ljudi koji ne prave kompromise oko temeljnih humanističkih vrednosti oduvek su nepodobni za takozvanu ideološku upotrebu. U vremenu raspada Jugoslavije moj junak odbija da se svrsta u bilo koji od kolektivističkih torova u koje smo kao pojedinci i kao narodi tih godina saterivani. I kada, tokom opsade Vukovara, neka pijana rulja pokušava da ga natera da se izjasni da li je Srbin ili Hrvat – on svoju nacionalnu pripadnost iskazuje rečenicom: "Ja sam Umetnik!" Ličnost umetnika nerazdvojiva je od njegovih etičkih stavova. Živeći u vremenu u kom su "životići", kako kaže Vojislav Despotov, postajali važniji od života, videvši kako se ponašaju intelektualci, moj junak počinje da se druži sa lokalnim alkosima, prosjacima, kurvama i ljudima s društvene margine, nalazeći u njima onu iskonsku, preko potrebnu dobrotu.

U tom delu posebno je upečatljiv lik prostitutke Makice, u koju je Matković bio zaljubljen.

Kroz lik Makice i priču o njenom "zanatu", u koji je gurnuta mimo svoje volje, kao i scenama sa subotičkog buvljaka, pokušao sam da ispričam priču o sumraku vrednosti, raspadu Jugoslavije i mehanizmima na kojima se zasnivaju i funkcionišu sile destrukcije. Svako veliko istorijsko zlo uvek počinje ubijanjem osećaja ljudskosti i solidarnosti. Kada ljude svedete na puke instinkte a u svakodnevno funkcionisanje društva uvedete "zakon" zverinjaka, tada apsolutno sve postaje moguće.

Sasvim je, rekla bih, atipičan i odnos koji vaš junak ima prema erotici, ljubavi i seksu. Grešim li?

Eros i erotsko funkcionišu na dve, paralelne ravni. Kako na onoj telesnoj, na koju se prvo pomisli, tako i na nadtelesnoj, mentalnoj razini, kroz čežnje, strasti i lucidne, često dvosmislene, razgovore koje Matković kao bibliotekar "vodi" sa svojim čitateljkama. Za njega ljubav ne predstavlja uzimanje niti posedovanje – već uvek i isključivo davanje. Zato i ima sposobnost da bude u strastvenim vezama sa tako mnogo žena – a da one za te njihove veze često uopšte ni ne saznaju.

Dotakli ste se i pitanja jezika i odlazaka iz zemlje... istakli kako je nekad u Subotici bila vrednost znati i srpskohrvatski i mađarski jezik... a onda je došlo vreme pretrpanih vozova, kad su ljudi odlazili ostavljajući svoj, jedan jedini jezik od kog su nasilno "napravljena" dva. Za vas je jezik jedan dok se na njemu svi razumemo, zar ne?

Naravno. Deo moje knjige, onaj "alanfordovski", napisan je na hrvatskom jeziku koji ste, verujem, i sami lako razumeli. Reč je i o nepristajanju. Mi jednostavno uvek imamo mogućnost da ne pristanemo na ono na šta kao ljudska bića jednostavno ne možemo i ne smemo da pristajemo. Zar ne? A znanje srpskohrvatskog i mađarskog jezika u vremenu u kom moj junak živi nije smatrano samo vrednošću, već i odrazom lepog građanskog vaspitanja.

Kada bi, na kraju, trebalo da se latimo tog "najodgovornijeg" posla i preporučimo knjigu čitaocima, kojom biste to rečenicom vi uradili?

Uvek treba bespogovorno verovati u vlastite opsesije. ¶

GORDANA DRAGANIĆ NONIN

Ruski sa

Kroz predstavljanje istinite priče o saradnji sa čuvenim sovjetskim rediteljem umetnici Kraljevskog dramskog pozorišta pokazali su svoj odnos prema nacionalnom identitetu, prema "drugom", problemu razumevanja savremene umetnosti i reprezentovanja sopstvene kulture

U subotu 2. novembra na Velikoj sceni Narodnog pozorišta gostovalo je Kraljevsko dramsko pozorište (Dramaten) iz Stokholma. Izveli su predstavu *Jedna švedska letnja noć* Erlanda Jozefsona u režiji Erika Stubea koja govori o tome kako je Andrej Tarkovski snimao film *Žrtva* na ostrvu Gotland 1985. godine. Kroz predstavljanje istinite priče o saradnji švedskih glumaca sa čuvenim sovjetskim rediteljem umetnici Kraljevskog dramskog pozorišta pokazali su svoj odnos prema nacionalnom identitetu, prema "drugom", problemu razumevanja savremene umetnosti i reprezentovanja sopstvene kulture "drugom". O čemu se radi pokušaću da objasnim otvarajući, kao babuške, sloj po sloj...

ŽRTVOVANJE

Nakon značajnog, bogatog, ali i veoma komplikovanog i teškog perioda kada je radio u Sovjetskom savezu, Tarkovski emigrira na Zapad. Posle snimanja filma *Nostalgija* u kome je sarađivao sa Jozefsonom, on dolazi u Švedsku da snimi *Žrtvovanje* (1985) u kome kroz beskompromisni autorski pristup preispituje odnos savremenog čoveka prema Bogu. Radnja filma je smeštena na švedskom ostrvu Gotland koje se nalazi na Baltiku naspram obale SSSR-a. Glavni junak filma, novinar Aleksander (igra ga Jozefson), čuje na vestima da se sprema ratni sukob koji bi mogao da izazove treći svet-

njar i švedski mentalitet

Foto: Sören Vilks

ski rat. U strahu za svet i svoju porodicu Aleksander, koji je ateist, obraća se Bogu sa molbom da spasi svet. Aleksander ponudi žrtvu – spaliće sopstveni dom. On doživljava snažnu čulnu i metafizičku viziju. Sutradan na vestima više ne javljaju o sukobu, koji se očigledno smirio. Aleksander odlučuje da ispuni svoj deo obećanja – spaljuje svoj dom. Godinu dana nakon snimanja filma Tarkovski je preminuo. Godinu dana nakon smrti reditelja u njegovoj voljenoj Rusiji je nastupila perestrojka – o Bogu se moglo raspravljati slobodno i bez žrtve.

JEDNA ŠVEDSKA LETNJA NOĆ

Jozefson koji je glumio u najznačajnijim Bergmanovim filmovima napisao je komad *Jedna švedska letnja noć* o svojoj saradnji sa Tarkovskim na filmu *Žrtvovanje*. Komad je prvi put postavljen u Dramatenu 2002. godine. Kroz istinitu priču o (ne)snalaženju Šveđana u saradnji sa genijalnim sovjetskim rediteljem Erland Jozefson pravi duhovit komad o švedskom mentalitetu. Šveđani žele da demonstriraju svoju savršenu organizovanost, a Tarkovski ih izlučuje potrebom da sledi svoj umetnički instinkt: usred švedskog leta zahteva noć, silno vreme izgube čekajući da se pojavi magla na moru, a kada se magla pojavi on bi da slika ravnicu... On ne zna švedski, oni ne razumeju ruski, kada pokuša da se u (ne) sporazumevanje ubaci požrtvovani prevodilac, Tarkovski krene da priča na italijanskom, ili jednostavno prekine rečenicu u pola i ode bez objašnjenja. Budžet se probija, niko ne zna šta se sledeće snima, u filmskoj ekipi ključa bes. Do eksplozije ipak ne dolazi jer je Tarkovski stigao u Švedsku sa velikim umetničkim "kreditom" – oreolom genijalnog umetnika i podrškom Bergmana lično. Zato je švedska filmska ekipa spremna da sledi čoveka koga zovu "mali Rus". "Mali Rus" na kraju komada prilazi glavnom glumcu Erlandu Jozefsonu i kaže mu da imaju problem u radu jer Jozefson ne veruje u Boga. Jozefson ga ne razume, a i kako bi kada je pričati o Bogu u Sovjetskom Savezu jedno, a u uređenoj, bogatoj i zadovoljnoj Švedskoj nešto sasvim drugo. Ipak, Šveđani ne bi bili to što jesu da nisu uspeli da snime poslednji film "malog Rusa" i da za njega dobiju gran pri u Kanu 1986. godine.

DRAMATEN 2018.

Erik Stube, švedski reditelj svetske reputacije, i umetnički direktor Dramatena 2018. godine ponovo postavlja dramu Jozefsona *Jedna švedska letnja noć*. Scena predstavlja probnu salu u kojoj glumci u kostimima iz epohe (osamdesete godine 20. veka) probaju komad o tome kako je sniman čuveni švedsko-italijanski film koji je radio ruski reditelj Tarkovski. Iznad njihovih glava na velikom platnu klize crno-bele slike iz filma *Žrtvovanje*, a na dva LCD monitora – jedan u dubini pozornice, a drugi po dijagonali na proscenijumu – prikazuju se inserti iz filma. Jozefsona igra glumac Tomas Hanson koji liči na njega, a malog, crnog, neimpresivnog Rusa igra plećati, zgodni, plavi Erik En. Tzv. tačna podela sa Šveđanima i tzv. kontrapodela za ulogu Tarkovskog krije tajnu rediteljevog pristupa problemu o kome govori komad. Naime, glumac Erik En ne igra zaista Tarkovskog, već pokazuje kako su Šveđani razumeli njegov gest i govor tela. Usvaja pokrete koji prirodno pripadaju telu sasvim drugačijih gabarita, čime ti pokreti postaju još izrazitiji i ulaze u domen onoga što se zove "gestus" – konkretno time što telo izvodi pokrete koji ne idu uz njegov gabarit mi razumemo koliko je liku teško u sopstvenoj nesnađenosti. Istovremeno, glumci koji igraju švedsku ekipu igraju sa lakoćom, blagom dozom distance i autoironije, zbog čega se mi smejemo opaskama o švedskoj državi, švedskoj organizaciji, švedskoj socijaldemokratiji, švedskim rediteljima... a ne smejemo se Tarkovskom koga doživljavamo kao sanjara posvećenog potrazi za lepotom.

BEOGRAD 2019.

Predstava *Jedna švedska letnja noć* ima u sebi sve aspekte koji karakterišu savremenu umetnost: multimedijalni pristup, umetanje citata, rad sa dokumentarnim materijalom, teatarski komentar na epohu kroz odavanje počasti filmu, kritički osvrt na mentalitet sopstvene nacije, preispitivanje koliko se promenio odnos prema idejama socijalizma i kapitalizma za tri decenije... Sve to u ovoj predstavi postoji, ali je ostvareno jednim stilom koji ne insistira na demonstriranju modernosti i "gaženju" na značaju teme. Modernost tj. savremenost u izrazu se tretira kao nešto sasvim normalno i lako. Baš tako! Ako želite, ovu predstavu možete gledati kao jednu pitku i duhovitu intelektualnu komediju o mentalitetu hladnih, disciplinovanih i organizovanih Šveđana. Na publici je da odluči koliko će duboko da uđe u problem kojim se bavi predstava. Na njima je da budu savršeni u onome što rade. ¶

MARINA MILIVOJEVIĆ MAĐAREV

Šuma, ali nije baš da blista

Nova premijera Šabačkog pozorišta je intrigantna, uznemirujuća, psihotična, scenski maštovita priča o položaju umetnika u Srbiji danas

Foto: Jugoslav Radojević

M: Jel Šumadija zato što živimo u šumi?
F: Zato i samo zato. Nema drugih konotacija.

(IZ RAZGOVORA MAJE PELEVIĆ I FILIPA VUJOŠEVIĆA, OBJAVLJENOG U PROGRAMSKOJ KNJIŽICI PREDSTAVE *ŠUMADIJA*)

Zagušljivo. U dečjoj sobi koju smo prerasli, a nismo džinovi. Ljudi u četrdesetim godinama obučeni kao školarci. Kao da će se pojaviti Branko Kockica ili početi "Na slovo, na slovo". Pesnik F, naš junak u nerazjašnjenom odnosu sa sestrom. Sposoban da čezne, bez obzira na sve. Živi, naravno, kao svi stanovnici ove zemlje, u zemlji čuda. Muza je glumica Suzana Lukić *as herself*. Moldavija je san o kojem se sanja, a koji se da ostvariti. F je frustriran, jer je sveden na ulogu dečaka, a to odavno nije. Neprimerena situacija. A društveni sistem vas omamljuje i pritiska. Kao košmar. Ne uspeva čak ni kada želite da postanete član Stranke da biste bili na "pobedničkoj strani". Predstavu *Šumadija* Filipa Vujoševića u Šabačkom pozorištu režirala je Maja Pelević.

U predstavi igraju: Vladimir Milojević, Suzana Lukić, Sonja Milojević, Aleksandra Ristić i Kristina Pajkić. Igra se sekantno, na granici između otklona i farse. Vladimir Milojević igra F-a ubedljivo, precizno – frustriranog, zarobljenog. Suzana Lukić igra sebe, odnosno pesnikovu Muzu, tj. Duha Suzane Lukić – samouvereno i spontano.

Rediteljka Maja Pelević na sceni stvara uznemirujuću, teskobnu atmosferu. Pesnik F je na pogrešnom putu, ali ga iznutra vodi tačan san. Tek kada se dođe do same ivice, kada pesnik ode na most da izvrši suicid, stvarnost i san nalaze tajni prolaz kroz koji Suzana Lukić prolazi i pojavljuje se kao muza od krvi i mesa i spasava pesnika.

Atmosfera je psihotična, asocirala me na onu u predstavi *Virgin Suicides* Suzan Kenedi, zatim na Alisu u zemlji čuda. Surrealna na način na koji je to stvarnost koja nas okružuje. Koliko god da je *Šumadija* pseudoautobiografska drama (kako navodi Filip Vujošević u razgovoru sa Majom Pelević u programskoj knjižici), koja se ogleda u treš estetici, ona je i kritika društva izrečena bez rukavica, a i priča generacije rođene krajem 70-ih koja odrasta u 40-im godinama i priziva, makar kroz farsu, srećan kraj, odnosno novi početak. Uprkos svemu i ne svesnom voljom, nego nesvesno. Filip Vujošević se u *Šumadiji* vraća pevanju, poezisu u njegovom izvornom značenju. Sve ogledajući se u poslu kopirajtera u marketinškoj agenciji. Upravo na taj način, stvarima dovedenim do apsurda se vraća smisao. Granica između svesnog i nesvesnog je kroz čitavu dramu lakopropustljiva, mešaju se san i java. Da bi rešenje došlo po principu "što je spolja to je i unutra".

Maja Pelević kao rediteljka kreira treš bajku (likove pratimo kroz san, javu i televizijske programe), suočavajući vas sa persiflažom i kičom, iza kojeg vas uvodi u tečno ispričanu priču, uznemirujuću i jaku. U trenutku kada Suzana Lukić plače i iznova ponavlja scenu i pita nas u publici koliko je dobra glumica, tom intervencijom, prelaskom granice ka publici, mešanjem pozorišne i naše stvarnosti, lako vas hvata u narativ, čiji deo postajete. Filip Vujošević nam pokazuje kako odnos spasava čoveka i uz svu (auto)ironiju pokazuje veru u drugog. Koliko god da je svet naopak.

Scenografija Isidore Spasić podražava zagušljivi neprimereni dečji svet. Kostim (takođe Isidora Spasić) je kostim učenika u školi, svi su jednaki i svima je teško da se izbave iz košmarnog sna u kojem su. Buđenje koje pesnik doživi na mostu uz muzu koja najzad dobija ljudsko obličje je hepiend. "Ovo je drama o položaju umetnika u Srbiji danas", stoji u programskoj knjižici. Dakle, u prostoru između sna i jave je mesto na kojem se dešava. I na koncu čeka nas volšeban hepiend. Zapravo ne vidim kako drugačije zaokružiti priču.

Sedite mirno na vašem sedištu i znajte: tim predstave je opasno namerio da vas savlada. I uspeva da vam kaže i pokaže ono što je naumio. ¶

NATAŠA GVOZDENOVIĆ

KRITIKA JE DEO PROJEKTA "KRITIČARSKI KARAVAN", KOJI REALIZUJE UDRUŽENJE POZORIŠNIH KRITIČARA I TEATROLOGA SRBIJE, POD POKROVITELJSTVOM MINISTARSTVA KULTURE I INFORMISANJA

Meandriranje pustošima bezidejnosti

Kako iz poznatih franšiza iscediti još malo kao barut suve drenovine? Dva nova filma u našim bioskopima pokazuju kreativne mogućnosti, ali i tvrda ograničenja autoreciklaže

Bezbroj je puta, na sijaset adresa, i mudrije i opsežnije pisano o bezidejnosti i neprolaznom porivu za autoreciklažom kada je reč o holivudskom filmskom stanju stvari u ovih poslednjih par decenija, te je najbolje tu poraznu istinu uzeti kao datost koju je lako pojmiti i opravdati, ali koju je zaista teško ignorisati i prevazići. Ako je već tako, onda se u kritici dva krupna naslova upravo tog podtipa treba usredsrediti na ono što oni nude pritom ili možda upravo uprkos tom neveselom poretku stvari (i) tamo daleko; u pitanju su sveža ostvarenja *Doctor Sleep* i *Terminator: Mračna sudbina*.

Za početak, *Doctor Sleep* je (malo je reći) odvažan pokušaj i film u celini; naime, reč je o adaptaciji odocnelog nastavka *Isijavanja*, takođe iz pera Stivena Kinga, koji je izrodio istoimeno remek-delo Stenlija Kjubrika, film koji je, ako ćemo pošteno, prevazišao i transcendirao Kingov literarni predložak. King je nekoliko decenija kasnije, nošen talasom hronične hiperprodukcije, sročio ničim izazvan i gotovo ničemu dobar nastavak, a reditelju Majklu Flanaganu je *Doctor Sleep* ponuđen kao posve zaslužena lansirna rampa za rad u holivudskoj A ligi. Flanagan je pre toga režirao nekoliko solidnih i/ili vrlo dobrih srednjebudžetskih horora, kao i Netfliksovu seriju na temu *Kuće na ukletom brdu* (po čuvenoj prozi Širli Džouns), a *Doctor Sleep* se pokazao kao zdrava mera i pravi put za naređenu tranziciju ovog autora u više holivudske produkcione sfere. Majkl Flanagan je datu šansu dosta dobro iskoristio, skrojivši dostojanstven rad na zadatu temu ambicioznog i savremenog filma horor žanrovskog profila.

Flanagan se pokazao dostojnim tog zahtevnog izazova, dodatno približivši ovaj svoj film (na nivou zapleta, ideja, donekle i stila) neprikosnovenom Kjubrikovom prethodniku. Njegov *Doctor Sleep* je, naime, u osetnoj meri više nastavak *Isijavanja* nego što je to Kingov nastavak, ali Flanagan ne zavređuje pohvale samo na račun pominjane odvažnosti. Njegov film ostavlja utisak brižljivo pripremanog, ambiciozno zamišljenog i dovoljno artikulisanog filma koji se nadovezuje na Kjubrikovo savršenstvo. Jedini suštinski problem (suštinski, jer sve ostalo – na nivou izrade, vizuelne prirode, glumačkih postignuća, pa i sveukupnog smisla, na mestu je, sasvim ispravno postavljeno i u delo sprovedeno) ovog filma je njegova očigledna i gotovo pa slepa vera u moć naracije kakvu znamo iz viđenijih i prestižnijih televizijskih serija današnjice. Stoga, u narativnom smislu, *Doctor Sleep* ostavlja utisak (doduše, vešto) komprimovane televizijske serije, gde su širina pripovednog zamaha i detaljistički pristup ionako digresivno mapiranoj naraciji više nalik onome što zatičemo i što gotovo neizostavno biva hvaljeno i prepoznavano kao značajan adut u serijama koje stižu iz kreativnih i drugih radionica Netfliksa, Amazona, HBO-a... Naravno, to samo po sebi ne mora da bude shvaćeno kao krupnija zamerka ovom dovoljno uspelom i zrelom filmu koji, između ostalog, pod šinjelom repertoarskog horor filma pruža i zanimljivu identitetsku dramu iz domena drugosti, kao i najavu jednog evidentnog rediteljskog dara, koji i na uzorku zamašnije produkcije i upadljivijih ambicija pokazuje da se sa dovoljno povoda može računati na njega, ako u budućnosti dobije priliku da radi nešto manje kodirano i nadahnutije u svojoj biti. »

Doctor Sleep

Terminator: Mračna sudbina

S druge strane, daleko je upitniji novi/povratnički *Terminator*; već duže vremena je očigledno da se ova franšiza nepotrebno muči u tom metaforičkom ceđenju kao barut suve drenovine, dospevajući pak sve dublje u ćorsokak kojim problematizuje svoj sveukupni smisao, pritom više pažnje (i to one nenostalgičarskog tipa) privlačeći na odličan prvi film u serijalu i remekdelo *Terminator: Sudnji dan*. Oba pomenuta bisera svetske kinematografije i čitave istorije filma na planetarnom nivou režirao je Džejms Kameron, koji je u slučaju ove i ovakve, vazda upitne *Mračne sudbine* producent. Nažalost, *Terminator* vidno zaostaje za nedavnom Rodrigesovom *Alitom*, koju je takođe producentski potpomogao veliki Kameron.

Na pojavnom nivou, kao i u produkcionom aspektu, ovo je delo bez formalne mane, ali problem je što dosta brzo, i to prilično agresivno i bučno, u gledalačke oči upada taj još jednom kanda nepremostivi disbalans između sadržaja/suštine i forme, odnosno konačnog pakovanja. *Mračna sudbina*, sameravano sa tačke gledišta repertoarske fukcionalnosti, jeste sasvim prihvatljiv i upotrebljiv hiperakcijaški spektakl bioskopskog soja, koji, međutim, nema gotovo ništa sveže ili smisleno da ponudi i podari poštovateljima serijala (a oni su mahom opravdano gorljivi, srčani i ostrašćeni) i drugim poklonicima naučnofantastičnog žanra.

Mračna sudbina luta i meandrira pustošima pominjane beizdejnosti, u narativnom i motivskom smislu ulazeći u klinč i čak poništavajući i obesmišljavajući viđeno u ranijim naslovima u sklopu ove usiljeno dugovečne i vidno izmrcvarene franšize. Osim toga, vidan je takođe diskutabilan pokušaj da se serijal osveži tako što će se u pogledu zapleta nekakvim beslovesnim stranputicama vratiti na "fabričke postavke" i bezmalo nultu tačku hronologije, kao i nastojanje da se uhvati u kolo ponovo vaskrsle političke korektnosti, ovog puta i ovih poslednjih par godina oličenih u vidu pogubne Woke kulture. Novog *Terminatora* tako suštinski nose tri heroine (povratnica Linda Hamilton, Mekenzi Dejvis i mlađana Natalija Rejes), ali, usled uslovnosti žanra i strogih postavki bučnog i hipertrofiranog spektakla, a što svaki *Terminator* nužno mora da bude, one se ponašaju posve u skladu sa alfamužjačkim mustrama iz samog središta heteronormativnog viđenja sveta. Na sve to, novi *Terminator* pokazuje da mrtvorođene ideje treba da ostanu upravo to – mrtvorođene, i da su tu nemoćni i traženi čudotvorci, a to jeste odrednica kojom bi se mogao opisati reditelj ovog filma, Tim Miler, opravdano u zvezde kovan zbog onoga što je ostvario filmom *Dedpul* i animiranom serijom *Ljubav, smrt i roboti*. ¶

ZORAN JANKOVIĆ

Koncert: Afro-Cuban All Stars

Latini.com

Ovaj orkestar ima sopstveni život, ne poštapa se opštim mestima Buena Vista Social Cluba, i pruža više od pukog zbira trinaest pojedinaca

U saobraćajnom, političkom i ljudskom kolapsu koji nas već predugo mrcvari, ne bi me začudilo da vladajuće Đuke sve što počinje 'na kub' tumače kao aluziju na Vesićevo kockanje. Ipak, odbijam da oguglam na ovdašnje 'žute prsluke' koji na javnom, besplatnom parkingu Sava centra traže da ih 'častite' kako bi vam *pripazili* auto, ili... A policija onda vaš tel. poziv 'šeta' po lokalima dok vam na kraju n-ti službenik odbijanje da reaguju (čak i posle ponovljenih oštećivanja vozila) ne prenese rezigniranom formulacijom: *Šta ćete, to se dešava svuda po Novom Beogradu...* Kakav ministar, takva Savamala. Bežimo u muziku!

Već nas godinama nisu pohodili pravi kubanski sastavi, oni 'iz šinjela' globalno uspešnog projekta Buena Vista Social Club (BVSC). Pošto su najbolji njihovi starci odavno iskapili svoje poslednje koktele, čak i nepušač Fidel otišao da govorancije drži na boljem mestu, a Če prestao da zanima i sunce tetkino Vulina, mogli smo pomisliti da preostali pipci BVSC tezgare naokolo sasvim izanđali. No, sve se menja, pa nam stiže orkestar Afro-Cuban All Stars (ACAS): prvobitno sviračko jezgro s Rubenom Gonzalesom za klavirom pratilo je pevače na istorijskom albumu *Buena Vista...* i odmah snimilo i sopstveni *A Toda Cuba Le Gusta* (oba '97, World Circuit), ali ostalo u senci klasičnih vokalnih numera i briljantnog Rubenovog solo-izdanja. No, čovek koji je baš pred dolazak ključnog Raja Kudera u Havanu okupljao muzičare raznih naraštaja da makar odjeknu sjaj i slavu muzike svoje zemlje s polovine 20. veka – Huan de Markos Gonzales (r. '54, Juan de Marcos Gonzalez) – nastavio je da predvodi sopstveni big bend (banda gigante, prim. prev.).

Foto: Nemanja Đorđević

Don Huan de Markos je ozbiljan i uporan igrač: otac mu beše pevač u orkestru jednog od najvažnijih kubanskih kompozitora i bendlidera, slepog Arsenija Rodrigeza, preteče mamba i salse; mladi Huan je, posle odrastanja uz rokenrol, '78. pokrenuo cenjenu grupu Sierra Maestra koja je oživljavala sontradiciju, i zapravo je napustio posvetivši se povezivanju ACAS (gde tada niko više nije bio zvezda) i ulozi muzičkog direktora BVSC. Praktično najmlađi u ekipi, ovaj školovani aranžer zapostavio je i svoj matični instrument (malu gitaru tres) i uživo postao ceremonijal-majstor, s prepoznatljivom kapom i (sada prosedim) dred-loknama. Prevukavši ACAS u 21. vek, delovalo je da će se večito 'šlepati' na slavnije izvođačke i repertoarske izdanke BVSC, posebno otkad su se virtuozni veterani odjavili i prepustili posao drugorazrednim izvršiteljima; prestao sam i da obraćam pažnju na njihova prepakivanja i live-albume.

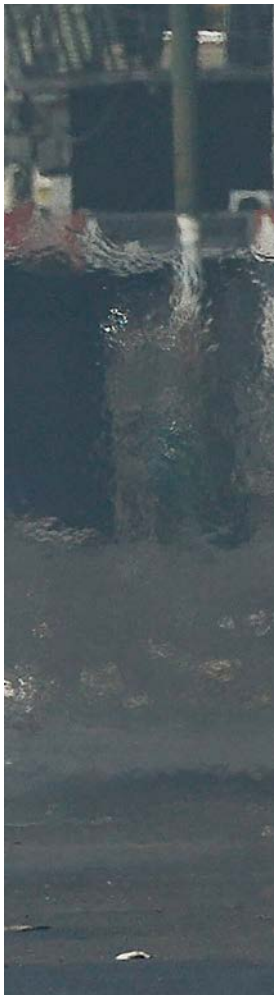
Neizbežno podmlađivanje članstva nije samo učinilo De Markosa najstarijim u postavi, nego nekako dovelo i do simboličnog osamostaljenja ACAS: orkestar ima sopstveni život, ne poštapa se opštim mestima BVSC, i pruža više od pukog zbira trinaest pojedinaca. Blistavi trubački trio, neupadljivi triling perkusionista, i tri dame, uz kompetentne pijanistu i kontrabasistu, postižu da osrednji mlađani pevač i vokalno-instrumentalno ni po čemu naročit šef službe uglavnom za komunikaciju s publikom. Što je išlo glatko, kad orkestar isijava toplinu i skladno vrcka. Posle standardnih *Habana del Este* i *Alto Songo*, i par briljantnih instrumentala, Gonzales je predstavio pomenute dame: to su njegova supruga i dve ćerke (Gliceria i Laura Lidia), ne samo raspevane nego i rasvirane. Prvoj je posvetio *Ella y Yo* pa je posle napuštala diskretne klavijature i nekoliko puta zaplesala, a podmladak je dobio *Laura en el Paraiso*. Ćerke su značajno doprinosile ukupnom zvuku, jedna klarinetima a druga el. vibrafonom.

Obrazovni momenat nije izostao, De Markos nam je kratko objašnjavao primere za son (montuno) i evropskom najbliži 'danzon' i kako su sastavi na Kubi rasli i širili se (septeto, conjunto...). Pod pokroviteljstvom ambasade Kube u Srbiji, s ulaznicama po ceni 1800–2700d, među nekih 1500 posetilaca prvo su zaigrali crni i mešoviti parovi, pa polaznici plesnih škola i deca, pa ostali... Huan i drugari zadaju koreografije, publika veselo ponavlja. Kako odoleti muzici čiji se ritmovi zovu, između ostalog, conga i mozambique? Čista radost života s bisom trajala je gotovo 2 sata. Posle, zna se, u stvarnost Srbije gde bi vladajuća Partida de Progresso Serbo lako mogla da osvoji 97,8 odsto. A Raj Kuder, ako ikad zabasa u naše krajeve, El Presidente Alesandro Lupito ljubazno će mu reći: "Vidi, Rajlande, slajd-gitara svira se ovako..." ¶

DRAGAN KREMER

TRIDESET PEZOSA KAO TRIDESET GODINA

Neredi u Čileu i Ekvadoru, protesti u Argentini, tenzije u Boliviji i Paragvaju govore o jazu između bogatih i siromašnih, besu marginalizovane mladeži, sporom privrednom rastu, rastućem dugu i nepoverenju građana i u leve i u desne vlade

Povećanje cene javnog prevoza u Sao Paulu i Rio de Žaneiru u 2013. pokrenulo je najveće proteste u Brazilu u više od dve decenije. U Čileu se južnoamerička tradicija izbijanja žestokih nemira kada poskupljuju osnovne usluge ovog oktobra nastavila u još žešćem obliku.

Pošto je nakon poskupljenja energije poskupeo i gradski prevoz, na demonstracije u Santjagu i drugim gradovima izašlo je milion Čileanaca. Bilo je paljevina i pljački. Najmanje osamnaest osoba je poginulo, stotine je povređeno, blizu 7000 ljudi je uhapšeno. Sve je počelo 14. oktobra kada su putnici počeli da odbijaju da "validiraju" svoje "pametne" kartice za vožnju i da nagrću u metro preskačući ulazne rampe.

Čileanski ministar ekonomije i pripadnik Čikaške škole slobodnog tržišta Huan Fonten savetovao je u tim trenucima studentima da ustanu ranije kako bi izbegli skuplje cene prevoza. Ministarka saobraćaja Glorija Hat je dosolila kada je one koji se švercuju u prevozu nazvala "prevarantima i kriminalcima".

Neposlušnost se 20. oktobra rasplamsala u bukvalnom značenju te reči. Prema portalu *International railway jurnal* devet metro stanica u potpunosti je izgorelo, trinaest delimično uništeno vatrom, 41 je pretrpela ozbiljnu štetu, a 17 je manje oštećeno. Najgore su pogođene metro linije 4 i 4A, koje povezuju trgovačko središte grada Las Kondes sa prenaseljenim predgrađima La Florida i Puente Alto. Tokom vikenda 19. i 20. oktobra cela mreža metroa (linije 1, 2, 3, 4, 4A, 5 i 6) je zatvorena, a 21. oktobra delimično je ponovo otvorena samo najprometnija linija 1, ali njen zapadni kraj je ostao zatvoren, zato što je zapaljena stanica San Pablo zajedno sa vozom koji se tu zatekao. Opljačkano je oko 600 radnji, među kojima i supermarketi i prodavnice elektronike.

Čileanski predsednik, političar desnog centra i biznismen Sebastijan Pinjera proglasio je vanredno stanje. Na ulice Santjaga izvedeni su vojska i 20.000 policajaca. To je mnoge podsetilo na događaje za vreme brutalne vladavine generala Augusta Pinočea između 1973. i 1989. godine.

ŽARIŠTA

Britanski "Gardijan" piše da bes koji oseća marginalizovana mladež objašnjava, iako ne opravdava, nasilje koje je izbilo za vreme protesta u Čileu, a prati ga oštar pad poverenja u institucije i sve političke stranke. Gnev je usmeren i na nacionalnu policiju Karabinjeros, čiji je ugled narušen korupcijskim skandalima i brutalnošću koju ispoljava.

O poljuljanom poverenju govori i niz političkih tenzija u drugim južnoameričkim zemljama.

U Boliviji je levičar Evo Morales nakon četrnaest godina vladavine suočen s krizom. Proglasio je pobedu na predsedničkim izborima protiv bivšeg predsednika Bolivije Karlosa Mese, koji se za vreme svog mandata (2003–2005) suočio sa protestima u kojima je tražena nacionalizacija bolivijskih gasnih nalazišta i optužbama da promoviše američke korporativne interese. Opozicija sada traži da se održi drugi krug izbora tvrdeći da Morales nije osvojio više od 50 odsto glasova, što bi mu obezbedilo pobedu u prvog krugu. Morales je optužio opoziciju da hoće da izvrši državni udar i proglasio vanredno stanje.

Politički neredi izbili su i u Paragvaju, gde je jedna osoba poginula kada su demonstranti u glavnom gradu Asunsionu upali u zgradu kongresa i zapalili je

POBUNA U CELOJ ZEMLJI: Čile, oktobar 2019.
Fotografije: AP

nakon što je senat neočekivano odobrio predlog zakona koji desničarskom biznismenu i predsedniku Horaciju Kartesu omogućava da se ponovo kandiduje.

U Ekvadoru su izbili nemiri nakon što je predsednik Lenjin Moreno ukinuo subvencije za gorivo.

Međunarodni monetarni fond (MMF) ocenjuje da se u Venecueli nastavlja kolaps kakav do sada nije zabeležen ni u jednoj zemlji u toj regiji u kojoj nije bilo rata ili prirodne katastrofe: kumulativni pad od 2013. od preko 60 odsto. Implozija Venecuele komplikuje se zbog sukoba čaviste Nikolasa Madura sa predsednikom opozicionog parlamenta Huanom Gaidom, koji se proglasio za šefa države, koji nema vlast u podeljenoj zemlji, ali ima podršku velikog broja »

SANTIJAGO: Milion ljudi
Foto: AP

demonstranata i SAD koje, bacajući oko na naftu, zavode sankcije Venecueli i prete oružanom intervencijom sa ciljem promene režima.

U Peruu eskalira politička kriza nakon što je predsednik Martin Viskar raspustio kongres zbog toga što nije podržao njegove antikorupcijske reforme. Zakonodavci su na to reagovali tako što su ga suspendovali i imenovali svog potpredsednika za novog vođu. Hiljade ljudi je izašlo na ulice Lime mašući peruanskim zastavama i pevajući "Napolje, korumpirani političari", a vojska je ostala verna Viskaru.

U Argentini su se birači pobunili protiv dosadašnjeg predsednika Mauricija Makrija, čiji je ekonomski model propao zbog niza pogrešnih koraka ali i zbog najgore suše u nekoliko decenija koja je smanjila žetvu soje, a time i količinu dolara od njenog izvoza. Američki magazin "Forin polisi" piše da Makri, iako je ostao favorit Volstrita, nije izbrisao uspomene investitora na burnu argentinsku ekonomsku istoriju: četrnaest recesija između 1950. i 2016. godine. Duže u recesiji u svetu je bila samo Demokratska Republika Kongo. Makrija je pobedio peronistički kandidat (socijalna pravda, ekonomska nezavisnost i politički suverenitet) Alberto Fernandez.

UZROCI ZAOSTAJANJA

Podaci MMF-a pokazuju da se privreda u Latinskoj Americi razvija sporije nego u Africi, gde MMF ove godine predviđa rast po stopi od 3,2 odsto, i mnogostruko sporije od azijskih zemalja u razvoju koje će ove godine rasti za 5,9 odsto.

Uzrok zaostajanja je pad cena robe za izvoz (prehrambeni artikli, nafta, metali, hemikalije, gorivo) koje su rasle u periodu od 2000. do 2014. zahvaljući povećanoj potražnji u zemljama BRIKS-a, pre svega u Kini. Globalni trgovinski rat ponekad se, takođe, navodi kao jedan od krivaca za slabe privredne rezultate Latinske Amerike. Na privredno usporavanje uticale su i nepovoljne vremenske prilike, koje su smanjile rudarsku proizvodnju u Čileu i poljoprivrednu proizvodnju u Paragvaju. Rudarske aktivnosti u Brazilu usporene su nakon katastrofe na brani Brumađino. Državni dug je, kako pokazuju podaci MMF-a, u Južnoj Americi sa 51 odsto u prethodnoj deceniji skočio na 78 odsto bruto domaćeg proizvoda ove godine.

"Fajnenšel tajms" piše da u Brazilu vlada zabrinutost zbog vremena i opsega preko potrebnih penzionih reformi, što, kako piše list, održava političku nestabilnost "iznad istorijskih proseka".

Analiza polazi od teze da nije glavno pitanje kakav je taj brazilski predsednik, desničarski "kapetan" Žair Bolsonaro, koga nazivaju Tramp iz Amazona, već da li će izdržati pritisak. Agencija Blumberg u istoriju štednje u Južnoj Americi uključuje i onu prisilnu pod vojnim diktaturama sedamdesetih godina.

Liberalni listovi opisuju Čile kao zemlju koja je odbacila svoju represivnu prošlost i postala politički miroljubiva i ekonomski prosperitetna (BDP po glavi stanovnika 15.800 dolara, rast BDP-a 3,2 odsto 2018). Čile je, međutim, i zemlja sa najvećom socijalnom nejednakošću u grupi od 36 zemalja OECD-a, sa najgorim jazom u prihodima između bogatih i siromašnih i s troškovima života koji su među najvišim u Južnoj Americi.

Pinjera je pokušao da ugasi požar, smenio je nekoliko ministara, poništio poskupljenje prevoza, ukinuo vanredno stanje. Poručio je da je čuo jasnu i jaku poruku

koju su mu poslali Čileanci, izvinio se zbog "nedostatka vizije" i najavio sklapanje novog "socijalnog sporazuma".

Ustav Čilea napisan 1980. godine, za vreme Pinočeove vladavine, stvorio je pravnu osnovu za tržišni ekonomski model na osnovu koga su privatizovani penzije, zdravstvo i obrazovanje, suspendovano pravo na kolektivno pregovaranje. Desetkovan je javni obrazovni sistem, a programi socijalne zaštite, zdravstva, komunalnih usluga i javnih usluga uključujući i snabdevanje vodom predati privatnim preduzećima. Taj mehanizam deluje i danas. Jedna parola u Santjagu govorila je da nije reč o poskupljenju "od trideset pezosa, već o trideset godina".

U analizi agencije Blumberg se konstatuje da Latinoamerikanci (opet) odbijaju mere štednje koje traže Međunarodni monetarni fond i "zabrinuti" investitori. I levi i desni političari u Južnoj Americi imaju malo manevarskog prostora – moraju da preduzmu mere štednje, mada znaju da će to verovatno podstaknuti politička previranja, ili čak njihovo svrgavanje. ¶

MILAN MILOŠEVIĆ

Umetnost preživljavanja

Konzervativna partija je kroz vekove preživela i dublje krize od Bregzita, pa je ni Boris Džonson neće uništiti. Najverovatnije

Konzervativna stranka u Ujedinjenom Kraljevstvu je najstarija stranka u zapadnom svetu. Njeni koreni potiču iz prve polovine XVII veka kada su podržavali kralja Čarlsa I u borbi protiv parlamenta, da bi u drugoj polovini istog veka počeli da funkcionišu kao stranka torijevaca. Godine 1834. nadenuli su sebi ime Konzervativna stranka, ali se u žargonu i dalje nazivaju "torijevci". Torijevci su zbog Bregzita već "izgubili" dva premijera, Dejvida Kamerona i Terezu Mej, a pitanje je i da li će Boris Džonson preživeti neizvesne izbore 12. decembra.

PRISTUPANJE EVROPSKOJ EKONOMSKOJ ZAJEDNICI

Jedan od paradoksa Bregzita je što je upravo Konzervativna stranka sa premijerom Edvardom Hitom na čelu 1973. godine uvela UK u Evropsku ekonomsku zajednicu. Protivnici pristupanja bili su laburisti koji su se plašili da će ulazak u EEZ i liberalizacija trgovine dovesti do gubitka radnih mesta i povećanja cena poljoprivrednih proizvoda. Laburisti su iz opozicije obećavali referendum o članstvu. Ubrzo nakon što je laburista Harold Vilson došao na vlast, 1975. održan je prvi referendum za izlazak Ujedinjenog Kraljevstva iz preteče Evropske unije.

Ozbiljni problemi sa EEZ počeli su za vreme vlade Margaret Tačer (1979–1990) zbog znatnog povećanja poljoprivrednog budžeta EEZ. Tačerova se usprotivila povećanju kontribucija pošto britanska poljoprivreda ima drugačiju strukturu i ne može da koristi taj budžet kao druge države članice. Posle teških pregovora ostale članice EEZ uvažile su zahteve Britanije i ugovoren je tzv. "britanski popust". To je bila značajna pobeda, godišnji neto doprinos Velike Britanije zajedničkoj kasi iznosio je svega tri milijarde funti.

Odnos Margaret Tačer sa ostalim članicama EEZ ostao je trajno poremećen, a stvari su došle do usijanja kada je predsednik Evropske komisije Žak Delor predložio "sve bližu uniju". Margaret Tačer je 30. oktobra 1990. godine u govoru pred Parlamentom na tri Delorova predloga kategorički rekla "ne", što je bio njen kraj. Njen zamenik (i evrofil) Džefri Hau je posle dva dana podneo ostavku, unutarstranački revolt je doveo do smene Margaret Tačer sa mesta vođe stranke i premijera. Odnos prema EEZ nije bio jedini razlog njenog pada, ali je bila kap koja je prelila čašu.

MASTRIHT I POBUNA KONZERVATIVACA

Njen naslednik Džon Mejdžor je prihvatio predlog za formiranje EU ugovorima iz Mastrihta. Ratifikacija tih ugovora dovela je do otvorene pobune grupe od 22 poslanika stranke (uz podršku M. Tačer) nezadovoljnih prenošenjem nadležnosti u Brisel. U tom trenutku vlada je u Parlamentu imala većinu od samo osamnaest poslanika. Mučne debate i napeta glasanja podsećaju na sadašnje lomove u Vestminsteru.

Laburisti i liberalne demokrate su želeli čvršće povezivanje unutar EU, ali su bili protiv izuzeća Britanije iz tzv. "Socijalne povelje" koje je izdejstvovao Mejdžor. Vlada Džona Mejdžora je uspela da na jedvite jade provuče ratifikaciju u Parlamentu, ali je ostao gorak ukus pobune. Pobunjenici su do kraja mandata zagorčavali život Mejdžoru, da bi na kraju na izborima 1997. godine doživeo katastrofalan poraz.

"Mastriški pobunjenik" Bil Keš i danas je poslanik i smatra se za jednog od najtvrđih evroskeptika u stranci. Nekoliko pobunjenika napustilo je Konzervativnu stranku i prešlo u tek osnovanu stranku UKIP. »

DUGE OPOZICIONE GODINE

Posle pada Džona Mejdžora 1997. godine konzervativci su trinaest dugih godina proveli u opoziciji. Laburistička vlada sa premijerom Tonijem Blerom vodila je evrofilsku politiku: prihvatili su nacrt Ustava EU (koji je neslavno propao na referendumima u Francuskoj i Holandiji), kao i Lisabonski ugovor koji ga je "nasledio". Tako je otpor prema evropskim integracijama postao deo opozicione taktike, a dugi period izvan vlasti dodatno je radikalizovao stranačke pristalice. Konzervativci su od evroentuzijasta postajali sve veći ervoskeptici.

Razloga za nezadovoljstvo EU bilo je dosta, ali je ključno bilo pitanje demokratičnosti odlučivanja u Evropskoj komisiji kojom upravljaju neizabrani evropski komesari. Evroskeptici su bili posebno nezadovoljni jer se ni o nacrtu Ustava EU ni o Lisabonskom ugovoru nije glasalo na referendumu.

Kako bi privukao birače koji su postajali sve evroskeptičniji, vođa opozicije Dejvid Kameron je 2009. godine obećao da će, ako dođe na vlast, organizovati referendum o prihvatanju Lisabonskog ugovora. Kako je ugovor ipak bio ratifikovan pre izbora, Kameron nije mogao da ispuni obećanje kada je 2010. godine formirao koalicionu vladu sa liberalnim demokratama, ali je Pandorina kutija sa referendumom bila otvorena.

POD PRITISKOM UKIP-a

Svetska ekonomska kriza, kao i migrantska kriza koja je izbila 2015. godine dodatno su podgrejale evroskepticizam. Britance je pogodilo i naglo povećanje neto izdvajanja za EU sa tri na dvanaest milijardi funti godišnje posle proširenja EU. To je dovelo do eksplozivnog rasta UKIP-a, koji je kao osnovnu platformu imao napuštanje EU. Sa 919.000 glasova, koliko su dobili 2010. godine, na izborima za Evropski parlament 2014. godine skočili su na 4.352.000 glasova.

Analize su pokazivale da za UKIP glasaju pre svega birači konzervativaca. Kameron je bio primoran da "animira" birače nezadovoljne Evropskom unijom.

NEPROMIŠLJENO OBEĆANJE

U nameri da odgovori na rastući evroskepticizam, Kameron je pokušao da se ugleda na Margaret Tačer i promeni pravila igre u EU. To mu nije uspelo, pa je obećao da će u slučaju pobede na izborima 2015. organizovati referendum o članstvu u Uniji kako bi primirio pobunu u stranci. Liberalne demokrate su pretrpele pravi debakl, konzervativci osvojili većinu u parlamentu.

Danas Kamerona kritikuju što je uopšte raspisao referendum. Međutim, njega je pored UKIP-a pritiskalo i desno krilo stranke. Više desetina evroskeptičnih poslanika, uključujući vođu "mastriške pobune" Bila Keša, organizovali su se u "Evropsku istraživačku grupu" koja se posvetila kritici funkcionisanja EU. U zemlji presedana nije mu išlo u prilog ni što je Harold Vilson 1975. godine ispunio predizborno obećanje i održao referendum o položaju UK unutar EEZ.

Još dok je Kameron boravio u Briselu pregovarajući o izmenama ugovora sa EU kako bi evroskeptike ubedio da glasaju za ostajanje u EU, nož u leđa mu je najavom da će predvoditi kampanju za Bregzit zabio bliski prijatelj, ministar pravde Majkl Gouv. Od istaknutih konzervativaca pridružio mu se i Boris Džonson. Od trideset članova kabineta, 25 je bilo za ostanak u EU, dok je pet bilo protiv. Organizator kampanje za Bregzit bio je Dominik Kamings, koji je osmislio i pobednički slogan "Povratićemo kontrolu" (*take control back*).

MUKE PO TEREZI MEJ

Ishod referenduma bio je politički kraj Dejvida Kamerona. Za naslednika izabrana je Tereza Mej, koja je glasala za ostanak u EU.

Njena možda najveća greška bila je odluka da početkom 2017. godine raspiše vanredne parlamentarne izbore (iako je više puta pre toga ponavljala da to ne dolazi u obzir) kako bi dobila legitimitet i ojačala većinu za sprovođenje odluka o napuštanju EU. Međutim, novi vođa laburista Džeremi Korbin izvanredno se pokazao u kampanji, dok je njen nastup bio bled i neinspirativan. Konzervativci su izgubili većinu, stranka severnoirskih unionista DUP sa svojih deset mandata postaće jezičak na vagi koji će obezbeđivati većinu.

Sa tankom većinom Tereza Mej pokušala je da napravi kakav-takav dogovor sa Briselom o napuštanju EU. Ključni problem bio je status Severne Irske, za koju je Brisel tražio da ostane vezana za EU kako se ne bi morala uspostaviti carinska granica na irskom ostrvu ("irski bekstop"), što bi, međutim, značilo da se uspostavlja granica između Severne Irske i Britanije i defakto ostavlja Severna Irska kao moderna kolonija Brisela, koji o njima odlučuje bez ikakvog njihovog glasa.

Tereza Mej je upozorila lidere EU da to nijedan konzervativni premijer ne može da prihvati, ali to nije pomoglo. Na kraju je predložila da UK u celini ostane neodređeno vreme u "bekstopu" dok se ne postigne novi trgovinski dogovor.

POBUNA U STRANCI

Još u leto 2018. godine počela je pobuna unutar vlade usled nezadovoljstva tôkom pregovora sa EU. Vladu prvi napuštaju ministar za Bregzit Dejvid Dejvis i ministar spoljnih poslova Boris Džonson; do kraja mandata vlada je ostala bez trećine članova.

Najveći otpor dogovoru sa EU pružalo je tridesetak konzervativnih poslanika iz Evropske istraživačke grupe, a s vremena na vreme podržavalo ih je 50 do 80 poslanika. Ti poslanici su u decembru 2018. godine pokrenuli i pitanje poverenja Terezi Mej. Čak 117 poslanika (37 odsto) glasalo je za njenu smenu.

Pitanje napuštanja EU potpuno je pocepalo vrh konzervativne stranke. Članstvo je najvećim delom glasalo za Bregzit, dok su poslanici te stranke u Parlamentu pretežno glasali za ostanak u EU.

FARAŽ PONOVO UDARA

Dok su trajali pregovori o napuštanju EU, u Britaniji je pokrenuta jaka kampanja za novi referendum koju su vodili deo laburističkih poslanika i liberalne demokrate, a koju je podržalo i nekoliko konzervativnih poslanika. Ta kampanja dodatno je polarizovala javnost: kako je rastao pritisak za novi referendum, rasli su i pritisci za izlazak iz EU po svaku cenu.

To je iskoristio nekadašnji vođa UKIP-a Najdžel Faraž koji je u januaru 2019. godine osnovao novu, "Bregzit" stranku. Osnivanje nove stranke pratio je ogro-

VELIKA BRITANIJA I EVROPA: B. Džonson, T. Mej, D. Kameron, M. Tačer
Fotografije: AP

man entuzijazam aktivista frustriranih otezanjem izlaska iz EU. Stranka je ostvarila spektakularan uspeh – za nepuna četiri meseca od osnivanja na izborima za Evropski parlament osvojila je 30 odsto glasova.

KRUNISANJE BORISA DŽONSONA

Rezultat izbora za Evropski parlament predstavljao je poslednju opomenu konzervativcima: ne sprovedu li Bregzit, stranka je osuđena na propast na sledećim izborima.

Tereza Mej je bila primorana da podnese ostavku, na izborima unutar stranke ubedljivo je pobedio Boris Džonson; on je krajem jula formirao vladu u kojoj su glavnu reč imali "tvrdi" bregziteri. U svoj štab uključio je i mastermajnda kampanje za Bregzit Kamingsa.

Džonson je najavio da će UK izvesti iz EU 31. oktobra, sa ili bez dogovora. Insistiranje na Bregzitu po svaku cenu za posledicu je imalo nekoliko ostavki unutar samog kabineta, među kojim je bio i rođeni brat Borisa Džonsona.

Čim je Parlament počeo da radi posle letnje pauze, krenula je otvorena pobuna dela stranačke elite pod izgovorom da želi da spreči "Bregzit bez dogovora". Usledilo je nezapamćeno trvenje i prepucavanja o kojima je "Vreme" detaljno pisalo.

KORAK NAPRED, DVA KORAKA NAZAD

Niko nije očekivao da će Džonson uspeti da ozbiljnije izmeni ugovor o napuštanju EU. Odredbe o *bekstopu* jesu, doduše, olakšane, Severna Irska je dobila mogućnost da odluči da li će ostati vezana za Brisel ili ne.

Džonson je pokušao da svoj "dil" provuče kroz Parlament. U prvom glasanju obezbedio je većinu od 30 poslanika; to je predstavljalo veliki uspeh pošto je severnoirski DUP glasao protiv (vlada je dobila podršku manjeg broja laburista koji su pristalice Bregzita).

Međutim, posle petnaest minuta deo pobunjenika ponovo je minirao vladu tako što je odbio predlog da se o sporazumu raspravlja po hitnom postupku i time onemogućio njegovo usvajanje do kraja oktobra, čime je prinudio Džonsona da zatraži produženje roka za istupanje do kraja januara. Pobunjenike koji su podržali vladu Džonson je vratio u poslanički klub, ali je najtvrđe jezgro od deset pobunjenika ostalo i dalje protiv vlade. Time su pokazali da suština njihove pobune nije strah od Bregzita bez sporazuma, već isključivo lični animozitet protiv Džonsona zbog referendumske kampanje.

NOVI IZBORI I NOVA ISKUŠENJA

Da bi izašao iz ćorsokaka beskonačnih rasprava o amandmanima na sporazum o izlasku iz EU, Džonson je ponovo zatražio vanredne izbore. Ovog puta to su podržali i Škotski nacionalisti i Džeremi Korbin (iako je dobar deo laburista hteo da nastavi da mrcvari vladu). Trenutno po anketama Džonson ima značajnu prednost (imala ju je i Tereza Mej kada je raspisala izbore), ali to ne garantuje pobedu jer u biračkom telu ima veliki broj "promenljivih" glasača. Sve osim apsolutne većine predstavljaće poraz za konzervativce pošto sa njima niko neće hteti da pravi koaliciju.

Ne dobiju li konzervativci vlast, neće samo Džonson stradati: stranci preti ozbiljan rascep. Međutim, najstarija politička partija je kroz svoju istoriju pokazala zavidnu sposobnost prilagođavanja. Svojevremeno su bili za "primirivanje" Hitlera, da bi nemilosrdno vodili rat do kraja; zalagali su se za protekcionizam, pa za slobodnu trgovinu; protiv promocije homoseksualizma u školama, da bi zatim podržali istopolne brakove; to uključuje i odnos prema EU.

Oslonac te stranke je, pre svega, u klasičnim "torijevskim" vrednostima koje se zasnivaju na tradiciji, konzervativizmu i provincijalizmu. Kako se "osećanje" tog dela zemlje menjalo, oni su prilagođavali politiku i tako su preživeli tri i po veka. Po svoj prilici, preživeće i sav ovaj cirkus oko Bregzita. ¶

BOGDAN PETROVIĆ

Kultura sećanja

JURIŠ, PAR

Poslednjih desetleća kad igraju naši klubovi, potežu se, uoči utakmice, priče o budžetu. Kao grafikoni i kao žalopojke, pa koliki je budžet Bešiktaša, Olimpijakosa, Ludogoreca... A koliki je Partizanov budžet u odnosu na Mladost iz Lučana? Ma, boli me kurac za budžet. Koliki je bio budžet Nemaca, Nijemaca na Sutjesci, pa su partizani probili fašistički obruč. Uzleteli uz jednu liticu, u jurišu na koji su svi krenuli: i kuvari, i konjovoci, i ekonomi, i bolničari, i proleteri, i intendanti, i ranjenici, i bombaši, i kuriri, i mitraljesci, i sveštenici, i španski borci, i kraljevi oficiri, i komesari, i komandanti. Pozdrav partizanskom Šibeniku

Piše: **Božo Koprivica**

Partizan je dve sezone zaredom, 1956/1957. i 1957/1958, bio omladinski prvak Jugoslavije. Sa gol-diferencijom 256:17 i 214:27, gol gore, gol dole. Rezultati protiv Dinama, Hajduka, Crvene zvezde – 3:0, 8:2, 7:0, 9:0, i tako redom. Na fotografiji iz Splita tih godina, stadion kod Plinare, ili kod Stare murve: dresovi na najdarovitijim igračima iz te generacije vise kao da su ti mladići pre nedelju dana izašli iz Buhenvalda. Jusufi, Vasović, Ilija Mitić (rano oboleo na plućima i otišao u SAD), Miladinović, Vladica Kovačević. Mršave noge kao u plemenitih konja. A tu su još Rede (kapiten te ekipe, leva polutka, kasnije poznati zagrebački sportski novinar), Miloradović, Zvezdan Čebinac, Srđan Čebinac, Todorović, Kiš. Bez Kiša ne vredi nijedan tim. Video je Florijan Matekalo (on je u mladosti, kao i ja, imao sinkopu na srcu, a bez te sinkope na srcu ništa i ne biva) da će ti dečaci dobiti krila. Bila je to generacija Partizanovih beba, koje su stasavale u vreme kad i bebe đavoli Mata Bezbija. Matekalove bebe uzleteće do finala Kupa šampiona.

TIZANI

KOMEMORACIJA: Sećanje na tragediju Mančester Junajteda 1958. na Partizanovom stadionu
Foto: Partizan / Mančester Junajted

Rez.

Piter Hauard, novinar "Dejli mejla", 6. februara 1958. u 17 sati poslao je redakciji izveštaj iz jedne minhenske bolnice, sa bolesničke postelje: "Halo, Hauard ovde. Piši brzo. Dva puta smo pokušavali da uzletimo, a onda su mehaničari ugasili motore i detaljno pregledali sve instrumente. Motori su zabrundali treći put i osetili smo kako avion klizi pistom. Ali nije mogao da se odlepi od zemlje. Zarili smo se u jednu dvospratnu kuću, avion se prepolovio na dva dela. Benzin se prosuo i zapalio. Bilo je mnogo plamena i mnogo leševa."

Halo, Pit, i dalje se čuo glas stenografa iz Londona. Ali, Hauard je potonuo u san...

Prvi put, i poslednji put, *navijao sam* za Zvezdu. Ne 5. februara 1958. (na dan utakmice Zvezda–Mančester), već i *sad*, uvek kad se vrti taj kaleidoskop iz 1958, i čudim se kako centarfor Zvezde Cokić nije pogodio prazan gol, golman Greg je bio daleko, a Cokić sam. Navijam za Zvezdu jer da je bilo 4:3 u Beogradu, igrala bi se nova utakmica. Mančester ne bi putovao 6. februara. Ne bi morao da uzleti.

Između drugog i trećeg *zaleta* aviona, Dankan Edvards poslao je devojci telegram: Svi letovi su otkazani, dolazim sutra. Dolazim ili letim sutra. Edvardsova devojka studirala je književnost (kao *prvi* jezik uzela je grčki). Bila je na drugoj godini i radila prvi seminarski rad – *Ilijada u stihovima Konstantina Kavafija*. Ta devojka je ličila na Deboru Ker iz filma *Odavde do večnosti* i volela je pesmu *Ahilejevi konji*:

Kad su videli da je poginuo Patroklo,
koji je bio tako hrabar, mlad i jak,
Ahilejevi konji počeli su da plaču.

(...)

Suze besmrtnih konja opazio je Zevs
i ražalostio se. "Na Pelejevoj svadbi",
reče, "nije trebalo da postupim tako neoprezno;
bolje bi bilo, moji nesrećni konji, da vas
nikad nismo ni dali na dar. Šta radite tamo, kod tih jadnih ljudi
dole, koji su igračka sudbine?
Vas ne čeka ni smrt, ni starost, a prolazne nesreće vas muče.
U svoje nevolje i vas su ljudi upleli."
Ipak su suze zbog večite nesreće smrti
i dalje lila ova dva plemenita konja.

Treći zalet aviona na minhenskom aerodromu, 14 i 59, 6. februar. Bili Folks bio je neumoran u remiju: "Gledao sam netremice u karte, a onda sam, u sledećem trenutku, video iznad sebe nebo. I čuo glas kapetana Tiana, da bežimo jer avion svakog časa može da eksplodira. Trčao sam, trčao koliko su me noge nosile, pravo do puta na kojem se tiskala gomila sveta. Govorili su nešto na nemačkom. I ja sam počeo da se vraćam ka olupini aviona..."

Rodžer Birn ležao je na snegu, otvorenih očiju, ali bez znakova života. Deni Blančflauer, priljubljen za zemlju, ispod tela mrtvog Marka Džonsa.

Vođa puta engleskom timu u Beogradu bio je Nebojša Tomašević, mladi diplomata na službi u Londonu. Pokušao je da u Ministarstvu unutrašnjih poslova dobije dozvolu da se oženi mladom Engleskinjom: "Kad smo se treći put pripremali za poletanje, primetio sam da su neki putnici promenili mesta. Hteo sam da zamolim stjuarda Tonija za još jedno piće. On je iznenada rekao da promenimo mesta...

»

To rušenje je trajalo 54 sekunde. Meni je izgledalo kao ceo život. Sećam se kako sam pokušavao da ustanem sa sedišta, ali brzina i inercija nisu mi dozvolile da se uspravim. Svetlo se ugasilo. Osvestio sam se od udarca. Još sam bio vezan za sedište s kojim me je eksploziv izbacio. Nekako sam uspeo da se odvežem, kad sam se uspravio, video sam da na meni nije bilo odeće. Rukom sam pokušavao da obrišem krv sa očiju. Iz povređene usne i polomljenih prednjih zuba usta su mi se punila krvlju... Rane su se ohladile, više nisam mogao da trčim. Stajao sam, nem i nemoćan da išta učinim. Ispred mene je ležalo telo stjuarda Tonija, s kojim sam promenio mesto. Nisam platio viski..."

Poginula su dvadeset tri putnika, među njima osam igrača engleskog prvaka. Rodžer Birn, osmog februara bio je njegov rođendan, Džef Bent, u klub došao iz Salforda, predgrađa Mančestera. Baš kao i Edi Kolman, Mark Džons i Toni Tejlor, koji su došli iz Barnflija. Tejlor, centarfor Engleske, na 168 ligaških utakmica postigao je 112 golova. Dejvid Peg je stigao na Old Traford iz obližnjeg Donkastera. Poginuo je i *srećni Dablinac*, irski reprezentativac Bil Vilen. Poslednji je izgubio bitku Dankan Edvards. Posle petnaest dana borbe, 21-godišnji (broj 6) ljubimac Old Traforda i Mata Bezbija. Najbolji uvid kakvu ko ulogu igra na terenu ima golman: "Van terena bio je nalik svim dvadesetogodišnjim tinejdžerima, bučan, sklon šalama i nestašlucima. Nije se promenio ni kad je, sa osamnaest i po godina, debitovao za A-reprezentaciju Engleske. A na terenu? Ne, to još ovde nije viđeno. Bio je najbolji centarhalf, najradniji i najlucidniji half, i najjači centarfor koji je ikad zaigrao fudbal na ovom prokletom Ostrvu." Tako je o Edvardsu govorio Hari Greg. Edvards je u Mančester došao iz Dadlija, malog mesta u grofoviji Vusteršir. Bio je čarobnjak, a Bezbi je tragao za takvim igračima: "Tim velikih fudbalera ne pada s neba kao božji dar. Bez obzira na to kojoj profesiji pripadate, morate uvek znati da publika voli samo umetnike. Ja sam večiti tragač za njima, jer ni fudbal nije izuzetak. Hoću da razmahnu maštu, igraju glavom i srcem. Nikad nisam bio čovek koji zateže kad za to vreme nije, još manje čovek koji popušta kad je za sve kasno."

U SENCI KATASTROFE U MINHENU: Bobi Čarlton i Džordž Best (desno)
Foto: Greg Harding

Mat Bezbi nije dao nijedan peni kad su došli, kad je doveo na Old Traford Birna, Čarltona, Džonsa, Pega, Berija, Vajoleta, Skenlona, pa Tejlora, Edvardsa i Kolmana. Jedino je *kupio* Blančflauera i Grega. Znao je da bez jedne kapi irske krvi nema velikog tima: "*Tamo je ponoć sva sjanje, a podne purpurni plam.*"

Sto hiljada radničkog Mančestera 11. februara dočekalo je bebe u lijesu. Cela Engleska, Ostrvo celo.

Tragediju na minhenskom aerodromu preživelo je devetnaest putnika: Mat Bezbi, Džeki Blančflauer, Robert Čarlton, Bil Folks, Hari Greg, Ken Morgan, Albert Skenlon, Denis Vajolet i Red Vud, fudbaleri; novinari Frenk Tejlor, Piter Hauard i Ted Ejlard; kapetan Džejms Tain, Nebojša Tomašević, gospođa Eva Mikloš i dve stjuardese, Džuli Mekgin i Sadi Frimen. Živote su izgubili osmorica igrača, sekretar kluba Volter Krikmer, treneri Bert Valej i Tom Keri, novinar Alf Klark, Džordž Folous, Arči Ledbruk, Henri Rouz, Erik Tompson, putnički agent Bela Mikloš, navijač Vili Setinof i članovi posade Kenet Rijmet i Tom Kejbel.

Sva javnost, gotovi svi su pričali o smrti igrača, a da ne bude baš tako, učinila je devojčica iz Jugoslavije, iz Beograda, i učinio je Hari Greg. Hari Greg i jedna pretrčavajuća fusnota. Na utakmici finala Kupa šampiona Mančester–Benfika 1968, kod rezultata 1:1, Euzebio je istrčao jednu kontru i sa linije šesnaesterca uhvatio strahovit poluvolej, i već je krenuo da podigne ruke. Muk je bio na Vembliju, a Hari Greg je uhvatio užarenu loptu golim rukama. Činilo se da drži glavu tigra ili šaku škorpija. Jer da je bilo 2:1 za Benfiku, tu ni Best ni Pele zajedno ne bi pomogli. Euzebio se zaustavio kod golmana Mančestera, pa iz nekog kosmičkog stida, i gospodstva, hoće da čestita Gregu. To je malo mucavo u gestu. A baš zato što je mucavo, zato je i uzvišeno.

Kad je Hari Greg izvlačio iz aviona Skenlona, začuo je dečji plač i vratio se u avion koji može svaki čas da plane. Izneo je dvogodišnju Vesnu i vratio se da izvuče majku Veru Lukić, 24 godine, trudnu. Velimir Lukić, ataše za vazduhoplovstvo u jugoslovenskoj ambasadi u Londonu, spremao se na put za Mančester da dočeka kćer i ženu.

Tri meseca posle minhenske nesreće, Bobi Čarlton je, opet, igrao u Beogradu, na Stadionu JNA: "Niko me ništa nije pitao. Samo su mi rekli da krenem." Jugoslavija je pobedila Englesku 5:0. Prvi put je igrao *trio* Šekularac – Milutinović – Veselinović, tri gola dao je Petaković. Savezni kapiten Volter Vinterbotom kao jednog od glavnih krivaca za poraz označio je Čarltona:

"Gotovo da nisam mogao da se pokrenem. Ovog puta bilo je sunce u Beogradu, trčali smo sa svojim senkama, a mene je sve podsećalo na tragediju. Isti teren, gledalište, okolina... A njih više nema, mojih drugova, asova kakvi se retko rađaju."

Minhen je presudno odredio put Mančestera. Senka februarskog neba, nad Minhenom, ostala je zauvek na Čarlto-

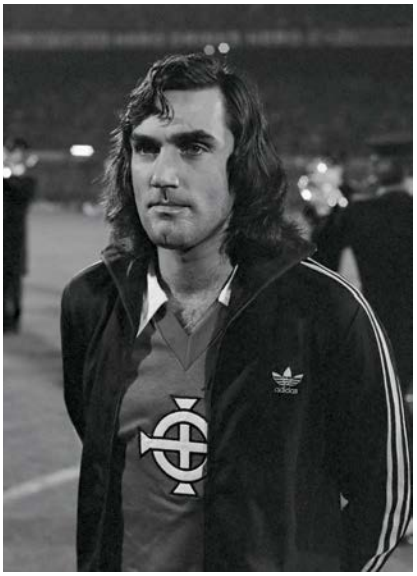

Foto: Hans Peters / Anefo

novom licu. U satima najvećih uspeha Mančestera ili reprezentacije Čarlton je *tu*, prisutan, ali je još tamo, negde:

"Uh, bilo je strašno. Odleteo sam stotinak jardi od aviona. Zabijen u sedište. Nekako sam, ne znam kako, ustao. Srećom, ništa nisam slomio. Prošao sam s rasekotinom na licu. Šta me je spasilo, ni sam ne znam. Pogođen sam ravno u srce... Oni stariji, Rodžer Birn, Toni Tejlor, Mark Džons, govorili su nama mlađima šta da radimo. Dejvid Peg i Edi Kolman bili su mi prijatelji. Sa Dankanom Edvardsom igrao sam zajedno još u školskom timu. Svi su me ostavili zauvek. Možda me više niko, nikad, nije razumeo."

Čarlton je najbolji igrač Engleske u njenoj povesti, bio je prvak sveta, odigrao je 106 utakmica u reprezentaciji i bio 49 puta strelac. Posle Minhena, Čarlton je ceo fudbalski vek slao izveštaje *mrtvom razredu*. Kako bi sad tu dobro došla fusnota o predstavi *Mrtvi razred* Tadeuša Kantora (BITEF sedamdeset i neke). Ta bi fusnota počinjala: *Poslednje pripreme za Veliku igru sa Prazninom obavljaju se na brzinu...* A mrtvi razred? Bebe su poslale na Old Traford Džordža Besta, Irca, a Mat Bezbi je doveo jednog Škota, Denisa Loua: "Mislim da mi je to bila najuspešnija investicija u karijeri, to je moj najbolji potez kao menadžera". I samo posle jedne sezone Lou, za koga je Bezbi rekao: "Kada bi mogao da se obuzda, Denis bi sigurno bio najbolji fudbaler svih vremena u Britaniji", postao je kapiten Mančestera. "Lou bi podmetnuo glavu tamo gde neko drugi ne bi ni nogu poturio", to kaže Bobi Čarlton. Lou je Mančesteru dao neophodnu dozu borbenosti, agresivnosti i kuraži. On je odigrao 305 utakmica za Mančester i dao 171 gol. Igrao je na svim utakmicama Mančester junajteda u Kupu šampiona u sezoni 1967/1968, ali nije igrao u finalu protiv Benfike zbog povrede kolena, nije bio u timu koji je osvojio Kup šampiona. Tako je ušao u red ukletih igrača.

Ima jedna fotografija na kojoj su tri otmena, tri najotmenija gospodina u Britanskoj imperiji. Sva trojica drže u ruci *Zlatne lopte*, a kostimirani su kao sam *duh elegancije*, kao čudo vitkosti, ta tri gospodina u dobrim godinama: Denis Lou, Bobi Čarlton i Džordž Best. Jedan je Škot, jedan Englez, jedan Irac. Tu između njih je nešto tako dobro i tako prijateljski da se to ne da opisati, ali, evo, to je večnost gde je srce ostalo.

Ima još jedna fotografija, na kojoj Denis Lou plače, plače u Belfastu, na sahrani Džordža Besta. A o driblingu tog dana Lou je rekao: "Sad kad je otišao Džordž Best... dribling... možda je to taj Bestov put od ulica Belfasta do Old Traforda, i dalje prema zvezdi. Ima li neka irska zvezda? A ne, ovo je iz jedne škotske balade, koja je to balada, ne sećam se, Džordž Best putuje prema zvezdi da joj srce čuje."

Veliki Gaeli zemlje Irske,
Ti ljudi što ih Bog ludim sazda,
Jer su svi ratovi njihovi veseli,
A sve pesme tužne.

Ovu pesmu je tiho govorila Bestova majka u *blagim* alkoholnim halucinacijama dok je dečak Džordž učio fudbal šutirajući teniske loptice po nemirnim ulicama Belfasta. Na jednom od uličnih turnira u Belfastu, Besta je video skaut Mančester junajteda Bob Bišop. I, kako legenda kaže, poslao telegram na stadion Old Traford sa samo jednom rečenicom: "Mislim da sam pronašao genija."

Besta je u Mančester junajted primio menadžer Mat Bezbi, tada je Best imao 15 godina. Već u 17. godini igrao je za prvi tim Mančestera. Njegova prva utakmica bila je protiv Vest Bromvič Albiona. Dve sezone nakon Bestovog dolaska, to je bila 1965. godina, Mančester je postao prvak Engleske. Te godine u Kupu šampiona sam je pobedio Benfiku u Lisabonu. Bilo je 5:1. U portugalskim novinama pojavio se nadimak Džordža Besta – *O' Beatle*.

Best je počeo da vraća radost na Old Traford: "Kada sam počinjao da se bavim fudbalom, Engleska je bila fantastično mesto. Ljudi su počeli da puštaju kosu, što sam uradio i ja. Muzika je bila bajkovita, moda je bila neobična i čudesna, a fudbal nije bio loš."

Mančester je i u sezoni 1966/1967. bio prvak. Best je imao 22 godine, i u maju 1968. Mančester je opet pobedio Benfiku. To je bilo na stadionu Vembli, bilo je 4:1, 4:1 u produžecima. Best je u trećem minutu prvog produžetka predriblao golmana Benfike i postigao gol. Tako je Mančester postao prvi engleski klub koji je osvojio Kup šampiona.

Sledeće godine, 1969, Mat Bezbi, najbolji engleski menadžer, otišao je u penziju. Bestu se više nije igrao fudbal ili mu se nije igrao onako kako je igrao te četiri sezone, od 1964. do 1968. Plašio se da mu fudbal ne pređe u dosadu i osećao je kako njegovim venama počinje da teče splin, kako ga osvajaju melanholične note njegove majke iz one pesme kako su u Irskoj svi ratovi veseli i sve pesme tužne: "Trošio sam novac na piće, žene i automobile. Ostalo sam jednostavno profućkao. Rođen sam sa velikim darom, a on katkad dolazi s nagonom za samouništenje. Baš kao što sam hteo biti bolji od svih s kojima sam igrao, tako sam hteo biti bolji od svih kad smo se provodili."

Da Best nije živeo kako je živeo, zar bi se svet i danas sećao njegovih driblinga iz Lisabona, loba protiv Totenhema ili onih šest golova protiv Northemptona:

»

DA LI JE SVE U BUDŽETU: Partizan protiv Mančester Junajteda
Foto: AP / Darko Vojinović

"Ostvario sam sve što sam sanjao, da igram fudbal s najboljima i da Mančester bude najbolji... Sećam se svake scene, svakog minuta svoje karijere."

Kad je umro Džordž Best, tog dana ujedinilo se celo Britansko ostrvo. I Škoti, i Irci, i Englezi, i Velšani. I katolici i protestanti. A šta je Best rekao o driblingu: "*To je kao u onoj pesmi Džima Morisona:*

Dotakoh njeno bedro
i smrt se nasmeši."

Kad je Best krenuo na poslednje putovanje, ja se nisam od Iraca setio ni Jejtsa, ni Džojsa, ni Hjustona, ni Bernarda Šoa, ni Oskara Vajlda. Samo sam čuo zvuk, plivao je prema meni taj zvuk, zvuk velike elegije o Džordžu Bestu.

"*Džordž Best je usnuo i sve s njim spava.*
Sve spava. Boca, čaša, zdela.
Spi Belfast, spi London, Mančester ceo.
U luci jedrenjak spava meko
Velikim snom spava Ostrvo.
Ćute ptice. San je savladao i njih.
Iskri zvezda. Prostor engleski je tih.
Džordž Best je usnio. Spavaju poeme.
Slike. I rime. Jake, nikad slabe.
Spava jamb ispod starog svoda.
Horej, kô stražar, tu, tamo spava
Sni priviđenja Letinih voda.
Sve što postoji. Spi slava."

To jedan lenjingradski Jevrejin i jedan pesnik Venecijanac o Džordžu Bestu i Džonu Donu, jer, što bi rekao Odn: *meso i krv prolazne su sreće.* A ja kažem: *dribling nema domovinu.*

Kad je umro Mat Bezbi, igrači i navijači oprostili su se od *prvog gospodina* Mančester junajteda na Old Trafordu. Best je govorio poslednji, kao da su Bezbi i on sami na terenu Mančester junajteda, stihove iz Biblije, Knjiga propovjednikova: "*Svemu ima vrijeme... Vrijeme ridanju i vrijeme igranju... Vrijeme kad se teče i vrijeme kad se gubi, vrijeme kad se razvaljuje i vrijeme kad se gradi.*" I na kraju stihovi koji najviše liče na Džordža Bević. Nisu mi verovali, na Festivalu jugoslovenskih pisaca u Užicu, Predrag Lucić i Boris Dežulović, jugoslovenski narodni heroji (1941–1995) da centarfor Mustafa Hasanagić ima kafanu *Devetka* u ulici Gavrila Principa. I njegov prvi gol Mančesteru, gol glavom sa sinkopom – u skoku Mustafa je video gde stoji Hari Greg i poslao loptu *tamo* gde se spajaju stativa i prečka. Blago dečaku koji stoji iza gola i gleda kako lopta kapne u mrežu Mančestera. A drugi gol? Pâs Velibora Vasovića na grudi Radoslava Bečejca koji utrčava u srce šesnaesterca, prijem na grudi i volej Radoslava – Grbe. Oba gola su pala na *jugu* stadiona JNA.

Sa tim osećanjem ratnika i pobednika, i plam i led, Partizan mora istrčati na Old Traford. I igrati na pobedu (ko izađe da igra na nerešeno, taj tim je već u svlačionici izgubio utakmicu). Plam moramo da razgorimo i mi *stari grobari*, koji smo imali sreću da gledamo Matekalove bebe.

Poslednjih desetleća kad igraju naši klubovi, potežu se, uoči utakmice, priče o budžetu. Kao grafikoni i kao žalopojke, pa koliki je budžet Bešiktaša, Olimpijakosa, Ludogoreca... A koliki je Partizanov budžet u odnosu na Mladost iz Lučana? Ma boli me kurac za budžet. Koliki je bio budžet Nemaca, Nijemaca na Sutjesci, pa su partizani probili fašistički obruč. Uzleteli uz jednu liticu, u jurišu na koji su svi krenuli: i kuvari, i konjovoci, i ekonomi, i bolničari, i proleteri, i intendanti, i ranjenici, i bombaši, i kuriri, i mitraljesci, i sveštenici, i španski borci, i kraljevi oficiri, i komesari, i komandanti. Pozdrav partizanskom Šibeniku.

I evo, uoči utakmice Mančester–Partizan *moj tim Partizana:* Šoškić, Belin, Jusufi, Čajkovski, Vasović, Miladinović, Kovačević, Milutinović, Galić, Bobek, Zebec. U drugom poluvremenu će ući Bečejac, Vukotić i Mijatović. Svi će oni biti na Old Trafordu.

Smrt fašizmu! Živeo tim Jugoslovenskog sportskog društva Partizan, sa petokrakom na srcu. ¶

Smrt fašizmu! Živeo tim Jugoslovenskog sportskog društva Partizan, sa petokrakom na srcu

sta: "*Zato vidjeh da nema ništa bolje čovjeku nego da se veseli onijem što radi...*"

Sa tako strašnom, minhenskom ranom na srcu Mančester je sa Matom Bezbijem, Čartlonom, Bestom i Louom došao u Beograd na prvu polufinalnu utakmicu Kupa šampiona. Znalo se da su bogovi na njihovoj strani. Znao sam i ja to, gledao sam u filmskom žurnalu golove koje je Best postigao u Lisabonu. Mančester–Benfika 5:1. Dok sam gledao golove Mančestera, ledila mi se krv. Znao sam i da se plam najviše razgori iz leda. Prvih 45 minuta na stadionu JNA Partizan–Mančester 0:0. Abdulah Gegić, trener Partizana, u poluvremenu utakmice, otprilike je rekao: "Dobro je da održimo ovih 0:0." O tome svedoči Seljim Asani iz Prizrena, ekonom Partizana od 1961. do 1992. Vasović je zamolio Gegića da izađe iz svlačionice, a onda su on i Jusufi uglas rekli: "Izlazimo da pobedimo." I pobedili su. Zvanično 2:0, a u snu i na javi 3:0. Poništen je čist gol Mustafe Hasanagića. Sudija je izmislio faul, koji je napravio Vladica Kovače-

Kad sto nije samo sto

O nameštaju koji je umetničko delo, o kratkovidosti naše drvne industrije, o tržištu bez kojeg je i najbolji dizajn na svetu uzaludan

Nameštaj je deo svakodnevice koji ne primećujemo. Sto je sto, i krevet je krevet. Služe nam da imamo gde da spustimo tanjir dok ručamo i gde da spavamo. I to bi manje-više bilo ono najvažnije što o tome treba reći. Osim u slučaju kad sto nije samo sto, a krevet nije samo krevet.

Prema Privrednoj komori Srbije, drvna industrija je treća industrija po ostvarenom suficitu u spoljnotrgovinskoj razmeni sa inostranstvom. Prošle godine ukupan izvoz drvne industrije bio je oko 600 miliona dolara, od čega je gotovo 250 miliona dolara izvoz nameštaja. Pa ipak, ocenjuju u PKS, naša drvna industrija je neiskorišćeni privredni potencijal.

Jedan od školskih načina kako prevazići situaciju koja muči našu drvnu industriju jeste privlačenje pažnje kupaca proizvodima koji se ne viđaju svaki dan. Naši proizvođači nameštaja su orijentisani na proizvodnju pločastog nameštaja – Srbija je lider u proizvodnji nameštaja od pločastih materijala, posebno u regionu, što dokazuje da je taj nameštaj kvalitetan, takozvanog modernog dizajna i da mu je cena prihvatljiva. Takvog nameštaja, međutim, ima svuda i, bez obzira na sve dobre osobine koje ga preporučuju, to je ipak nameštaj u kome je sto samo sto. Ne privlači pažnju.

Na fotografijama su komadi nameštaja iz autorskog programa "Nok Nok", koji je osnovao i dizajnirao Mladen Božović. S obzirom da je osmišljen i napravljen kod nas, od drveta iz naših šuma, priča o autorskom programu "Nok nok" je ilustrativan primer šta bismo sve mogli da postignemo sa onim što već imamo. Mladen Božović kaže da naša drvna industrija ne pokazuje interesovanje za nameštaj od punog plemenitog drveta, izrađen u formi umetničkog dela, i u malim serijama, naše tržište takođe, a nemamo ni majstore ni dizajnere koji su školovani da ga realizuju.

Izrada masiva, nameštaja od punog drveta, pre svega podrazumeva šume. Mi ih imamo, u njima raste kvalitetno drvo, ali nemamo programe za njihovo čuvanje – Mladen Božović navodi da Švađani seku samo drveće koje je starije od 150 odnosno 250 godina, što govori o promišljenoj politici njihove države, ali to je već neka druga priča.

»

Da biste napravili komad nameštaja, priča Božović, "potrebno je prvo da nađete, pa zatim odaberete stablo. To stablo neko za vas seče, suši i raseca na daske i na talpe, to su debele daske. Ta talpa je početak vaše misli i početak vašeg osvajanja forme. U Srbiji postoje dve-tri firme koje otkupljuju drvo, to su trgovačke firme, i vi sarađujete sa njima. Oni u ponudi imaju malo plemenitog drveta zato što nema potrebe za njim, a mene i nas nekolicinu koji se bavimo nameštajem od masivnog drveta, ne zanima generičko drvo koje koristi naša drvna industrija za pločasti nameštaj. Ta vrsta drveta je lakša za obradu, lakše se dolazi do rešenja. Naši proizvođači nameštaja mogu da ormar, krevet i sto prodaju za tridesetak hiljada dinara. Da su ti komadi napravljeni od punog drveta, koštali bi između dve i četiri hiljade evra. Takođe, za nameštaj od pločastog materijala nije potreban brižljiv dizajn, dostupne su vam tuđe, postojeće forme. Dovoljno je samo da potražite po internetu."

Dizajniranjem i realizacijom nameštaja Mladen Božović se bavi tek nekoliko godina. Pre toga, bavio se scenskim dizajnom i fotografijom vrlo uspešno. Nameštaj autorskog programa "Nok Nok" predstavlja kao ljubav i poštovanje prema drvetu i prirodi. Drvo je zavoleo provodeći mnogo vremena u prirodi, planinareći i baveći se lovom. "Hteo sam da pronađem način kako da se drvo pojavi u svakodnevnom životu ali sa što više sačuvanih osobina, hteo sam da predstavim drvo onako kako ga priroda nama predstavlja. I počeo sam da istražujem. Moja misao o nameštaju kakav bih želeo da napravim zaustavila se negde između Japana, njihovog minimalizma u intervenciji na drvetu i Skandinavije. Moj nameštaj je od hrasta, oraha i jasena, i bez metala. Spojevi su od drveta i tutkala, starovremski, iz japanske tradicije. Drvo nije lakirano zato što lak truje i drvo i ljude, već je zaštićeno uljem ili voskom. Ti materijali su dovoljno otporni da se sto neće oštetiti ni kad po njemu prospete kafu, vino ili šta god. Da biste ostvarili to što ste zamislili, morate da istražujete."

Prve prototip modele Božović je napravio nakon dve godine istraživanja, putovanja, učenja. Sve bi to bilo drugačije, kaže, kad bi za masivni nameštaj i ljude koji se njime bave bila zainteresovana neka od firmi drvne industrije. Kaže da je ovakva vrsta saradnje naročito neophodna u vreme nastajanja prototipa, i navodi da u svetu postoje industrije koje imaju prototipske habove u kojima se razrađuju zadaci njihovih projektantskih biroa – i sam je bio deo nekoliko takvih ekipa. "Tako se stvaraju novi stručnjaci, tako se širi posao. Naši mladi ne znaju šta će sa diplomama Dizajnerske škole ili odsecima Fakulteta primenjene umetnosti i Šumarskog fakulteta, na kojima se proučavaju unutrašnja arhitektura i dizajniranje nameštaja."

Zbog "Nok Nok" programa, Mladen Božović je izabran da predstavlja Srbiju na "Design Weeku" u Milanu, a za dizajn stola "Oštro pero" dobio je Godišnju nagradu Muzeja primenjene umetnosti. "Taj sto je kombinacija tamnog i svetlog, oraha i jasena, drvo je spojeno drvenim tiplovima i zaštićeno je uljem od pomorandže, od lana, i voskom organskog porekla. To je forma koju sam osvajao dve-tri godine, isprodukovao sam 12 komada, i nikad je više ne bih radio. Za realizaciju ovakvog dizajna potrebni su mi izuzetno kvalitetni majstori. Ja mogu da platim njihovo vreme, ali ljubav i enturijazam – ne. Samo materijal ovakvog stola košta više od 1000 evra – a ovde, kao što znamo, ne postoji čak ni prodavnica za ovu vrstu proizvoda, o publici da i ne govorim. Što se našeg tržišta tiče, ovaj

LJUBAV PREMA DRVETU: Mladen Božović
Foto: Marija Janković

sto može samo da ostane u muzeju, kao nagrađena misao i jedna čežnja."

Svaki komad "Nok Nok" nameštaja ostavlja utisak umetničkog dela koje, osim te umetničke, ima i upotrebnu vrednost. Sto "Monah" na primer, sa potkonstrukcijom nalik onima kakve postoje na stolovima manastira Studenice i sa intarzijom, ili sto "Harmonija" sa daskama do te mere perfektno spojenim da imate utisak staklene ploče, neki su od primera zašto će vam u gomili stolova Božovićev sto uvek privući pažnju.

Na aktuelnom Međunarodnom sajmu nameštaja u Beogradu, Mladen Božović upravo izlaže krevetac za bebe "Oblak". "Zašto ne bi beba spavala u zdravom krevetu? To što dečji krevet treba da bude lagan, ne znači da ga nije moguće napraviti od masivnog drveta. Njegova proizvodna cena je 300 evra. U pregovorima sam sa Aksa sistemom, našim najvećim lancem proizvoda za decu, da ga otkupe. Ako se to desi, cena kreveca će biti 50.000 dinara. S obzirom da njihov najprodavaniji krevet košta 14.000 dinara, naravno da ne očekujem da će ljudi moći da kupuju 'Oblak'. Hoću da kažem: šta vredi dizajn i zdravo drvo ako ništa od toga ne stigne do kupca."

Jedna nemačka firma zainteresovana je za test prodaju "Oblaka", nameštaj Mladena Božovića ima kupce i naručioce u inostranstvu. Zašto je još u Srbiji? "Zato što me za sad zanima umetnička proizvodnja, hteo bih da se, barem u ovim prvim godinama bavljenja nameštajem, time afirmišem. I zato što delim sudbinu podneblja u kome sam, dosad, uspeo da afirmišem svoj rad i ideje koje mogu da pomognu." ¶

SONJA ĆIRIĆ

PRODAJA & PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	5800 RSD	5500 RSD	110 EUR	170 EUR
12 meseci / 52 broja	11.600 RSD	11.000 RSD	210 EUR	325 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije uplatnicom	iz sveta karticom
1 broj sa PDF-om	—	2,00 EUR
1 mesec / 4 broja sa PDF-om	—	7,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva bez PDF-a	3250 RSD	29,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva sa PDF-om	4500 RSD	38,00 EUR
12 meseci / 52 broja bez PDF-a	5375 RSD	46,00 EUR
12 meseci / 52 broja sa PDF-om	7250 RSD	63,00 EUR

Opcija **PDF** podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnom štampanom izdanju. **ZABRANJENO JE DA VIŠE LICA UPOTREBLJAVA ISTI NALOG.** PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i **ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA** bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Uplatu možete izvršiti lično u prostorijama redakcije, radnim danima od 9.30 do 14.30h.

Ako ne možete doći u redakciju, potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu **prodaja@vreme.com,** faksom na broj 011/3238-662 ili poštom na Vreme, Kosovska 17, Beograd, sa naznakom za šta je uplata izvršena. Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Dinarske uplate izvršite u korist NP VREME na račun broj **160-302538-91**.

Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se vrši uplatom odgovarajućeg iznosa na naš dinarski račun, u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS na dan uplate. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja pomoću kreditne kartice na internet adresi **http://www.vreme.com/pretplata** ili direktno na naš devizni račun (za detalje obratiti se službi prodaje). Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumski do isteka poslednjeg dana pred izlazak broja za koji pretplata više ne važi.

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU www.novinarnica.net

Usluge internet pretplate na Vreme vrši i *www.novinarnica.net* prema svom cenovniku.

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 10 do 14h: 011/3234-774 ili e-mailom na *prodaja@vreme.com*

5G mreža, strah od turšije

Mreža 5G doneće nam neverovatno blagostanje u kome ćemo kratko moći da uživamo jer će nas njeno zračenje neprimetno usmrtiti. Tako bi se mogle, jednom rečenicom, opisati radikalne zablude o jednom tehnološkom iskoraku

Kada je sredinom 19. veka razvijana železnica u Velikoj Britaniji, tada mnogo većoj nego danas, opozicija tom projektu je bila glasna i sa veoma dobrim argumentima. Tvrdili su da će železnička pruga uništiti predele kroz koje prolazi, da će ih lokomotive zagaditi bukom i dimom, spustiti cenu kuća i zemlje koje im se nađu u blizini, kao i da su velike brzine kretanja vozova od čak 40 kilometara na sat smrtonosno opasne po čovečanstvo.

Njihove strepnje ispostavile su se kao sasvim tačne i opravdane, ali je korist koju je železnica donela Britaniji i celom svetu bila neuporedivo veća. Snagu progresa nisu mogli da zaustave ni očigledno zagađenje niti veliki broj žrtava u saobraćaju koje je železnica donela.

Slično je i danas, samo u saobraćaju informacijama. Železnica je bila proizvod prve revolucije koju su pokretali para i ugalj. Druga je bila na struju, treća računarska i elektronska, a sada smo na pragu četvrte koja radi na informacije.

ŠTA JE TO 5G?

Najkraće i najjednostavnije rečeno, to je peta generacije mobilnog prenosa podataka. Prva generacija najavljena je 1979. i za prenos informacija koristila je analogne radio-signale i uglavnom je služila samo za razgovore.

Zamenila ju je 2G, početkom devedesetih, koja je bila digitalna ili popularno GSM (Global System for Mobile Communication). Počeli smo da šaljemo SMS-ove.

Mreža 3G (UMTS, HSPA) ušla je u upotrebu 1998. i omasovila se u narednih deset godina. Odlikovao ju je brži prenos podataka, prvi put je internet mogao da se koristi na mobilnim uređajima.

4G odnosno LTE (od Long Term Evolution) premijeru je imao u Skandinaviji 2009. Ta generacija omogućila je da filmove i televizijski program na mobilnim telefonima gledamo u realnom vremenu, bez kočenja, ako su uslovi dobri. To znači da je prenos podataka bio desetostruko brži od 3G, dovoljno da mobilni internet postane komforna stvarnost.

Peta generacija mobilne telefonije naziva se, logično, 5G. Omogućuje deset do sto puta brži prenos podataka nego 4G. Brzina prenosa podataka je do deset gigabita u sekundi, a na ivicama dostupnosti oko sto megabita u sekundi. Kašnjenje u prenosu je manje od milisekunde, što je jedna od ključnih prednosti.

Nevolja je što "milimetarski talasi" koje 5G koristi mogu da ponesu mnogo, ali ne mogu da dobace daleko i ne prolaze dobro kroz prepreke poput zidova tako da je za komforno korišćenje ove mreže neophodno mnogo više baznih stanica nego u slučaju ranijih generacija. Antene će biti na svakom koraku, takoreći.

KAKVE PROMENE ĆE DONETI ONOME ŠTO VEĆ RADIMO?

Iste kakve u drumskom saobraćaju donosi nov auto-put, s tim da se ovaj auto-put prostire do svakog zaseoka i ima slobodnu traku za svaki automobil. Naravno, svi ćemo voziti ferari. Koji može da ponese koliko i šleper, ako nam je to potrebno.

Iako smo sa svakom generacijom dobijali sve bolju uslugu, čak ni 4G nije rešila problem velikih skupova (utakmice, koncerti, mitinzi) gde velika potražnja podataka zagušuje bazne stanice i onemogućava korišćenje. Kod 5G tako nešto ne bi trebalo da se događa, mada treba biti oprezan i sačekati da vidimo kako to funkcioniše u praksi.

Zvuk kod telefonskih razgovora biće kristalno jasan, tehnološki unapređen u odnosu na ovo što sada koristimo. Isto važi i za aplikacije za komunikaciju.

Kao i kod ranijih generacija, da biste koristili 5G mrežu morate kupiti aparat koji joj može pristupiti. Za sada ima tek nekoliko takvih telefona i to u najskupljem segmentu.

ŠTA ĆE NAM OMOGUĆITI?

5G neće samo ubrzati ono što sada radimo već će otvoriti potpuno nove horizonte, kao što je to bio slučaj sa nastankom putničkog avio saobraćaja i to ovog jeftinog.

Mreža će omogućiti samostalnu komunikaciju između uređaja (Internet stvari), a kao najbolji primer za to nude se automobili bez vozača. Oni će komunicirati sa ostalim automobilima i senzorima na putu, a zahvaljujući veštačkoj inteligenciji prepoznavaće prepreke poput čoveka koji iznenada odluči da pretrči put.

I vozači će imati asistenciju kompjutera kako bi se izbegli sudari i regulisala prednost na raskrsnici ili izračunao najbolji i najbrži put u ovom trenutku. Teoretski, neće više biti saobraćajnih prekršaja, a nesreće će biti retke.

Zahvaljujući tome biće moguće formirati kolonu kamiona koji prate lidera, a rastojanje među njima biće bezbedno čak i ako se smanji na jedan metar bez obzira na brzinu. Poput vozova, samo bez šina. Isto važi i za dronove koji će moći da lete u jatima koja će se bez problema ukrštati u vazduhu. Kompjuteri će računati putanju, a brza mreža omogućiće da te informacije razmene na vreme.

Najveća prednost je u smanjenju kašnjenja na vreme ispod hiljaditog dela sekunde te se može smatrati da kašnjenje ne postoji. Predviđa se da bi, recimo, hirurg iz bolnice mogao da operiše udaljenog pacijenta pomoću robotizovane ruke i kamere, kao da se nalazi na licu mesta. Kašnjenje u prenosu informacije manje je od kašnjenja u nervnom sistemu čoveka te bi osećaj bio realan. Kao da svojom rukom dodiruje organe koje operiše.

Ta preciznost koristiće se i u drugim oblastima, što znači da nećemo više gubiti vreme u putovanju da bismo obavili neki

(pipav) posao. Naravno, preduslov je da na obe strane postoji odgovarajuća oprema na koju se možemo priključiti.

Verovatno najveću i najbrže uočljivu promenu imaćemo u industriji video igara koje će postati interaktivnije, a u kombinaciji sa virtuelnom realnošću dobiće nove dimenzije. Isto važi i za komunikaciju. VR naočare omogućiće nam da prisustvujemo sastancima na drugom kraju sveta u realnom vremenu i u nerealno dobroj rezoluciji, slično kao što danas razgovaramo Skajpom. Kongresna industrija će stoga doživeti veliku revoluciju.

Najbolje od svega je što 5G mreža omogućuje da svaki pojedinačni korisnik bude prepoznat kako bi mogao da dobije posebnu uslugu. Koliko god da je ljudi oko vas, možete kupiti sebi siguran pristup što sada nije slučaj.

DA LI JE OPASNO PO ZDRAVLJE?

Malo ko bi stvarno bio zainteresovan za 5G da se nije prilično glasno pronela priča da će talasi upućeni ka mobilnim telefonima i sa njih uništavati DNK svega živog na šta naiđu, izazivati rak, peći kožu i činiti svakojake druge zulume. Čuvena je priča da je testiranje 5G antene negde ubilo na hiljade ptica, ali se ispostavilo da je ta vest lažna.

Teško ćete naći naučnika koji bi vam se zakleo da neka tehnologija nema neželjene posledice, tu je oprez uvek neophodan, ali ozbiljna većina (gde "ozbiljna" nije mera za broj) pobija sumnje vezane za 5G koje su prisutne u javnosti.

Najpre, pomenuti milimetarski talasi nalaze se u nejonizujućem delu spektra, što znači da ne nanose štetu na način kako te čine X zraci (rendgenski) ili ultraljubičasti (sunčanje). Daleko je opasniji svaki prolazak kroz detektor za metal, naročito kroz one skenere na aerodromima (neki lekari savetuju da radije tražite da vas detaljno pretresu ručno). O sunčanju da ne govorimo, mnogo je štetnije provesti na plaži par sati nego biti u 5G mreži mesecima.

Međutim, ovi talasi mogu da izazovu neke druge reakcije u živim ćelijama koje za posledicu imaju rak, dijabetes, bolesti srca i pluća. Da se ne biste odmah prepali, treba naglasiti da se 5G talasi po štetnosti i kancerogenosti nalaze u istoj grupi sa turšijom i kafom. S tim da turšiju i kafu možete da izbegavate ako vam ne prijaju, a 5G mrežu ne.

Dakle, nema baš nikakvih dokaza da će 5G talasi izazvati neke neželjene posledice po žive organizme, ali bi sveopšta povezanost ljudi i uređaja mogla da dovede do ozbiljnih socijalnih poremećaja. Dovoljno je da se osvrnete i vidite mnoge koji u društvu međusobno ne komuniciraju već se zabavljaju mobilnim telefonom. Sledeći nivo je komunikacija sa okolnim uređajima, kao i preveliko oslanjanje na tehnologiju, što je kudikamo rizičnije ako se pažljivo ne uredi. Sasvim je zamisliv život u gradu među milion ljudi, a bez ikakve potrebe da s nekim razmenite reč. Sve ćemo moći da završimo s mašinama.

Zbog pomenutog kratkog dometa 5G antene moraće mnogo gušće da se postavljaju nego ove koje sada koristimo, te će i to imati (vizuelni) uticaj na našu okolinu, poput klima-uređaja ili sigurnosnih kamera.

KADA ĆE 5G DA ZAŽIVI?

Sve značajnije telekomunikacione firme u svetu isprobavaju 5G tehnologiju, uključujući i operatere u Srbiji. Najdalje je otišla Južna Koreja koja tvrdi da ima više od 40.000 5G baznih stanica, a sledi Kina u kojoj su već pokriveni najveći gradovi.

Očekuje se da 2020. bude ključna za širenje 5G, pod uslovom da se to ne uspori najpre zbog zahteva da se bezbednost ove tehnologije dodatno ispita, potom i zbog američko-kineskog trgovinskog rata. Kineske kompanije Huavej i ZTE glavni su proizvođači 5G opreme u svetu, a nalaze se pod sumnjom da kroz tu tehnologiju nameravaju da omoguće kineskoj državi da špijunira druge.

Zbog mnogo gušće mreže baznih stanica koje 5G zahteva i zbog obaveze da se promene mobilni aparati, nije verovatno da se ova mreža omasovi tako brzo. Predviđa se da bi zemlje poput Srbije mogle da budu 5G aktivne tek oko 2025, mada aktuelni sporazumi sa Kinom taj proces mogu da ubrzaju. Ako EU ostane sumnjičava, Srbija bi mogla da ima bolju 5G mrežu od najrazvijenijih zemalja Unije. Mada ni 4G još nije stigla u svaku tačku gde imamo mobilnu mrežu, a ističe joj mandat.

5G ILI NE?

Teško da će tu biti nekog izbora, bolja tehnologija prirodno smenjuje slabiju te će tako i sada biti. Manje je verovatno da ćemo sve ove fantastične najave, počev od vozila bez vozača, brzo videti, to zahteva mnogo veća ulaganja i istraživanja nego IKT sektor.

Realnije je da će u prvih nekoliko godina 5G služiti za igranje igrica na telefonu i inicirati ukidanje kablovske televizije, to jest prebacivanje na mobilni internet. Što povlači sa sobom i totalnu promenu koncepta televizije, što se već sada naslućuje. Olimpijske igre 2024. verovatno ćemo pratiti na mobilnim uređajima umesto na televiziji. Uz dodatnu nadoknadu, obavezno.

Nova generacija pruža fantastične mogućnosti, ali ostala industrija ne može da prati taj tempo. Sačekaćemo malo duže dok američki hirurzi ne počnu da operišu u srpskim bolnicama a da ne budu fizički prisutni.

Prava revolucija dolazi naravno sa 6G o kojoj se već sada priča. E, to će biti nešto, kažu. ¶

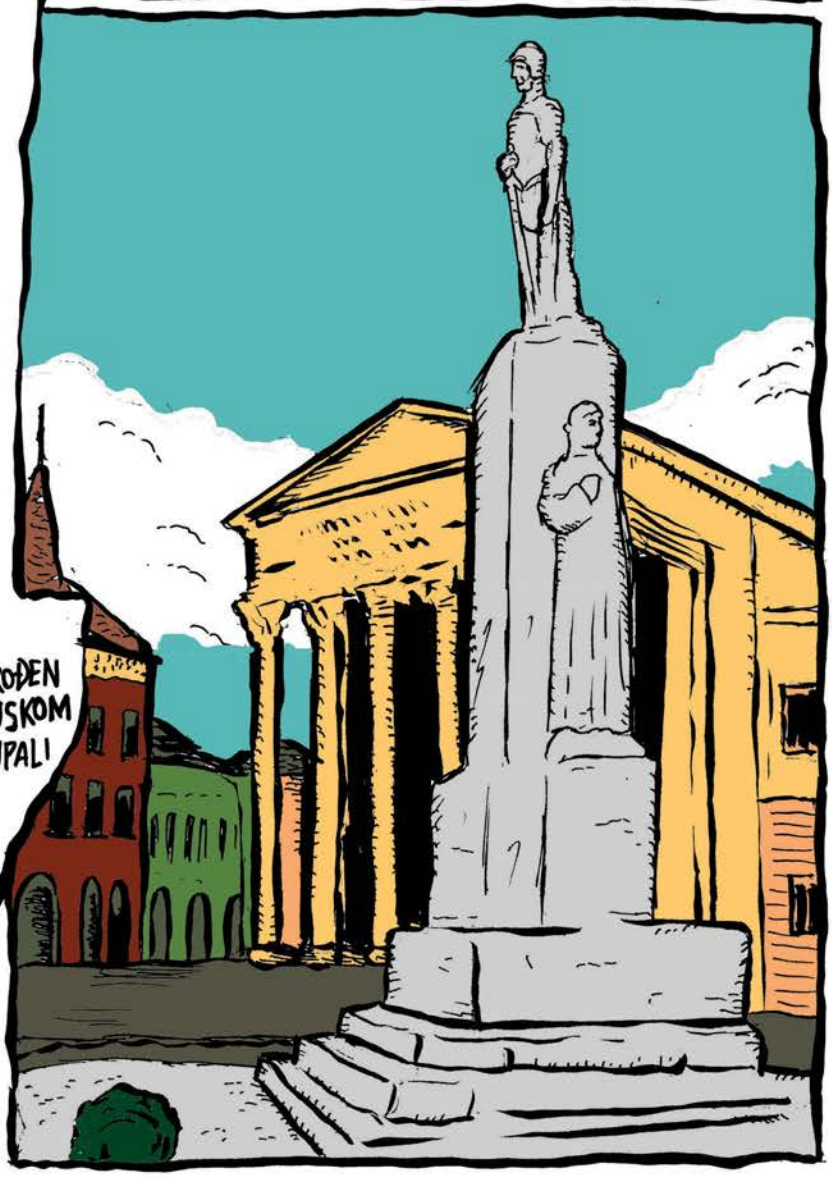
SUBOTICA / SZABADKA (1)

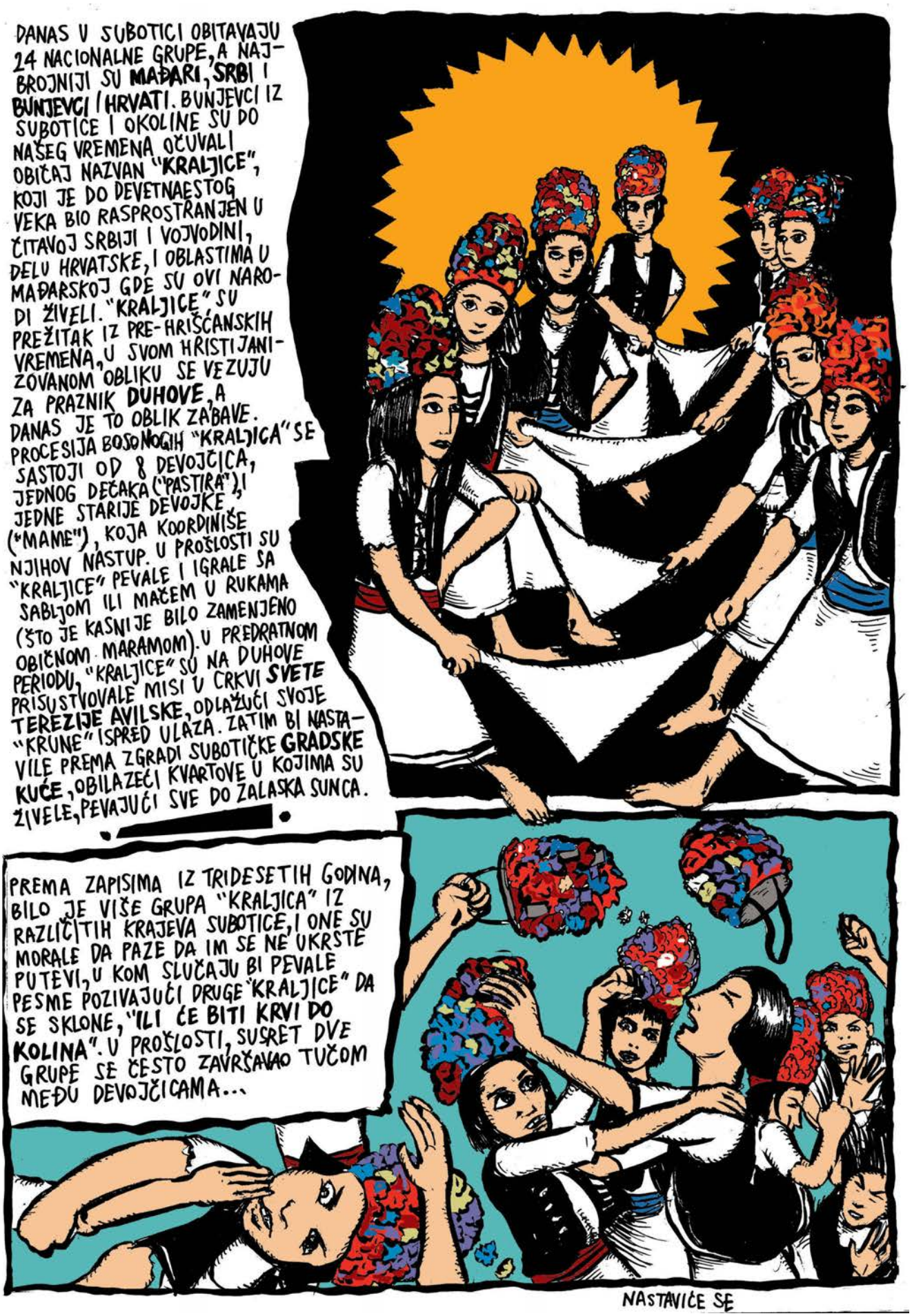
ALEKSANDAR ZOGRAF

KAKVA JE KORIST PO ODREĐENU SREDINU, UKOLIKO USPE DA POJMI SVOJ RAZVOJ U PROŠLOSTI? MOŽDA U TOME DA SHVATIMO DA ONO ŠTO SE DANAS ČINI TAKO POZNATIM, ZAPRAVO JE PRODUKT RAZLIČITIH KULTURA I OBIČAJA. U OKOLINI **SUBOTICE**, IZMEĐU **HAJDUKOVA** I **HORGOŠA**, DOGAĐAJ KOJI JE INSPIRISAO RAZMIŠLJANJA O PROŠLOSTI TOG REGIONA JE SLUČAJAN NALAZ IZ 1870, KADA JE ČOBANIN UGLEDAO LOBANJE ČOVEKA I KONJA KOJE SU VIRILE IZ PEŠČANE HUMKE – ISPOSTAVILO SE DA JE U PITANJU GROB HUNSKOG RATNIKA, SA VELIKIM BROJEM PRILOGA... DOKAZ DA JE TO PODRUČJE NEKADA TAKOĐE BILO I DOM NARODIMA KOJI SU DRUKČIJI OD ONOG ŠTO PODRAZUMEVAMO POD "**EVROPSKIM**"...

MESTA NA KOJIMA SE KULTURE UKRŠTAJU PRIVLAČE SLIKOVITE LIČNOSTI, A SUBOTICA JE NA TREN BILA I CENTAR SAMOPROKLAMOVANE CAREVINE... U CENTRU TOG GRADA NALAZI SE SPOMENIK **JOVANU NENADU**, SRPSKOM AVANTURISTI KOJI JE 1526–1527. ZA SVOJU PRESTONICU PROGLASIO SUBOTICU. BILO JE TO NAKON TURSKE POBEDE U BITKI NA **MOHAČKOM POLJU**, KADA JE UGARSKA PRESTALA DA POSTOJI KAO NEZAVISNA DRŽAVA. U TOM INTEREGNUMU, **JOVAN NENAD** JE USPEO DA SE NA KRATKO NAMETNE KAO VOĐA VOJVOĐANSKIH SRBA, KOJI SU ZA NEKO VREME USPELI DA POTISNU TURKE SA SVOJIH TERITORIJA. NEKI SU SMATRALI DA **ON DONOSI PROPAST** POŠTO JE ROĐEN U **GODINI ZVERI, 7000.** PO VIZANTIJSKOM RAČUNANJU (1492), DRUGI SU ZASTUPALI MIŠLJENJE DA JE BOŽJI IZABRANIK, S OBZIROM DA JE IMAO CRNI BELEG ŠIRINE PRSTA, OD DESNE SLEPOOČNICE DO STOPALA DESNE NOGE...

DANAS U SUBOTICI OBITAVAJU 24 NACIONALNE GRUPE, A NAJBROJNIJI SU MAĐARI, SRBI I BUNJEVCI / HRVATI. BUNJEVCI IZ SUBOTICE I OKOLINE SU DO NAŠEG VREMENA OČUVALI OBIČAJ NAZVAN "KRALJICE", KOJI JE DO DEVETNAESTOG VEKA BIO RASPROSTRANJEN U ČITAVOJ SRBIJI I VOJVODINI, DELU HRVATSKE, I OBLASTIMA U MAĐARSKOJ GDE SU OVI NARODI ŽIVELI. "KRALJICE" SU PREŽITAK IZ PRE-HRIŠĆANSKIH VREMENA, U SVOM HRISTIJANIZOVANOM OBLIKU SE VEZUJU ZA PRAZNIK DUHOVE, A DANAS JE TO OBLIK ZABAVE. PROCESIJA BOSONOGIH "KRALJICA" SE SASTOJI OD 8 DEVOJČICA, JEDNOG DEČAKA ("PASTIRA"), I JEDNE STARIJE DEVOJKE ("MAME"), KOJA KOORDINIŠE NJIHOV NASTUP. U PROŠLOSTI SU "KRALJICE" PEVALE I IGRALE SA SABLJOM ILI MAČEM U RUKAMA (ŠTO JE KASNIJE BILO ZAMENJENO OBIČNOM MARAMOM). U PREDRATNOM PERIODU, "KRALJICE" SU NA DUHOVE PRISUSTVOVALE MISI U CRKVI SVETE TEREZIJE AVILSKE, ODLAŽUĆI SVOJE "KRUNE" ISPRED ULAZA. ZATIM BI NASTAVILE PREMA ZGRADI SUBOTIČKE GRADSKE KUĆE, OBILAZEĆI KVARTOVE U KOJIMA SU ŽIVELE, PEVAJUĆI SVE DO ZALASKA SUNCA.
PREMA ZAPISIMA IZ TRIDESETIH GODINA, BILO JE VIŠE GRUPA "KRALJICA" IZ RAZLIČITIH KRAJEVA SUBOTICE, I ONE SU MORALE DA PAZE DA IM SE NE UKRSTE PUTEVI, U KOM SLUČAJU BI PEVALE PESME POZIVAJUĆI DRUGE "KRALJICE" DA SE SKLONE, "ILI ĆE BITI KRVI DO KOLINA". U PROŠLOSTI, SUSRET DVE GRUPE SE ČESTO ZAVRŠAVAO TUČOM MEĐU DEVOJČICAMA...
NASTAVIĆE SE

Režim letenja

"Please turn off all personal electronic devices, including laptops and cell phones", kaže najčešće ženski glas sa zvučnika iznad mog sedišta u avionu. To je trenutak kada klikćem na ikonicu aviona na telefonu i uključujem režim letenja, onesposobljavajući malu đavolsku spravu za njenu osnovnu funkciju: da smaram i budem smarana. Tada počinje blaženih sat ili dva potpune diskonekcije od sveta, koliko najčešće imam na evropskim letovima. Ne muči me skučenost prostora i radujem se odvajanju od zemlje, pošto tamo gore tek niko neće moći da me kontaktira. Može da mi piše i zove ko hoće, ali telefon se neće nijednom oglasiti. Imaću odličan, a iskren izgovor za svaku poruku na koju nisam momentalno odgovorila. Moj digitalni produžetak, pomagač i mučitelj ležaće u torbi i neće mi pasti na pamet da ga uzmem u ruke.

Pre nekoliko godina, kada sam otkrila tišinu kampovanja u planinama, naučila sam da cenim postojanje mesta do kojih još uvek nije stigao signal. U prvom trenutku mi je bilo neprijatno što sam odsečena. Zatim sam naučila da ne tražim kočiće pobodene na brdskim čistinama – sporadične tačke u koje je civilizacija ipak našla način da penetrira, obavezujući me da tu i tamo dignem slušalicu. Istina, i u civilizaciji mogu u bilo koje doba da uključim režim letenja. Ali, to bi bilo neiskreno: pravila bih se da nisam tu kada zapravo jesam. To bi bilo kao da mi na Fejsbuk četu gori lampica da sam onlajn, a ne odgovaram na poruku. Ja ne volim kad ljudi to rade. To su upravo situacije u kojima kada se osetim kao Holden Kolfild kad isprovociran izgovori jednu od onih svojih rečenica koje se svode na "mrzim ljude koji se prave da rade jedno, dok je po sredi nešto potpuno drugo". Taj selindžerski prezir prema licemerju ponosno gajim od srednje škole i ne planiram ama baš nikad da ga prerastem. Verujem da zato toliko i volim režim letenja – stanje u kom iz objektivnih razloga imam luksuz da budem nedostupna, makar dok se ponovo se oglasi teta sa zvučnika. Nenarušena sloboda od daljinske komunikacije stanuje upravo između tog "uključi" i "isključi".

Foto: wikidemia.com

Iz sličnih razloga volim vožnje u svim prevoznim sredstvima kojima ne umem da upravljam, kao i pljuskove sa grmljavinom koji vas teraju da nađete zaklon i sačekate. Jedva dočekam takva prinudna prepuštanja. Volim stanje bespomoćnosti nad činjenicom da ne možeš ama baš ništa da ubrzaš. Znam da će kazaljke sata nastaviti da se pomeraju i da me iza ćoška čeka drugo poluvreme utakmice protiv brzog i haotičnog sveta 21. veka. Ali, dok traje pauza koju ne mogu da produžim ni skratim, sve je prepušteno slučaju, a ja mogu da predahnem od odgovornosti.

Ne mogu da zamislim život bez signala ili gluvoj divljini. Ne priželjkujem da živim takav život. Međutim, apsolutno sam sigurna da svoju spremnost da se teram sa svetom kakav jeste dugujem saznanju da postoje mesta na kojima signal nestaje. Sasvim mi je dovoljno da im povremeno odem u posetu. ¶

JOVANA GEORGIEVSKI

25. FESTIVAL AUTORSKOG FILMA

22 - 30. novembar

faf.rs

Zadovoljstvo
u vožnji

THE X6

bmw.rs

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec